

વૈદકનો સાર સંગ્રહ*

સર્વ સોખીલા સ્વદેશીનિ ઉપયોગી
યવા સાર.

પુસ્તકોલર જગજીવન દલપતે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યા.

આવૃત્તિ ૨૭.

અમદાવાદ:

આડિયામાં અમરતલાલના મહાદેવમાં 'હિન્દી-
સ્ક્રિપ્સ' પ્રેસમાં પટેલ જોશંગ મુળજીએ
છાપ્યા.

સને ૧૮૮૦—સંવત ૧૯૩૬

કાંમત રૂ. ૧) અંક.

પ્રસ્તાવના.

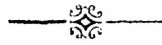
— ૦ —

આ ચોપડીનો બનાવનાર “તામિશાખી” એવે નામે નાં-
માંકિત વખણાએલો વર્ષદે થઈ ગયો. તેણે ઉરફ (મુસલમાની
શાસ્ત્ર)નું સારું જ્ઞાન મેળવીને ઘણા વર્ષ પ્રાચીનકાળે વેદ કરી
પોતાની અજમાએસ ઉપરથી સરવે લોકોના હિતને માટે આ
ગ્રંથ બનાવ્યોછે તેથી આ ગ્રંથ આપણા દેશીભાઈએને ઘણો
ઉપયોગી છે. તેનું કારણ કે ભાષા સારી અને સરલ છે, તેથી
સરવેના સમજાય માં ગત આવશે. માટે આ ગ્રંથ સંગ્રહ કરી
પાસે રાખવો ને હમેશાં વાંચી દ્રઢ કરવો. કે વખતે દેશ વિદેશ
અકસ્માત જવું પડે ને તબિયતમાં ગિગાડો થાય તો પોતાના
જાણેલા ને અજમાવેલા ઉપાય કરતાં કશી વાતનો દિલમાં અં-
દેશો રહે નહિં.

આ ચોપડીમાં લખેલાં આપડો આપણા દેશી ગાંધિયો-
ની ફકાનેથી મલશે માટે જે જોઈએ તે આપડ લાવી તેને
લખ્યા પ્રમાણે તૈયાર કરી વાપરવું. પણ અજાણ્યા લે ભાગ્ય
વૈધનું તથા તેવાજ ગાંધીનું આસડ કરતાં વિચાર રાખવો. કેમકે
દરદીને આસડ આપવું તે વધારે ખાત્રીથી અજમાસ કર્યું
વગર આપે તો તેમાંથી અવગુણ થાય. તે સારું આ ચોપડીના
ઉપાયો બન્યા પ્રમાણે કરવા.

— ૦૦૦૦ —

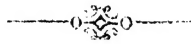
અનુક્રમણિકા.

પાનું.	પાનું.
ત્રેદક વિષે કવિતા. ૭	લોહી. ત. આમવાયુના મ
માણસના આરે વિકારની આખત ૭	રડાનો ઉ. ૨૭
માણસના બદનમી ત. નાકીની	મુખનો ઉપાય..... ૩૦
પરિક્ષા..... ૧૦	તાવનો ઉપાય..... ૩૧
માણસની નીત અને પેશા	શરીર ઉપર ચોપડવાને ત.
બ જોવાથી બિમારીની	કાનમાં મુકવાને યુલાખ
પિછાન ૧૪	નુ તેલ કાડવાની રીત.... ૩૨
નીત અને પેસાખમાં તેલ	ચસ્કા મુળ તથા લોહિ વિ
નો છાંટા નાખવાથી	કારના સોજા ઉપર ચો
પરિક્ષા..... ૧૫	પડવાને કપરનું તેલ
ઝાડાની પરિક્ષા..... ૧૬	કાઢવાની રીત..... ૩૩
જીભ ઉપરથી બિમારીની	રગત પિત્તનો ઉપાય..... ૩૩
પરિક્ષા..... ૧૭	માતીચો તથા આંખના
આંખની પરિક્ષા..... ૧૭	ખીજા રોગોનો ઉપાય.. ૩૩
ચેહેરાની પરિક્ષા..... ૧૭	ધાતુપ્રક્રિ મરદનો ઉપાય.. ૩૪
બોલવાની પરિક્ષા..... ૧૮	પેશાખ બંધ થાયછે તેનો ઉ. ૩૫
કાળો મલમ સિંદુરિયો	દાંત ખાડું ગળું તથા જીભ
ખનાવવાની રીત..... ૧૮	નો ઉપાય..... ૩૫
છીંકણી હરેક દરદી માણ	માઠુ પાડેછે તેનો ઉપાય.. ૩૫
સને દરદ ઉપર સુંઘાડ	જો ઉપર ખીલ દે છાંતક
વાની તેનો વિચાર..... ૧૯	રોલીયા થાયછે તેનો ઉપાય. ૩૭
કાનના દરદનો ઉપાય..... ૨૦	કમળો તથા પાંડુ રોગનો
કંઠમાલા ઝેરલે ગળામાં	ઉપાય..... ૩૮
ગાંઠો થાયછે તેનો ઉપાય. ૨૧	વા ગાળાનો ઉપાય..... ૩૮
કોડ તા. ગળત્રોડનો ઉપાય ૨૧	આદાશીશી અથવા આ
ખમ્બ અને દમનો ઉપાય.. ૨૨	દોશીનો ઉ. ૩૯
ઝાડાપર ખીલ થાયછે તેનો ઉ. ૨૩	ઉધરસ અથવા આંશીનો ઉ. ૩૯
ખસનો ઉપાય. ૨૪	ગરમીની નિશાન..... ૪૩
આંખનું તેજ હમેશાં રહે	વામી નીશાન..... ૪૩
વા માટે આપરિયાનું	રસવિકારની નિશાન.... ૪૩
સત્ય કાઢાડવાની રીત. ૨૫	લોહીની નિશાન..... ૪૪
મરડાનો ઉપાય..... ૨૬	રોગ આજખવા ત. તેના..... ૪૫

પાનું.	પાનું.
સ્વાદના ગુણ ૪૪	લાંબી ઉમર શરીરે મુખ . . ૭૪
ગુમડાનો ઉપાય ૪૫	પેટના કરમીઆનો ઉપાય . . ૭૭
સાત ભાતનો દરદ તાવ, ૫	પારો સોધવાનો ઉપાય ૭૮
રમિયો ત. પેશાબ ગ-	વધનાગ સોધવાનો ઉપાય . . ૭૮
લતો હાય એ વગેરેના	ત્રાંખાના ઝેરનો ઉપાય ૭૯
કાયદા વારતે ગળાનું	હરેક જાતના વાના રોગ
સત્વકાડવાની રીત ૪૫	ઉપર મસળવાને તેલકા
આંખાંખનો ઉપાય ૪૬	ડવાની રીત ૮૦
પાણીમાં ડુબેલાં માણસનો ઉ. ૪૮	શરીરે મસા થાયછ તેનો ઉ. ૮૧
ખરોળ તથા અમિતળનો ઉ. ૪૯	પગ અને શરીર ફરે તે
ચુંક, મુળવાણ ત. ખારજીનો ઉ. ૪૯	નો ઉપાય ૮૨
ધનુર (ધનકવા)નો ઉપાય . . ૫૦	સંઘરણીનો ઉપાય ૮૨
નાશુર નરકોરી તથા. નાક	અડગળીનો ઉપાય ૮૨
અંધધ્વજયછ તેનો ઉપાય. ૫૧	પેશાબધણિયતિદિયતેનો ઉ. ૮૩
સલેકમનો ઉપાય ૫૨	ઝોણી વરસુડીનો ઉપાય. ૮૪
જી, તથા ખોડાનો ઉપાય . . ૫૨	મચારખીનો ઉપાય . . ૮૪
વાળની મજબૂતીનો ઉપાય . . ૫૨	સંખીવાનો ઉપાય. . . ૮૫
ચાલવાની હકિકત વિશે . . . ૫૩	શીંગણ વાધુનો ઉપાય. . . ૮૬
જલદરનો ઉપાય ૫૩	દવાલીનો ઉપાય. . . ૮૬
શીતળા (બળિયા કાકા)નો ઉ. ૫૫	પેટમાં દુમ્મ તેનો ઉપાય ૮૭
ઉત્તરગરેને ઊઘનો ઉપાય . . ૫૬	સનેપાતનો ઉપાય. . . ૮૭
જીલાબ(રેચ)નો ઉપાય . . ૫૬	સોજા ઉતરવાનો ઉપાય. ૮૮
ચાંદી (ટાંકી)નો ઉપાય . . . ૫૮	પાકાનો ઉપાય . . . ૮૯
પરમીઆનો ઉપાય ૫૯	બગાસાનો ઉપાય . . . ૯૨
ધંદ્રીના જખનો ઉપાય . . . ૬૦	આડકારનો ઉપાય. . . ૯૨
વીંછીના ઝેરનો ઉપાય . . . ૬૧	બદનો ઉપાય . . ૯૩
ધંતુરાના ઝેરનો ઉપાય . . . ૬૧	એક અંગ્રેજી વૈદ . . ૯૫
વાળકાળા કરવાનો ઉપાય . . ૬૧	વિરકોટક તથા મસાટાંકીનો ઉ. ૯૭
અશીણના ઝેરનો ઉપાય . . ૬૨	અજીરણ (બદજખીનો)જી ૯૭
આમળનો ઉપાય ૬૨	પાચન શક્તિનું સુરણ . . ૯૯
હરપનો ઉપાય ૬૩	શિઆળામાં ખાવાનો સા
અંતરગળનો ઉપાય ૬૫	લમપાક બનાવવાની વિ ૯૯
વાળ આછા કરવાનો જી. . . ૬૮	મલમ બનાવવાની રીત ૧૦૧
દાદરનો ઉપાય ૬૮	પદ્ધત (લખવો) અથવા
વાળનો ઉપાય ૭૦	અરધાંગ વાધુનો ઉપાય. ૧૦૩
હડકાયલા કુતરાના ઝેરનો ઉ. ૭૨	ગફલ (કરોમીશી)નો ઉ. ૧૦૪

પાનું.	પાનું.
દાજેલાનો ઉપાય.....૧૦૫	ત્રાંચ તથા સોનું મારવાનો ઉ. ૧૧૨
ઊંધમાં પેશાબ થાય તેનો ઉ. ૧૦૬	સ્ત્રીને અધુરે મહિષે બ
પેશાબમાં તત્ત્વ તથા જ	સ્થિ પડતું હોય તેનો ઉ. ૧૧૩
લનનો ઉપાય ૧૦૬	સ્ત્રીને સેહેવત ઘણી હોય
સાપના ઝહેરનો ઉપાય ..૧૦૭	તેનો ઉપાય.....૧૧૩
હુખરજ (ખુજલી)નો ઉ. ૧૦૮	કમળમાં સોજાનો ઉપાય.. ૧૧૪
પથરીનો ઉપાય.....૧૧૦	ગોખરૂં પાક ૧૧૪
નાહાના બાળકની સંભાળ-૧૧૦	આસડતું તોલ ૧૧૪
લોહું અથવા કરાંચી માર	ગ્રંથ સમાપ્ત.....૧૧૪
વાનો ઉપાય.....૧૧૨	

વૈદકનો સાર સંગ્રહ.

શ્રીગણેશાયનમઃ

શ્રી શારદાયેનમઃ॥ શ્રીગુરુભ્યોનમઃ॥ શ્રીગોપીજન
વલ્લભાયનમઃ॥ શ્રીધનવંતરાયનમઃ॥ અથ વૈદક
સાર લઘ્વો છે॥

દોહરું.

સાચું હોય શરીરતા, સધળી વાતે સુખ;
નહિતા નાણું બહુ છતાં, દિન દિન પ્રત્યે દુઃખ. ૧
બહુતાં બહુતાં બહુ બહુઓ, વિદ્યા અન્ય અનેક;
શરીર સાચવણી તણો, અક્ષર ન બહુઓ એક. ૨
તે તો બહુતર તુચ્છ છે, વળી હુધિ પણ વ્યર્થ;
શરીર સાચવણી વિના, સરે ન સધળો અર્થ. ૩
મોટે વૈદક વાંચજો, પૂરણ રાખી પ્રીત;
જેથી કાંઈ પણ જાણશે, રોગ મર્યાદાની રીત. ૪
વૈદકથી આશુશ વધે, સુખમાં રહે સદાય;
મોટે વિદ્યા વૈદ્યની, જરૂર જેવી જાણાય; ૫
જો ધન છે ઘરમાં ધણું, હોય શરીરમાં થળ;
તો તેના મનમાં ગણે, ધન સધળું તે ધૂળ. ૬
જેની ધણી જરૂર છે, શોધી તેવો સાર;
રૂઠું આ પુસ્તક રચ્યું, સહુથી સુખ દેનાર. ૭
મિતા અહારજ રાખજો, દીવસને વળી નીશ.
વિવેકી એમ વર્તશે, થાશે લાભ અતિશ. ૮

માણસના ચારે વિકારની બાબત.

જાણવું જે ધનસાન તથા હેવાનની કાયાનું બંધા-

રણ આરે તત્વ અને આતસ, પવન, પાણી, તથા
આખથી છે; તેથી કરીને ઇનસાનના બદનમાં ગરમી, તથા
શરદી, તથા તરીખાસકી હોય છે, જેને એ આરેનું જોર
ખરાખર અને સમઘાત હોય, તેના બદનને તનદુરસ્તી તથા
શરીરની શાંતી હોય. કદાપી તે આરેમાંથી એકનું જોર કમા-
બેશ થાય ત્યારે ઇનસાનની તખીઅત નાદુરસ્ત થાય.

જે કે ગરમીના જોરથી હરેક ખીમારી પેદા થઈ હોય
તો તેની નીશાની એ જે, પાણીની તરસ ધણી લાગે અને
અંગ ઉપર અગન બળે, અંગ પોણું અથવા લાલ થાય અ
ને હરેક થંડક કર્યાથી જીવને રાહત થાય. કદાપી તે ગરમી
લોહીના વધારાથી હોયતો તેની નીશાની એ જે, માથું ભારે હો
ય, અંગમાં આળસ આવ્યા કરે, માંધુ ર્યા કરે, માહોડાનો સ્વા
દ મીઠો હોય, અંગ ઉપર લાલી હોય, જીભ લાલ હોય, ગુ
મડાં તથા ફેલીઆ થાય, પારામાંથી તથા નાકમાંથી લો
હી નીકળે, અંગમાં સુસ્તી હોય, અને સાંધેસાંધા દુખે. ક
દાપી તે ગરમીપિત્તના વધારાથી હોય તો તેની નીશાની એ
જે, બદન તથા જીભ તથા આંખના ડોળાનો રંગપીળો હો
ય, અને માહોડાનો સ્વાદ કડવો હોય, અને જીભ સુકાય,
તથા જાડી અને ખડબચડી થાય, અને નાક સુકાય, અને
તરસ ધણી લાગે, જૂખ બેસો જાય, ને ખાવાનું ભાવે નહીં
બેશુદ્ધિ તથા ધુમરી તથા કંપારો થાય.

શરદીના જોરથી હરેક દરદ પેદા થયું હોય તો, તેની
નીશાની એ છે જે, તે માણસને પાણીની તરસ તથા અંગમાં
જલન હોય નહીં અને અંગનો રંગ સફેદી અથવા કાલાટપર
હોય, કદાપી તે શરદી બલગમીના વધારાથી હોય તો અંગ સફે
દ થાય. અંગમાં સુસ્તી હોય, અંગ થંડુ હોય, ખાણું હજ
મ નહીં થાય ખાટા ઓટકાર આવે, ઊંધ ધણી આવે, મગ
જ ખારે રહે, માહોડામાંથી લખ અને હોજ ગરે, નાકમાંથી
પાતળું અને થંડું લીંઠ આવે, કદાપી તે શરદી સોદાના વધા
રાથી હોયતો આંગ ફબળ થાય, અને કાલાટ ખારે લોહીનો

રંગ કાલાટ ઉપર હોય, ને ધાતું થાય, શીકર તથા અદિશા પેંદા થાય ને જીડી બૂખ લાગે.

કદાપી તરીના જોરથી હરેક આત્મર પેંદા થયો હોયતો તે ની નિશાની એ છે જે, બદનમાં સુરિત ધણી હોય, ને નિચે જોસકાની બાબત કહેવામાં આવેછે તેનું ઉલટું હોય, કદાપી તરી ગરમીના વધારાથી હોય, અથવા એકલી ગરમીથી હોય અથવા લોહીના વધારાથી હોય, તો તેની નિશાની ગરમીમાં કહી છે તેથી સમજવી. કદાપી તે તરી એકલા શરદીના વધારાથી હોય, અથવા બગલમ સાથે હોય તો તેની નિશાનીઓ શરદીમાં કહી છે. તેથી સમજવી.

કદાપી જોસકાના જોરથી હરેક આત્મર પેંદા થયો હોયતો તેની નિશાની એ છે, મોહોડું સુકાય, આંગ ફૂળ્યું થાય, આમડી કઠણ થાય, મોહોડાને શક્તો ફરી જાય, કદાપી તે જોસકા પિત્તના વધારાથી હોયતો ઉપર ગરમ પિત્તના વધારાની નિશાનીઓ કહીછે તેથી સમજવું. કદાપી તે જોસકા સોદાના વધારાથી હોય તો તેની નિશાનીઓ ઉપર શરદીની બાબતમાં કહીછે તેથી સમજવી.

હવે માલમ કરવું કે માણસના અંગમાં ચાર વિકારછે, તેમાં એકતો લોહીવિકાર, બીજું બલગમ એટલે જે રસવિકાર અને ત્રીજું પિત્તવિકાર, અને ચોથું સોદાવિકાર, પણ વધાર્યા મળે હિંદુના વેદો સોદાના વિકારમાં ગણતા નથી કેમ કે એ ત્રણ વિકારમાંથી એક વિકારના બીગાડવાથી સોદા થાયછે તેમ વળી હિંદુલોકોના પંડિતો વાક્યવિકાર પણ ગણે છે અને ધણું ખૂં અંગરોગનું નિપજીવું એ ચારે વિકારોમાંથી એકની વધઘટ થયાથી થાયછે. જ્યાં સુખી એ ચારે સમતોલ હોય ત્યાં સુખી આત્મર પેંદા થતો નથી. વળી જાણવું કે લોહી જેછે તેની આશીયત ગરમ તથા તર છે. પિત્ત જેછે તે ગરમ તથા બાશક છે અને બલગમ જેછે તે શરદ તથા તરછે અને સોદા શરદ તથા બાશકછે. હવે મન સાનના બદનમાં પવન જેછે તે એક ખાફ છે કે તે ઉપર કે

હેલા વિકારમાંથી પેંદા થાય છે પણ તે અગત્ય કરીને તો બલગમ તથા સોદામાંથી નીપજેછે, પણ તે કાંઈ માણસના હરેક વિકારને દાખલ કરતો નથી.

માણસના વદનની તથા નાડીની પરિક્ષા.

બાલુવું કે માણસના બદનની અંદર સાત સ્ત્રી ધણી બિજાનગ અને મોટી ફેલાયછે અને આદમીની જે નગદી તે સાતે સલામત રહ્યાથી હોયછે. કદાપી તેમાંથી એકે ઓછી થાયતો આદમી હરગીજ જીવે નહીં અંગની ઉપરની સ્ત્રીને જેવી કે આંખ, નાક, કાન, જીભ મંદિર, હાથ, પગ અને એવી એવી ખીજ સ્ત્રીને ઓછી થાય તો અલખત તે આદમી જીવે. પણ તે બીંતરની સાતમાંથી એક પણ ઓછી થાય અથવા કઠણ ધાયલ થાયતો હરગીજ આદમી જીવે નહીં અને એ સાતમાંથી હરેકનો જરાપણ ખીગાડ થાવતો આદમી કઠણ ખીમાર થાય. હવે એ સાતમાંનું પેહેલું દીલ, ખીજું દેમાગ યાને બિજું ત્રીજું કલેજી, ચોથું બંધિ ગોર દા, પાંચમું પિતો. છઠું ફેફસું, સાતમી તણી.

હવે સમજવું કે એ સાત મંજેથી જે લદી છે તે બદનનો પાદશાહ છે. અને બિજું તેનો જીવછે. વળી કેટલા-એક ફેહેછે કે બિજું પાદશાહ છે. ને દીલ વજરછે. અને દીલતથા દેમાગની વચે એક મારગછે કે તે મારગે હમેશાં એક ખીજને જીવેછે, અને મળતા રહેછે વાસ્તે એ દીલ તથા દેમાગ સહુથી મોટાં છે. અને માણસનો જીવ તથાફ દીલમાં હોય છે કે તે વતે માણસ જીવેછે. અને જોદાઈ રાહાને પો-છાને છે. અને દીલ હમેશાં હીલીયા કરેછે કોઈ વેળાએ હીલતુ રહેતું નથી, અને અકલ તથા પાદ દાસ્ત બિજામાં હોયછે. અને કલેજી દીલ સાથે તાલુકો રાખેછે. અને ગોસો તથા જોર તથા હીંમત પીતાથી હોયછે. અને શરમ તથા હાંસ્યા તથા કોનો કપટ તણીથી હોયછે. અને દમનું આવવું બાલુવું તથા બોલવું સરવે ફેફસાંથી હોયછે. અને સેહેવત ત-

યા ઇન્દ્રિયું જોર તથા સ્ત્રીભાગનું કૌવલ બંને ગોરદાથી હોય છે.

હવે જ્યારે માલમ થયું કે દિલ જે છે તે બદનનો પાદ થાં છે ને સદા હીલતું છે. તે દિલસાથે બદનની સધળી માઠી રગો લાગેલી છે. તે માઠી રગોમાની એકરગના હીસા બંધે હાથમાં આવેલા છે જેને વેદણીકો નબજ અથવા નાડીકરી કહે છે અને નાડીના જોવાથી દિલ તથા દેગામની કલિની અથવા સુખાકારીની ખબર પડે છે. ગરમી અથવા શરદી અથવા સમધાત હોય છે તે માલુમ થાય છે. અને નાડીના હાલવા ઉપરથી દિલને હાલવાની ખબર પડે છે. વાસ્તે વૈદ્ય લોકોએ નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે. અગર એ બંદનની ખીજ રગો પણ એ પ્રમાણે હાલતી છે તે જોવાથી ખબર પડે પણ અદબચક્રી દાનાઓએ બદનના ખીજ સાંધાની નાડી જોવાનું ઓકુક રાખીને હાથની નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે.

હવે પ્રથમ નાડીની પરખ એ છે જે નાડીની ચાલ પાંચ તરેહની હોય છે. એક તો નબળી ખીજ ભારે, ત્રીજી ઉતાવળી, અને ચોથી વેહેલી હોડે, પાંચમી ઠસો ખાધને ચાલે. જ્યારે કોઈની નાડી નબળી ચાલે ત્યારે સમજવું કે તેને ફેફસા અથવા આંતરડાં અથવા મગજમાંથી દરદ ઉઠેલું છે. અને જેની નાડી ભારે ચાલે તેને જાણવું કે લોહીનું જોર છે. અને જેની નાડી ઘણી ઉતાવળી ચાલે તેને સમજવું કે મગજમાં ગરમી થયેલી છે, ને ગરમીથી રોગ ઉઠેલો છે. અને જેની નાડી નરમ અને ઉતાવળી ચાલે તે સાથે અંગ ઠંડું હોય તેને ઘણી નબળાઈ તથા શરદીનું જોર જાણવું. ને જેની નાડી એ ત્રણવાર ચાલીને ઠસો ખાતી હોય તેને ઘણી નબળાઈ અને વધારે બિમારી સમજવી.

જ્યારે હરેક માણસની નાડી જોવી હોય ત્યારે હાથનાં ચારે આંગળાં નાડ ઉપર મુકીને જરા દાખીને જોવું. જો કદાપી નાડી જોરમાં ચાલતી હોય તો આંગળાં ભારે રાખવાં. ને નરમ ચાલતી હોય તો આંગળાં હલકાં મુક-

વાં. પછી જોવું કે નાડીનું ઉઠવું તથા ખેસવું કેવુંછે, જો ઉતાવળી ઉઠ ખેસ કરતી હોય, અને ઉતાવળી ચાલતી હોય તો ગરમી થએલી સમજવી. જો ધીમી ઉઠ ખેસ કરતી હોય તો શરદી થએલી સમજવી. ને તે ઉપરથી તથા ઉપર કહેલી પાંચ રીત પરથી ઇનસાનના મરજની ઉત્પત્તિને પોછાનવી. કદાપી તે ધીમી ઉતાવળી ચાલમાં સમજ નહી પડે તો ઘડી-આલ લેખને તે ઉપરથી જોવું કે મીનીટમાં અથવા અઢી પક્ષમાં નાડી કેટલી વખત ચાલેછે. જો કદાપી જીવાન આ-દમીની ૭૫થી તે ૮૫ વાર સુધી એક મીનીટમાં ચાલે તો જાણવું કે તે માણસની તખ્તીયત સારી છે. શરીરમાં કશું ખલલ નથી. કદાપી ૮૫ ઉપર ચાલે તો ગરમી અથવા તપ થએલી સમજવી. કદાપી ૭૫ ની અંદર ચાલે તો શરદી અને વાયુની અસર થએલી સમજવી. અને જ્યારે જોરાવર તપ થઈ હોય ત્યારે નાડી એક મીનીટમાં ૧૨૦ સુધી ચાલે. અથવા તેથી પણ વધારે ચાલે; પણ સઘળા માણસની નાડી સારા હાલમાં ખરાબર એક ધારા મુજબ ચાલતી નથી. વાસ્તે સારા હાલમાં પાંચ સાત વખતે નાડી જોએલી હોય, ત્યારે તેની તખ્તીયતનો તથા નાડી ચાલનો ધારો માલમ થાય. કાંત્રે કોઈ માણસનો મીજાજ એવો પણ હોયછે કે હંમેશાં સારા હાલમાં પણ ૭૦ની અંદર ઘણી ઓછી ચાલે-છે, અને કોઈની ૮૫ની ઉપર ઘણી વારે ચાલેછે તે ધારો તપાસીને ખીમારીની વેળાએ તે ઉપર કેટલી વંચી છે અથવા કેટલી ઘટ્ટીછે તે ઉપર સુમાર રાખવો જોઈએ છે. માણસની સુખાકારીની વખતમાં નાડીની ચાલનો એક ધારો ૮૦ની ચાલ ઉપર મુદ્દર છે. અને જેની નાડી દુર્બલ એક મીનીટમાં ૮૦થી તે ૮૫ વાર ચાલે તેની તખ્તીયત ઘણી સારીછે. એમ સમજવું. અને કોઈ વેળાએ માણસ ધુસામાં આવ્યું હોય, અગવા શીકર અને ધાસ્તીમાં હોય, તે વેળાએ પણ માણસની નાડીનો અંદાજ રહેતો નથી. ને ગણતી માં તેના ધારા કરતાં તે વંચી જાયછે વાસ્તે નાડી જોતી

વેળાએ તે પણ તપાશીને અમલ કરવો. અને નાહતાં બચ્ચાંની નાડી ઉંઘાયેલું હોય ત્યારે તપાસવાથી બરાબર માણુમ પડે. જગતું હોય ત્યારે તે રહે અથવા બેંગાનાને જોઈને ગભરાય અથવા ચલ વસલ થાય, તેથી દુરસ્ત હાથમાં આવે નહીં ને ગણતરીમાં વધારે થાય. જ્યારે બચ્ચું પેદા થાયછે. ત્યારે તેની નાડી એક મીનીટમાં ૧૨૦થી તે ૧૪૦ વાર ચાલે અને બચ્ચાંને પેહેલા વરસમાં ૧૦૮થી તે ૧૨૦ સુધી ચાલે. બીજે વરસે ૮૦થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. ત્રીજે વરસે ૮૦થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. ચોથે પાંચમને ને છઠે વરસે પણ ૮૦થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. અને સાતમા વરસથી તે અગીયારમા વરસ સુધી ૭૨થી તે ૭૫ સુધી ચાલે. અને આરમે વરસે ૭૦થી તે ૭૫ સુધી ચાલે. અને જ્યારે જવાની ઉપર આવે ત્યારે ૬૦થી તે ૮૦ સુધી ચાલે, અને જઈ ક્રિઆદમીની નાડી કોઈ વેળાએ ધણી ઓછી પણ ચાલે વહી કંઈ જવાન આદમીની નાડીને એવો પણ ધારે હોય છે કે સુખાકારીના વખતમાં છકરપ સુધી ઓછી ચાલે છે. સઘળા માણસની નાડીને એક ધારે નથી, બેડેલા કરતાં સુતેલાની નાડી ચાર પાંચ વધારે ચાલે અને હરેક જવાન માણસને જ્યારે તાપ આવે ત્યારે તેની નાડીની ચાલ તેના ધારા કરતાં ધણીજ વધી જાય, પણ તેની ચીંતા રાખવી નહીં. પણ દવાની તાકીદ રાખવી અને કોઈ વેળાએ કોઈ બચ્ચું માંદુ થાય અથવા તાવ આવે ત્યારે તેની નાડી એક મીનીટમાં ૧૦૮થી પણ વધારે ચાલે. ત્યારે તેને તરશ ધણી લાગે ને હાંફણ ચાલે અવાય નહીં, ફરે તે કલ બેકલથી કરે પણ તેને કોઈ વેળાએ ધાતમાં સમજવું. જે વેદે હરેક માણસની નાડી સુખાકારીના વખતમાં ધણીવાર જોએલી હોય, તે વેદ ખીજા અજાણ્યા વેદ કરતાં તેની ખીમારી વખતની નાડીની પરિક્ષા ધણી સારી રીતે કરી શકે. કાંય જે તેની નાડીને ધારે જે લા વેદના હાથમાં આવી રહેલો, તેથી ખીમારીના વ-

ખતમાં તેના રોગની પરિક્ષા બરાબર કરી શકે, માટે એક વાર ને વધુથી કાયદો ધરમ્મલો હોય તેનેજ ફરી નાડ દે-
ખાડવી.

માણસની નીત અને પેશાબ જોવાથી બીમારીની પિછાનત.

જાણવું ને માણસના ચાર વિકાર ને લોહી તથા ખીત તથા રસ તથા સોદાછે, તે ચારેના ૪ રંગ જુદા જુદા હોય છે તે રંગ ઉપરથી માણસના પેસાબનો રંગ આવે જિં, રુઅ ને, એ ચારેમાંથી જેનું જોર વધારે થયું હોય છે. તે રંગનો પેશાબ યાયછે. તે ચારે રંગમાં પેહેલો સંકેત, ખીજો લાલ, ત્રીજો પીળો અને ચોથો કાળાશ ઉપર એ પ્રમાણુ હોયછે. હવે એ હરેક રંગમાં ખીજુ ધણીએક જાતી હોય છે. તે સંધલું આ જગોએ બોલતાં લંબાણુ થવાની ધાસ્તીને લીધે ટુકામાં કડુંધું. કે ખીમારના પેસાબનો રંગ ધણો પીળો હોય તો પિત્ત વિકારથી તેની ખીમારી સમજવી. અગર સંકેત રંગ હોય તો રસવિકારથી અથવાશરદીથી તેનીખીમારીસમજવી. લાલ રંગ હોય તો રસવિકાર અથવા શરદી જાણવી. અગર તે કાલાટપર હોય તો સોદા અથવા વાઇનો વિકાર જાણવો. હવે એ ચારેમાના હરેક રંગ સાથે ખીજા રંગ મળેલા હોય છે ત્યારે તેની આશીયત જુદી હોય છે, તે એ રીતે કે પે-શાબનો રંગ ચળકતો લાલ હોય તો શરદી સાથે આશક્રી-થી તે મરજ ઉઠેલો જાણવો. કાદપિ ધેરો લાલ હોયતોગરમી સાથે તરીથી ઉઠેલો સમજવા.અગર કાલાટપર હોય ને ઉપર શીણુ આવે. ને ખીમારના અંગમાં તપ હોય તો વાધુ ને આશક્રીથી જાણવો. અગર સંકેત સાથે ધાજો હોય તો રસવિકાર અને શરદીથી જાણવો. અગર ધેરો પીળો હોય તો અજીરણથી જાણવો. અગર ધેરો કાળાટપર હોય તો સો-દા અથવા સનેપાત વાધુજાણવો. પણ એ નિત જોવાનો કાયદો

એ છે કે, જે જેની નિત જીએ તેણે તેની ગર્ભ રાતના કાંઈ આણું અથવા દવાઈ આધી નહી હોય ત્યારે ચોક્કસ નીત જોવાથી સમજ પડે. કાંઈ જે હરેક આણાનો તથા મેવાનો તથા દવાઈનો રંગ પણ પેશાબમાં ઉતરે છે. તેથી કરીને બરાબર પરિક્ષા થઈ શકતી નથી. અને પેશાબ ઝીલે તે સોજ સાફ ખીણીરના વાસણમાં ઝીલીને રાખવો જોઈએ. વળી પેશાબ કર્યા પછી ૬ કલાકનો અંદર રહેવી જોઈએ. કાંઈ તે પછે તેનો રંગ ફરી જાય છે. તેથી પણ પરિક્ષામાં તકાવત પડે છે.

જાણવું કે ઓરત તથા મરદના પેશાબના રંગમાં કાંઈ એક તકાવત પડે છે. કાંઈ ઓરતે કમ મેહેનત તથા થોડી હાલચાલ કર્યાના સબબથી અંગમાં કસર મરદ કરતાં વધારે રહે છે. તેથી કરીને ઓરતની કસર નીત ગદલી અને ઘેરી સફેદ હોય છે. અને જે ઓરતની નીતનો રંગ લાલ અથવા પીળો હોય તે ઓરતને અસુખ થએલું જાણવું. અને મદદની નીતને જ્યારે કે હલાવે ત્યારે જરાક કાલાટ મારે કે તે કાલાટ ઉપરથી હોય, ને ઓરતની નીત કાલાટ નહી મારે એમ કરતે કાંઈ એક કાલાટ મારે તો તે કાલાટ નિચેથી હોય. અને હમેલદાર ઓરતની નીત સાફ હોય, અને તે ઉપર સાફ પરપોટા આવે, અને કોઈ હમેલદાર નો નીતનો રંગ પીળો ચળકતો પણ હોય, અને હમેલ પેહેલા દહાડા ઉપર પોલાટ અથવા સફેતી સાથે વધારે ચલકાટ મારે, અને છેલા જીલવાના દહાડા ઉપર લાલી ઉપર હોય ને તેને હલાવે ત્યારે કાંઈ એક કાલાટ મારે. કદાપી ચાર પાંચ મહિના થયા પછે લાલી સાથે ઘણીજ કાલાટ મારે તો તે છોકરે વપ્તે અધુરે ડુડી પડવાની નિશાની હોય છે.

નીત દુયાને પેશાબમાં તેલનો છાંટો

નાંચવાથી પરિક્ષા.

પેશાબની અંદર ધાંસની સળીવતે તેલનો છટિ પા-

ડો પછે તેની પરિક્ષા કરવી. જો તે છાંટા નાંખતાં તો જમને પાછો ઉપર આવે ને તેમાં આતરડું પડે ને તે પેશાબનો રંગ કાળો હોય, અથવા ત્રાંખાના રંગ જેવો હોય, તો તે માણસને ઘણું ખીમાર જાણવું. અને છાંટા નાંખતાં જ પસરી ગયા તો તેની ખીમારી સહેજ જાણવી. કદાપી છાંટા નાંખે તેવાજ રહે, અથવા નિચે ખેસેતા તેની ખીમારી ઘણીજ જાણવી. કદાપી વાહનું જોર વધારે હોય તો છાંટા નાંખતાંજ પસરી જાય, અને પેશાબનો રંગ લાલ અને તે થંડી હોય, કદાપી, પીતનું જોર ઘણું હોય તો તે છાંટામાં પરપોટા આવે. અને પેશાબનો રંગ પીળો અને તે ફેશાબ ગરમ હોય એ મુજબ પરિક્ષા કરવી.

ઝાડાની પરિક્ષા.

કદાપી વાહનું જોર ઘણું હોય તો ઝાડો શીણ જેવો અને સુકો બરાટ કરતો આવે. અને તેનો રંગ ભુરો તથા ચોથો ભાગ પાણી સાથે આવે. અને પીતનું જોર ઘણું હોય તો ઝાડો લીલો પીળો વાશ સાથે કઠણ અથવા પાણી જેવો અને ગરમ આવે. કફનું જોર વધારે હોય તો ઝાડાનો રંગ સફેદ અને તે દરદ સાથે રાતો ચીકાશના જેવો આવે છે. કફ વાહનું જોર હોય તો કાળો મળકતો અને શીમટ સાથે કફના જેવો આવે. પીતવાહનું જોર હોય તો કાળો અને પીળો મિલ ગાંગરીની મીથાલે આવે છે. સોદા વિકારથી હોય તો કાળો તથા લીલો, રાતો મિળો આવે ને તે પણ ગાંગડાને મીસાલે કઠણ આવે છે. અજીરણ વિકારનો થંડો જેવો અને પાતળો આવે. જલંદરનો ઝાડો ઘણા ખરા ખેવોસ સાથે સફેદ હોય છે. ક્ષયના આબરવા જાનો ઝાડો અતિસારની મીથાલે વચારાચેલા ગંધાતો કાળો લાલ ઉજળો અને ગાસના પાણી જેવો ખેરંગી હોય એ મુજબ ઝાડાની પરિક્ષા કરીને દવાઈ આવે તો હરેક રોગ

ઉતાવળો સારો થાય.

જીભ ઉપરથી વીમારીની પરિક્ષા.

વાયુનું જોર હોય તો જીભ ઉપર કાતરો પડેલા દેખાય અને જીભનો રંગ કાંઈ એક પોળાશ ઉપર હોય. પિત્તનું જોર હોય તો જીભ પીળી અથવા લાલ કાળી ભિગ નજરે આવે. કફના જોરથી હોયતો જીભ ઉજળી અને અળકતી જેવી દેખાય. અતિસારવાળાની જીભનો રંગ મધના રંગ જેવો હોય. પરમા અને સંધરણી વાળાઓની જીભનો રંગ લાલ ઘેરા જેવો હોય. ટાંકીનો આબરથયો હોયતો તેની જીભ કાઠી ને ખરભાઈ કાંટા સરખી થઈને તેમથી પાણીની મિશાલેનજર આવે છે. માણસની અજબ વખતે જીભ સુપરાની મીસામે અને તરણા મેલી જેવી શીણ સાથે મામમ પડે છે.

ત્રાંચની પરિક્ષા.

વાના જોરથી આંખ સુકી અને બુરા રંગ સાથે ઘેરી હોયછે. પિત્તનું જોર હોય તો આંખના ડોળા પીળા અને કાલ રંગના હોયછે અને સુરજ અથવા ચીરાંગની રોશની જોવાતી નથી. કફનું જોર હોય તો સફેદ અને ઘેરી નજર આવે અને તે ચીકાશ ભરેલી જેવી દેખાય છે.

વેહેરાની પરિક્ષા.

સવારમાં ખીમારનું મોઢાં શામળું અથવા કાળું જો દેખાયતો વાયુનું જોર જાણવું મોહોડાને રંગ પીળો અને સુ જોલાનો મીશાલે માલમ પડેતો તેની ખીમારી પિત્તના જોરથી સમજવી. ઘેરો કાળો રંગ હોય અને તે સાથે ડોળા ગ ભરાએલા જેવા દીસે તો તેની ખીમારી કફના જોરથી જાણવી. ખીભાં સરવે ખાહારનાં દરદોને દાખી જોમથી તથા તેના રંગથી પિછાન કરીને દવાઈ આપો જોઈએ. તેની વિગત તે દરદમાં કહી હશે, તેમ તેની પરિક્ષા પણ કરીને આપવી.

બોલવાની પરિક્ષા,

વાણનું જોર હોયતો તેના ગળામાંથી અવાજ ગુંગરાએ
લા જોવા નિકળે. પિત્તનું જોર હોય તો તેનો, અવાજ ઓઠા
અથવા સારી હાલતના માણસ કરતાં ઓઠા નિકળે. કફનું જો
ર હોયતો અવાજ ભારી અને ઘરઘરતો નિકળે. એ ઉપરથી
બોલવાની પરિક્ષા કરીને દવામાં આપેથી તે દવા ઉતાવળે ગુ
ણ કર્યા શીવાય રહેશે નહીં. તે માણસને ખુબ રીતે સમાલ
વું કે કોઈપણ રીતે ધારતી અથવા ગુસે આવ્યો હશે તો તે
પરિક્ષામાં તકાવત માલમ પડશે.

કાઢો મલમ સીંદુરીયો બનાવવાની રીત.

એ બનાવવાની રીત એ છે કે સીંદુર સારો ચોખ્ખો
થેર ૧, મીઠું તેલ તલનું થેર ૧, મીણુ પોળું તો. ૨, કપૂર તો.
૨, એ ચાર જાણુઓમાંથી પેહેલો સીંદુર એક લોઠાની કઠામ
માં નાંખીને ખુબ ઘૂંટવો, પછી તેમાં તેલ નાંખીને ચુલા ઉ
પર મુકવો. અને નીચે અગ્નિની બીમી આંચ કરવી. તેને એ
ક જોસ આવે એટલે જોવું કે તે ઉભરાઈ જાય નહીં. અ
ગર જો ઉભરાયાપર આવેતો હોંની આંચ કાઢી નાંખવી અ
ને પંખો પાસે રાખવો. તે લેઈ મલમ ઉપર વા નાંખવો.
તેથી ઉભરાનો જોસ બેથી જથ્થે એ પ્રમાણે તપાસતાં રહેવું,
પછી તે મલમ અજમાવી જોવો. એક કુલીઆમાં થંડુ પાણી
લેઈને તેમાં પેલા મલમનાં ટીપાં એક એ નાંખવાં પછી તેને
જોવું કે જોવા જોઈએ તેવો કઠણ અને કાળો થયો છે. જો
સુમારે થયો હોય તો ઉતારતી વેળાએ મીણુ તપાવીને તે મધ્ય
કપૂર વાડીને નાંખવો. ને તે બેઉને જળનીને મલમમાં નાંખી
ધુડીને એકરસ કરી ઉતારી પાડવો. એટલે કાળો પલાયર
થયો એ મલમ આપણા હિંદુસ્તાનીઓજ વધારે વાપરેછે.
અને એ મલમ ઘણા જાણુ બનાવેછે. તે નીચે લખેલાં દરદ
ઉપર તરત લાગુ પડી ગુણુ કરેછે. કાપ્પબલાઈ, યમડાં, બદ,

પાઠાં, નાસુર, ચાંદી, ગરમીના ફેલાયે, તથા હરેક જાન-
મા ઉપર એ મલમ ઘણો ગુણદાયક છે. એ મલમના બે
ગુણ છે. પેહેલો એ કે હરેક દરદ કાચું હોય તો તેને પકવે,
અને ખીન્ને ગુણ તે દરદને રૂઝાવે. અને ઉપર લખેલાં દરદો
વગર ખીન્ન રોગને પણ મટાડે છે તેની વિગત. હરેક જાન
નો નરમ ગાંઠ તથા એવાં ખીન્ન નરમ દરદો, વરસોળી (રસોળી),
વાયુની ગાંઠ વીગેરે જાનનાં ઘણાં દરદ માટાડી શકે છે.
એ મલમમાં પારો મેળવીને પછી મારે તો દરદ ખેરી જશે.
પારો મેળવવાની રીત. મલમ તોલા. ૬ લક્ષ તેમાં પારો
તોલો. ૧ નાંખીને પછી મારેથી દરદ ખેરી જશે.

છીંકણી હરેક દરદી માંણસને દરદ ઉપર

સુંઘાડવાની છે તેનો વિચાર.

એ છીંકણી બનાવવાની વીગત એ જે અરીઠાની છાલ
સુકી માસો ૧૥ નવસાગર માસો ૧૥ તંબાકુ માસો ૧ કાળાં
મરી માસો ૧૥ સફેત મરી માસો ૧૥ કડવાં તુરીયાંનો ગર
સુકો માસો ૧ કળીચુનો પથરનો માસો ૧૥ એ સઘળાં
વસાણાં કુટી ખારીક કરીને મજબુત બચની બારલી ભરી
રાખવી. પછે નીચે લખેલાં દરદ ઉપર સુંઘાડવી. માથું દુખતું
હોય, વાંધની ધ્રુમરી, નલખંધ વાથું, છાતીનાં દરદ, ખીન્ન
શરદીનાં દરદ જે માણસને હોય તેને એક અપઠી સુંઘાડયા-
થી છીંક આવીને તરત માથું હલકું પડશે. અને ઉપર લ-
ખ્યા પ્રમાણે ખીન્ન દરદ પણ સારાં થશે. આ છીંકણી દર-
દી માણસને ઘણી ઉપયોગી છે.

વહ્નકનો સાર.

કાનના દરદનો ઉપાય.

વા,ગરમી તથા નબળાઇ કે લોહીથી કાનમાં દરદ પે-
દા થાયછે તથા તે વગર કાનમાં પાણી જાય કે ક્રીડા, અગાધ
કાનમાં પડે તેથી પણ કાનમાં દરદ પેદા થાયછે. તેનો સમ
જ નિચે પ્રમાણે.

૧ વાથી કાન દુખતો હોયતો ઉપલેટ તથા ઇસબંધ ખાં
ડી ઝીણા બુકો કરી પાણીમાં ખાંબીને રોટલી બનાવવી. પછી
મીઠું દેવતા ઉપર ઉતું કરીને તેમાં ઓષડની રોટલી બાળવી
તે બળી જાય ત્યાર પછી બહાર કાઢીને તે રાખ તેલમાં નાં
ખીને કાનમાં ટીપાં મુકવાં તેથી કાન દુખતો રહી જશે.

૨ ગરમીથી કાન દુખતો હોય તો સ્ત્રીનું દૂધ કાનમાં
પાડેથો મરી જશે. અથવા લીંબુના રસનાં ટીપાં પાડવાં તેથી
પણ ઘણો ફાયદો છે.

૩ લોહીથી કાન દુખતો હોય તો ફસ ખોલાવવી.

૪ કાનમાં ક્રીડા પડ્યા હોય ને બાહ્ય નિકળતા નહોય
ત્યારે ઓળીચીને ગાયનું ઘી એકઠું કરીને ઉતું કરી કાનમાં
રોડે તો ક્રીડા મરી જાય.

૫ કાનમાંથી હંમેશ પરં વેહતું હોય તો ટંકણખાર ખાં-
ડી ઝીણા બુકો કરીને કાનમાં ભભરાવવો. પછી ઉપર લીંબુ
ના રસનાં ટીપાં પાડવાં તેથી મટશે.

૬ કાનમાંથી માંખની માફક ગુણુ ગુણુ આવે. અવાજ
નિકળતો હોય તો બદામનું તેલ કાનમાં મુકવું. તથા ફૂંચીના
ખીનું તેલ મુકવું, ને દિવસમાં ચારવાર જમવું.

૭ કાન બેહરો થાય છે તેનો ઉપાય એછે જ આકડાનાં
પાંદડાં દેવતા ઉપર ઉનાં કરીને તેનો રસ કઠાડી તેનાં ટીપાં ઘીન ૧૪
સુખી કાનમાં મુકવાં કે તેથી કાન ઉઘડશે ને ધાક પડેલી મ
રી જઈને બરાબર સંભળાશે. અથવા ઊંટનું સુતર દરરોજ

રાતે સુતી વખતે કાનમાં મુકે તો કાયદો થાય પણ તે ઉપા
ય દરદ થતાંજ તરત કરે તો મુણુ લાગે. વિલંબ થયા પછી
કાયદો થોડો થાય.

કંઠમાઝા એટલે ગઝામાં ગાંઠો થાય છે તેનો ઉપાય.

ગળામાં ગાંઠ થાયછે તેને ડોઘ બહાર કાઢી શકવું ન
થી એનો ઉપાય એછે જે સીતા વાઘનું હાડકું ધરીને તેમાં
જરાક સિંધવ નાંખી ગળા ઉપર માસ છસુમી ચોપડે તો
દુખ મટી જાય. એ દુઃખમાં દસ્તકારી કરેતો નસ્તર મુકવાની
રજા છે શા મોટે જે પાકું થયા પછી તેનો ધલાજ નથી વા
સ્તે દસ્તકારી કરેતો નસ્તર મુકવું.

કોડ તથા ગઢત કોડનો ઉપાય.

વધેદાએ કહ્યું છે જે કોડ શીવાય ગળતકોડ અઘાર
જાતનો થાયછે તે અઘારે બગડેલા લોહીથી થાયછે એ રો
ગ ઘણાજ ખરાબછે કે, કોઘ આપણી પાસે બેસેય નહીં. તે
નો ઉપાય નીચે પ્રમાણે જાણવો.

ઉમયડાના ઝાડની અંતરઘાલ છાંયડે મુકવેલી શેર ૬,
બાવચી શેર ૨ એ બેઉ જાણેને ખાંડી ઝીણી કરી તેની ફા
કી હમેશાં ૬ પધસા ભાર ખાયતો કોડ તથા ગળતકોડ અ
ઘારે જાતનો મટી જાય પણ કયરી ન પાળે તો રોગ મટે ન
હીં. મીઠામ, મીઠાંવાળી રોટલી, સાકર, ગોળ તથા ચોકણી
વસ્તુઓ ખાવી નહી.

લીંબડા ઘાલ પધસા ૩ ભાર, બાવચી પધસા. ૨ ભાર,
એ જાણેને ખાંડી ઝીણા બુકો કરી તેને ઝીણું લુગડે
ચાળી તેમાંથી હથેળી ૧ બરીને માસ. ૬ સુખી કોડીયા
માણસ સવારમાં ફાકે ને જીપર કહેલી કયરી પાળે તો રોગ
મટે ફક્ત મગ ખાવા. એ શીવાય ખીજ સીજ ખાવી નહી.

વળી બાવચી તથા બીલામાં માસ. ૬ સુખી ખાય તો કોહોને જડ મુળમાંથી કાઢી સાફ કરે. પણ પ્રથમ ૨-ગ પાંચનું લોહી કાઢવું જોઈએ. ખેડ હાથની રગનું તથા ખેડ પગની રગનું તથા પેસાબની રગનું એ પાંચે રગનું લોહી કમ કીધા પછી તેને જીલાબ આપવો. જીલાબથી શરીર સાફ થાય ત્યાર પછી ઊપર લખેલો ઉપાય કરે તો એ રોગ મરી જાય.

खइ अने दमनो उपाय.

અમ્મ ખે જાતની થાયછે, એક વાચી ને ખીજી લોહી થી.

૧ વાચી થઇ હોય તો અસખસના પેસા પેસા. ૨ બાર, સુંઠ પેસા. ૨ બાર ધાવરીનાં ફલ પેસા. ૧ બાર એ રી-તે ત્રણ જણસો લાવી પાણી શેર ૬ માં ઊકાળી પછી પાણી શેર ૧ રહે ત્યારે લુગડે ગળી રાત્રીએ સુતી વખત પીએ તો રોગ મટે.

૨ અમ્મ રોગ લોહીથી થાયછે. તથી કોમ્મ તરી બાહાર નોકળેછે. જો તે થતાં વેંતજ ખે ખબાની નસોમાંથી લોહી કઢાવે ત્યાર પછી મરી અને હળદર ખાય તો એ રોગ મટે. રોગ જીનો થયા પછી ઘણા ઉપાય કરે તો પણ લાગે નહીં. માટે તરત ઉપાય કરવો.

૩ અમ્મરોગ વાળાને થતાં વેત મારેલું સોનું અવગણે છે તથી ફેટલાએકને રોગ મટેછે. કપુરના રસથી પણ કાય-દો થાય છે.

દમનો ઉપાય એ છે કે એળીચો મધ સાથે ખાય તો સાસ દમ મટેછે. ખીજી સાથ પેસા ૧ બાર, એર પધ-સા ૧ બાર, મરી પધસા ૧ બાર, પીપર પધસા ૧ બાર, વાયવડંગ પધસા ૧ બાર, ચીત્રો પધસા ૧ બાર, સુંઠ પધ-સા ૧ બાર એ રીતે સવ વથાણાં-ઝીણાં ખાંડી હવાસે ચા-ળી દરરોજ સવારે પધસા ૧ બાર ફાકે તો આસ, પંડરંગ, કમળો, સુર, તથા વાનો ગોળો એ સરવે રોગ મટે.

ખીન્ને ઉપાય સાસ ઉધરસ તથા હાંફણનો, પીંપર પૈસા ૧ ભાર ઘોળાં મરી પૈસા ૧ ભાર હરડેદળ પૈ. ૧ ભાર જીરું પપૈસા ૧ ભાર સિંધવ પપૈસા ૧ ભાર સંચળ પૈસા ૧ ભાર જવખાર પપૈસા ૧ ભાર ચીતરો પપૈસા ૧ ભાર એ સરવેને ખારીક ખાંડી ભુકો હવાલે ચાળી દરરોજ સવારે ખાય તો ખાંશી મટે. ખીજી કાલેરાનો રસ શેર ૧ કલાકી તેમાં સિંધવ પપૈસા ૧ ભાર નાર્ખાને દરરોજ પોએ તો સાસ ખાંશી તથા દમ એ સરવે મટે. કાળામરી શેર ૧ આકડાતા દુધમાં સુકવીને ખાય તો નફો થાય.

અમ્મ રોગની નિશાની એછે જે કેફસામાં જખમ પેદા થાયછે તેથી હમેશાં ઉધરસ બહુ આવેછે. ઉધરસ ખાતાં ખાતાં ગળકા પડેછે તથા જીભ જાડી થાય. ઘાંટા બેરી જાય થુંકની જગાએ લોહીને પરં ખાહાર આવે. ને જીવ ધણી ગભરવ એ દુઃખ થયાં ઘણા દહાડા વીતે ત્યાર પછી રોગીનું શરીર ઘણું નબળું થઈ જાય. પણ શરીર નબળું થયા પેહલાં દરરોજ ગધેડીનું દુધ પીએ તો રોગ મટી આરામ થાય.

મોઢા ઉપર ચીલ થાયછે તેનો ઉપાય.

ઘણાખરા જવાન માણસના નાક તથા કપાળ તથા ગાલ ઉપર ખીલ થાયછે, તેથી માણસનું સોહામણું માફું ખીલામણું દિસેછે. તે ખીલને દાખીને કાહારે ત્યારે અંદર થી ચીકણા ખીચા અથવા પરં જેવું ચીકણું નીકળેછે. તે ખીલ થાય ત્યારે પ્રથમ તો એળીઆનો મેળવણીનો ગોળીઆનો શુલાળ લે. પછે મઠનો આટો સરકામાં ભીજવીને માહોડા ઉપર ચોપડવો અથવા મરઘીના બેદાનાં કોચલાં અથવા મરઘીનાં હાડકાં ખાળીને તેને સરકામાં મેળવીને ચોપડે અથવા કડવા વાલનો આટો સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથી મટે. ને એ મરવેલી શુલ્ક નહીં ચાલે તો પછે દરખવા માલનું લાકડું ખાળીને તેની જખમ સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથી મટે.

શ્વીલનો બીજો ઉપાય.

આદમીનું માથું એવું ખીલાઈ આવે જે તેમાંથી તરી તથા જરદાખ નિકળે ને જખમ થાય તેમાંથી જરદાખ નિકળે તે આયણીની માફક નાહાના છેદ પડે તેનો ઉપાય એછે જે શરાખ (દાર) તથા સરકો, દાડમની છાલ, મધ, નીમક એ સરવે એકઠું કરીને માસ ૪) ચાર સુધી માથા ઉપર ચોપડે તો આરામ થાય.

શ્વસનો ઉપાય.

અસ લોહીના ખીગાડથી થાયછે, તેથી શરીર ઉપર ફેલા થકને તેમાંથી પડે વહેછે. મટે અસવાળા માણસે જીતાવળેથી પોતાના બંને હાથનો ફેશ ખોલાવવી. તથા કંઈ રેચ ઉપરા ઉપરી આપનાં રહેવું. ને નિચે લજ્જા પ્રમાણે રેવંચાનો શીરોની ઝળવણીની ગોળોચો આપની તેનીચીગત— રેવંચાનો શીરો માસા ૪ તજ ઘઉં ૨૦ ખાર સુંઠ માસો ૧ શીઝિતરીચો એળીઓ માસા ૪ એલચીદાણા ૧૫ પીપર માસો ૧ એ રીતે ૭ ચીજો ખાંડી ખારીક ઝાણુ લુગડે આળી ખલમાં નાંખી તેમાં વિલાયતી સાચુ નાંખવો. ને તેને ખુબ ઘુંટી એક રસ કરીને ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળીને સુક વધી. તેમાંથી ૩ થી તે સાત સુધી દરરોજ લાગટ દીત સાત સુધી રાતે સુતી વખત ઉના પાણીમાં ગળાવવી એમ કરતાં ન મટે તો વળી ખીજ સાત દાહાડા ઉપર પ્રમાણે કરવું. તેથી મથે. અને એ દરદવાળાને કાચા દિવેલનો જીલાખ આપવો. તેથી પેટમાંથી ગરમી નિકળી જશે. અને તેને નિચે લજ્જેલો ઉકાળો આપવો. ઊના ખેદાણા ૭ સાથરા તો. ૦૧ સાકર તોણા ૦૧ એનો ઉકાળો દરરોજ પાયા કરવો તેથી સારું થશે.

ખીજે ઉપાય ચોપડવાનો—સાદારસીંગ તોણા ૧ કપર. તોણા ૧ કલઈ સફેતા તોણા ૧ આમલસારો ગંધક તોણા ૧ પાપડીચો કાચો તોણા ૧ પારો તોણા ૧ એ ૭ જાણીને

બારીક ખાંડીને ઝોણે હવાલે ચાળીને તેમાં છીલીવારે પારે નાંખીને ખલમાં ખુબ ઘુંટવું તે એક રસ થાય તેમાં ચોખ્ખા માંખણ તોલા ૫ નાંખીને તેનો મલમ કરવો ને તેને કાચના પ્યાલામાં ભરી રાખવો, તે સુતી વખતે દરદ ઉપર ચોપડ વેા ને સવારે ઉઠીને ઉને પાણીએ અથવા ટાહાડા પાણીએ નાહાવું. કદાપી રાત્રે ચોપડવાનું ન બને તો દિવસે ચોપડી થોડીવાર તડકામાં ફરીને નાંહી નાંખવું. ને ખાવામાં તેલ અને મરચું તથા આમલી એ ચીજો ખાવી નહી. ને ઉપર લખેલો ઉપાય ચાલુ રાખેથી ખસ જલદી સારી થશે.

ત્રીજો ઉપાય—ઉપર લખેલા મલમથી નહિ મટે તો નિચે લખ્યા પ્રમાણે એાપડ કરવું. ગંધક પૈસા ૨૦ ભાર. સંચળ પૈસા ૨૦ ભાર બાવચો ૪ પૈસા ભાર. એ સર્વે જાણુશોને બારીક વાટીને ઝોણી વચ્ચગાળ કરીને ગાયનું તાજુ ઘી લઈ તેમાં નાંખીને દરરોજ શરીરે ચોપડે તો ખસના દરદને મુગમાંથી કાહાડી નાંખશે, ગરમ વસ્તુ ખાવી નહી. સાર થશે.

ચોથો ઉપાય—એ જે ફક્ત એકલો ગંધક વાટીને તેમાં તલનું તેલ નાંખી તેનો મલમ બનાવીને ચોપડે તથા પણુ ખસ મટશે.

પાંચમો ઉપાય—મનસલ તોલા ૩ લઈને તેને બારીક વાટીને તેમાં ઘી ચોખ્ખુ નાંખી તાપ ઉપર કકડાવવું, તે કકડાયા પછી ટાડા પાણીના વાસણમાં નાંખવું. તે દરયા પછી ખીજ કાચના વાસણમાં કાઢીને શરીરે ચોપડવું, તથા ખસ તથા વીસ્ટ્રોટક એ બંને રોગ સારા થશે. દરરોજ ચોપડેથી મટશે.

ઝાંખનું તેજ હમેશાં રહેવા માટે સ્વાપરીયાનું સત કાહાડવાની રીત.

આપરીક પૈસા ૧ ભાર ખલ કરીને તેમાં ગોળ પૈસા ૧૦ ભાર નાંખી એ બેઉને ઠીકરા ઉપર મુકી દિવતામાં ખા-

બાળું તમામ બળી રહ્યા પછી ટાહાક પાડીને તેમાં ગાયનું માંખણ પૈસા ૧ ભાર નાંખી એક કુલડીમાં ભરવું, તે પછી તે કુલડીનું માં સજડ બંધ કરવું. કે તેમાંથી ધુમાડો ખીલકુલ બાહાર ન નિકળે. પછી તેને દેવતાની સગડી ઉપર મુકીને એક પોહોર સુધી આંચ દેવી પછી સાણસાએ પકડીને ઊંચી કરવી. પછે તેમાંથી જસત નીચે પડે એવી ઢૂરી તે બે વાર તેમનું તેમ કરેથી માવો ૩ ૧) ભાર નિકળે તે સોનીને આપી તેની સળી કરાવવી. તે સળી ૯ મેશાં આંખમાં એવે તો આંખનું તેજ હમેશાં રહે બાણું દેખે.

મરડાનો ઉપાય.

મરડાથી લોહી તથા જલસ પડે છે તેનો ઉપાય નિચે મુજબ. પેહલું—કેરીની ગોઠવી ખીલીધાવરીનાં કુલ માચરસ સુંકબરેલી (નળ્યુના દળીયા) અજમા દકંતાનનાં ખાજ અંદરજવ એ સરવે જણસો બરાબર વજને લઈ એકઠું કરી ખાંડી ઝીણું કરીને એમાંથી ૩ ૨) ભાર લઈને દહી સાથે મેળવીને દીન સાત સુધી ખાય તો મરડો મટે.

બીજો ઉપાય—હીમજી હરડે લઈને તેમાંથી અડધા કાચી રાખીને અરધો ધીમાં તળી પછી તળેલીને કાચી એકઠી કરી ખાંડી બારીક કરી તેમાં ખાંડ ભેળવીને હથેળી ભરી ફાંકે તો ભાત ભાતના મરડા મટે.

ત્રીજો—ધાવરીનાં કુલ, સુંક, માચરસ, અંદરજવ અને ઘોડાની લાદ એ સરવે સરખે વજને લઈ ખાંડી ઝીણું કરી પછી આપડથી અરધે વજને ભાંગળી જડ ભેળી દરરોજ સવારે ખાય તો તેથી મરડો મટે.

ચોથો ઉપાય—ધાવરીનાં કુલ વરીઆલી સાકર જયફલ એવી રીતે દરેક જણસને ચાર ચાર પૈસાભાર લઈ પાણીમાં વાટી ગોળી ૧ પધસાભારની વાળી તેમાંથી ગોળી ૧ સવારે ખાયતો દરદ મટી જાય બધી ગોળીઓ સાથે વાળી રાખી ને દરરોજ ખાવી તેથી સાફ થશે.

પાંચમો ઉપાય—સાકર પદ્મસા ૧ ભાર તથા અરડુસો પદ્મસા ૧ ભાર એ રીતે બંને જાણીને ખાંડી બૂંદો કરી ૬ ધમાં મળતી સવારે પીએ તો મરડો મટે.

લોહી તથા આમવાયુના મરડાનો ઉપાય.

મરડો લેને આમવાયુ અથવા પેચસ કરીને પણ કહેછે મરડો આવીને પેટમાં આંકડીએ ઉપરા ઉપરી આવે, ને ઝાડે એસે ત્યારે લોહી તથા આમ પડે તેનું નામ લોહી આમનો મરડો ને એકલો આમ પડે તેને આમવાયુ કહે છે. એ રોગવાળાને ઘડીઘડી ઉપરા ઉપરી મરડો આવે ને ઝાડો ઉતરતાં માણસનો જીવ ગભરાવે. કોઈને કહ્યું મરડો થાય તો તેના જોરથી તાવ પણ આવે ને જીભ ઉજળી થાય. પેટમાં દુખે. ઝાડે એસતાં ધણીજ પોડા થાય. તોપણસાફ ઝાડો ઉતરે નહીં, થોડાંક લોહી તથા આમનાં ટીપાં પડે તેથી માણસ ધણી પોડા પામે છે, માટે તે દરદ મટવાને નિચે મુજબ ઉપાય કરવો.

મુંઠ તોલો. ૧ વરીયાળી તોલો ૧ લખને તેને આખરી ખાંડીને પાણી શેર ૦૧ મુકીને નવરાંક રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાં વિલાયતી ચોખ્ખું દીવેલ તોલા ૨૧ નાંખી થંડુ પડવા દેધને દરદીએ પોવું. તે પેટમાં ટકમાથી થોડીવારે લાગુ પડી ઝાડો આવશે તેથી પેટમાંના રોગને બાહાર કાઢાડશે. કદાપી એક જીલાબથી બરાબર કસર ન મટે તો વચમાં દિવસ જવા દેધને ખીન્ને જીલાબ આપવો તેથી બાકી રહેલી કસર નીકળી જશે ને તે કરતાં રહેતો આ લખ્યા પ્રમાણે દવા આપવી.

અલશીનાં ખીજ તોલો. ૧ લખને પાણી શેર ૦૧ લખ તેમાં નાંખીને ઉકાળો કરી તેમાં બાવળનો ચુંદર માસા. ૪ નાંખીને તેના ત્રણ ભાગ કરી દીવસમાં ત્રણવાર પાવું. કદાપી એથી ચુલુ નહિ થાય તો ફરીથી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કાચા દીવેલનો જીલાબ આપવો. ત્યાર પછી નીચે કહેલું આપડ આપવું. કળી ચુનો પથરનો ૧૮ ઘઉંભાર પાપડીચો કાથો

૨૪ ઘઉંભાર અરીણુ ૩ ઘઉંભાર એ સરવેને ખાંડી બારીક કરીને એનાં પડીકાં ત્રણ સરખે ભાગે દિવસમાં ત્રણવાર ફકાવવાં. ને ઉપર સાબરશીંયુ પાણીમાં ધરીને તે પાણી ગરમ કરી જરા ટાહાડું પાણી પાવું. કદાપી આમ ઘણો પડતો હોય ને લોહી થોડું પડતું હોય અથવા ન પડતું હોય તો ઝાણી હીમજી હરડે દીવેલમાં તળીને તેનો જુકો કરવો. તે જુકો રૂંધા ભાર લઈને તેમાં રૂંધા ભાર સાકરનો જુકો ભિજીને ફકાવવો. ને તે ઉપર લોહું ગરમ કરીને પાણીમાં ઝાંખીને તે પાણી પીવું. એ આપડથી પેટમાં આમની કસર હથે તેમટી જથે ને ઝાડો પણ એજ આપડથી અંધ થથે. એવું ગુણકારી આપડ છે.

કદાપી હરેક ગરમ વસ્તુ આધાથી અથવા ગરમ આપડ પીધાથી ઝાડા સાથે એકલુ લોહી પડતુ હોય તો નીચે કહેલુ આપડ આપવું. ઝાઠી હરડે પા, ચોખ્ખાના ધોવરામણમાં ધરીને તેમાં હીરાદક્ષણ માસો ૧ તથા સાકરનો જુકો તોલો ૦૧ નાંખીને સવારે તથા તેજ પ્રમાણે સાંજે પાવું. તે પાનાં ફાયદો ન થાય તો વજનમાં વધારે પાવું. વારેવાર અરબી હરડે સુખી ધસાતીને એ આપડ પાંચ સાત દીવસ સુખી પાવું. ખીજે ઉપાય વરીઆળી રૂંધા ભાર એલચી નં. ૪) એ ખનેને ઠીકરા ઉપર મુકીને શેકવાં પછી તેને ખાંડી બારીક કરી ખસખસ રૂંધા ભાર, ખસખસનાં જીડવાં જેને પોસ કરીને કહેછે તે રૂંધા ભાર ખાંડી બારીક કરી તેમાં સાકર રૂંધા ભાર નાંખી એ પાંચે જણસોને એકઠી કરી તેના સરખે ભાગે છ પડીકાં કરીને દીવસમાં ત્રણ પડીકાં ત્રણવાર ફકાવવાંને ઉપર જાહેલું પાણી પાવું. કદાપી ઝાડાવટી લોહી ધણુંજ પડતું હોય તો નીચે કહેલાં આપડો આપવાં. હીરાદક્ષણ રૂંધા ભાર ધઉનો નીસાસ્તો રૂંધા ભાર ખસખસનાં ઝીંડવાં રૂંધા ભાર અરીણુ ત્રણ ઘઉંભાર બાવળનો યુંદર રૂંધા ભાર સાકર રૂંધા ભાર એ સરવેને ખાંડી ઝીણું કરીને બેદાણાના લોવાખમાં મળવીને એનો છ

ઠો ભાગ દર એ કલાકને આંતરે ખવરાવવા ને ઉપર સાખર
 સીંચુ ધરીને તેને ગરમ કરીને તેનું પાણી પાતાં રહેવું. 'ખીચું'
 નેને નરે લોહી ધણું જ પડવું હોય તેને નીચે લખેલી દવાઓ
 આપવી. સાખરસીંચુ રૂ. ૦૧ બાર બાવળનો ચુંદર રૂ. ૧૫
 બાર સાકર રૂ. ૨) બાર. હવે સાખરસિંગાને પાણી શેર ૧૫ સુ
 કીને ઉકાળવું ને તેમાંથી શેર ૦૫૫ રહે ત્યારે તેમાં ચુંદર ૫
 થા સાકર નાંખીને પછી ઓગળી જાય ત્યારે તેના ભાગ ૩
 રીને દર બે કલાકે એકેકે ભાગ પાતાં રહેવું અને એ મ
 રડાના રોગવાળાને નીચે કહેલાં ઓસડોની પીચકારી ઝાડા
 વાટે આપવી. ખસખસના પોસ રૂ. ૨) બાર પાણી શેર ૧
 માં ઉકાળીને તેને ગાળીને પીચકારીમાં ભરીને તે પીચકારી
 ઝાડાવાટે દીવસમાં એવાર આપવી ને માખણ કહાડ્યા વગ
 રની તાજી છાશ એ ઉપર આપેતો સારીછે કદાપી પેટમાં મ
 રડો વધારે થતો હોયતો પીવાનું પાણી તથા કાંજી સરવેને
 પથર અથવા લોહોડું ધોકારીને જમીને આપતાં રહેવું ને પેટ
 ઉપર અશીણ પાણી સાથે ધરીને તે પાણી ચોપડતાં રહેવું.
 કદાપી ઉપર કઢાં તે સઘળાં ઓસડોથી ગુણ નહી પડે ને એ
 રોગની પિડા વધતી જાય ને લોહી સાથે આમ વચલાએલા
 નેવો પડવા માંડે ત્યારે સમજવું કે પેટમાં પર થઈ છે તેની
 પરીક્ષા એછે ને દરીઆનું પાણી અથવા તે ન મળેતો કુવા
 નું પાણી એક વાસણમાં રેડીને તેમાં ઝાડે બેસાડવો પછી જો
 વું કે તેમાંનું આમ ઉપર તરી આવેતો સમજવું કે તે આમ
 છે અગર પાણીમાં નીચે ખેરી જાયતો જાણવું કે પર છે ને
 તે પરવાળો ઝાડો ધણો ખરાબ વાસ મારે. જ્યારે એ રીતે
 બગાડ થએલો માલમ પડે ત્યારે મ્હણીજ ઉતાવળથી ઝાહોડું
 લાવવાની દવા આપવી. ઝાહોડું લાવે જો ઝાહોડું આવી જાય
 તો તે માણસ ઘાતથી ખચી જાય ને ઝાહોડું નહી આવેતો
 તે માણસની આશા થોડી રાખવી.

કોઈ ગર્ભવાળી સ્ત્રીને મરડો થાયછે તેને ઉપર કહેલી
 દવાઓમાંની દવા નજર પોહોંચાડીને થોડા વજને સુખેથી આ

પતા રહેવું અગર એ દવાઓ આપવાની હિંમત નહીજ
ચાલે તો પછી ઇસગુલનાં ખીજ ૩.૧) ભાર ઠીકરામાં નાંખી
અધકચરાં થેકાને તેમાં ખાંડ ભેળીને દરરોજ ટાહાડા પાણી
સાથે ફકાવતાં રહેવું અગર ઘણું જોર હોયતો દિવસમાં બે
વાર ફકાવવું પણ ગર્ભવંતી સ્ત્રીને માહોડું લાવવું નહીં. અને
ગર્ભવંતી સ્ત્રીને મરડો થાય તે કાંઈ ધ્રાતકી નથી. જ્યારે તે
સ્ત્રી જાણે ત્યારે પેતાની મળે મદી જાય.

મૂસ્વનો ઉપાય.

હરડેદળ પદ્મસા ૬ ભાર. સિંધવ પદ્મસા ૨ ભાર. ચી
તરૌ પદ્મસા ૩ ભાર પિંપર ઝીણી પદ્મસા ૩ ભાર એ સર
વે જલુસોને ખાંડી તેની ફાકી દરરોજ ફાકે તો આઘણું પા
ચત થઈ ને પેટમાં ભુખ લાગે.

ખીજો ઉપાય—મીઠું પદ્મસા ૪ ભાર હરડે માટી ૪ પ
દ્મસા ભાર વાવડંગ ૪ પદ્મસા ભાર ને સંચળ ૪ પદ્મસા ભા
ર સિંધવ ૪ પદ્મસા ભાર અજમાત ૪ પદ્મસા ભાર પિંપર
૪ પદ્મસાભાર જવખાર ૪ પદ્મસાભાર સુંઠ ૪ પદ્મસાભાર. હિં
ગ ૪ પદ્મસાભાર એ સરવેને ખાંડી ફાકી કરી હથેળી ૧ ભ
રી દરરોજ સવારે ફાકે તો પેટમાંનો દુખાવો મટીને ખરી
ભુખ લાગે.

ત્રીજો ઉપાય—હિંગ, સુંઠ, મરી, પિંપરઝીણી, કાળાં
મરી, જીરૂ, શાહાજીરૂ, અજમાદ, સિંધવ, સંચળ એ સરવે
જલુથો સરખે ભાગેલેષ્ટ તેને બારીક વાટી ચુરણ કરીને હિંગને
અગ્ની ઉપર કુલાવી લુકો કરી માંલી નાંખીને દરરોજ સવારે તો
બો પા આઘને ટાહા પાણીમાં ઉતારે તો તેના પેટમાંનો વા
યુ તથા દુખાવો મટીને ભુખ સારી લાગશે અને ખાવા ઉપ
ર રૂચી થશે તથા શરીરમાં હુંશીઆરી આવશે એનું નામ હિં
ગાદ્રક ચુરણ છે.

ચોથો ઉપાય—એલચી, ચીતરૌ, વડલુણ, હિંગ, સં-
ચળ, અજમાદ, સિંધ માથ, જવખાર, પકર, સાંજીયુજ,

ખાઠાઅનારના ઘાણા, સડકચુરો, ધાણા, જીર, સાથરાહરડે, પિપરીમુળ, ઉપલેટની જડ, સુંઠ, મરી, પીપર, અરકસાં, એ સ-રવે સરખે વજને લેઈ ખાંડી કીણાં કરી દરરોજ પછસા ૧ ભાર ફાંકે તો મુખ લાગે ને ભાતભાતના વાયુના રોગ મટે. જોને વાયુનું દરદ હોય તેણે વાયડાં કંઠાળ તથા હરેક વાયડી સીજ આવી નહીં કેમ જો વાયુવાળાને તે બહુ અવગુણ કરતા છે માટે ન આવે.

તાવનો ઉપાય.

તાવ નવ તરેહના હોયછે. તેમાં પાંચ જાતના એવા હોય છે કે ઓપડથી કદી મટનાર નહીં, પરમેશ્વર ગેહેર-આની કરે તોજ મટે.

તાવનો ઈલાજ એછે જો લાંઘણ દરવી એટલે એક આઝો ઘાહડો ભુખ્યા રહેવું. કદાપી તાવમાં ભુખ લાગે તો મગ વિના ખીજી કાંઈ ખાવું નહીં. શરીરમાંથી તાવ જમ્યાં ત્યાર પછે એક અડવાડીયા લગણુ ધી, દુધ, દહીં તથા ખીજી હરેક ભારે સીજ આવી નહીં. ખાય તો ફરીથી તાવ આવે.

તાવનાં ઓપડ—સોનામુખી ૩૧) ભાર કરીયાતુ ૩૧) ભાર એ બેઉને પાણી થેર ના મુઝીને ઉકાળીને તેમાંથી પાણી થેર ના રહે ત્યારે લુગડે ગળીને પાવું તેથી તાવ નરમ પડશે. પણ સાંજ સવાર એ પ્રમાણે દીવસ ૨ મુઝી પાવું ને તાવ ગયા પછે કૌવત આણવાને નીચે પ્રમાણે ઉપાય કરવો.

કરીયાતાની પાંદડી ૩૧) ભાર ધાણા ૩૧) ભાર સાકર ૩૧) ભાર એ ત્રણેને ઉકાળીને તેનું પાણી સવાર સાંજ પીએ તો ગયેલા તાવ વાળાને ધણો નફા કરે, ને કૌવત પણ આવે, ભુખ લાગે. એ તાવવાળાને કોઈ પણ જાતનો સરખત પીવાદેવો નહી ને ખાવાનું હલકું ને થોડું પચવું આપવું.

તાવવાળા માણસને ઊલટી કરાવવી કે તેથી પરસે-
વા આવી તાવ ઉતરી જાય. મીઠળ તોલો ના સિંધવ
તોલો ના ઐ બેને ખાંડી ત્રીણાં કરીને ઉના પાણીમાં
આપવું કે તેથી ઊલટી થાય છે. અથવા મધને પાણી ઉ-
તું કરીને પાય તો તેથી પણ ઊલટી થાય છે.

તાવવાળા માણસને જીલાખ આપવો તેની વિગત—
ધંદરવયણાની જડનો બુકો તોલો ના તથા ખાંડ તોલો
૧૧ ઐ બેઉને ઐકઠું કરીને ઉના પાણી સાથે આપવું
કે તેથી જીલાખ આવશે ને તાવ ઉતરશે. તાવવાળા માણ-
સનું ખીજાનું તથા સુવાનો ઐરડો ચોખો રાખવો જિ-
ઈઐ. તથા હવા આવવા જવાને ખાંડી ખારણાં ખુલાં
રાખવાં જિઈઐ. ને તેના આગળ ગરબડ કરવી નહિ
કેમકે તાવ વાળાને જીવ ગભરાય. માટે કામ જોઈતું ખાલવું.

શરીર ઉપર ચોપડવાને તથા કાનમાં મુકવાને

ગુલાબનું તેલ કાઢવાની રીત.

ગુલાબના ફુલની તાજી પાંખડીયો લઈને ઐક પો-
હોળા મોહોડાના કાચના શીસામાં અથવા હરેક સારા
વાસણમાં નાંખીને તે ઉપર તલનું મીઠું તેલ રેડવું કે
તેથી પેલી ફુલની પાંખડીયો બધી ઢંકાઈ જાય પછી તેનું
મોહોડું જુથ અથવા ડાટો દઈને મજબૂત બંધ કરવું ને
૪૭ દિવસ સુધી તડકામાં મુકવું. પછી ખાહાર કાઢી ચો-
ખીને ગાળવું. જે તેલ ઘણું જોસદાર કરવું હોય તો ગુલા-
બનાં ફુલની ખીજી મોસમ આવે ત્યારે કરીને તેજ તે-
લમાં ખીજી ગુલાબનાં ફુલ નાંખીને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે
કરવું. ઐ રીત ચંબેલી તથા આગરાનું તેલ પણ નીકળે
છે. ઐ તેલ શરીર ઉપર ચોપડવાને ઘણી જગોઐ કામ
લાગેછે. તથા કાનમાં મુકવાને પણ કામનું છે.

ચસકા સૂઝ તથા લોહીવિકારના સોજા ઉપર

ચોપડવાને કપુરનું તેલ કાઢવાની રીત.

અંજણશીનું અથવા તલનું મીઠું તેલ ૩૬) ભાર તથા કપુર ૩૧) ભાર એ બેઉ જલુસ લેઈને પ્રથમ કપુર ખલ માં નાંખીને તેને ખુબ ઘુંટવો. ને તેમાં થોડુંથોડું તેલ નાંખતા જવું પછી ગાળીક વગાય એટલે તેમાં બહું તેલ નાંખીને એકરસ કરવું પછી ઝીણા લુગડામાં નાંખીને ગાળવું ને તેને એક શીસામાં ભરીને તેને મજબુત ખુચ દેઈ રાખવો. એ તેલ શરીર ઉપરનાં હરેક દરદ ચસકા શુભ લોહી વિકારના સોજા તથા એવાંજ ખીજાં દરદ ઉપર ચોપડવાને ઘણું કામ આવેછે. કદાપી અશીયુનો કસુંબો એ તેલમાં રેડીને ચોપડે તો તેથી વધારે ગુણ થાય છે.

રગતપીતનો ઉપાય.

રગતપીતનું દુઃખ ઘણુંજ ખરાબ છે, તેની નીશાની એછે જે હાથ તથા પગ ફાટીને લોહી નીકળે, તખ કાળા થાય ને ખરી પડે ને કોષ કોષ માલુસના શરીર ઉપર રૂપક્રયાના ચક્રડા જેવાં ચાંદાં પડેછે, તથા તખ પલુ કાળા થઈ જાયછે. તેનો ઉપાય એછે જે, સાપની કાંચળી માસા.૨ જાજીર સાથે ખવરાવે તો આરામ થાય. રગતપીતનાં ચાંદાં પગની પાટલીની હેઠે તળીયામાં નાસુર પડે તો તેનાં ઉપાય એછે જે હળદર માસા ૧૦ પારો માસા ૫ ગાયનું ઘી માસા ૩૦ એ સરવેને ૪ પોહોર સુધો સાડી પેટે ખલ કરવું પછી વીઢાયતી રેસાનું કપડું જેને લીટ ફરીને પલુ ફેરેછે તેની પછી જીપર, ઉપરની દવા ચોપડી પછી તે ઉપર દાળાં મલમની પછી મારે તો રગતપીતનાં નાસુર મટે.

મોતીયો તથા આંખના બોજા રોગનો ઉપાય.

મોતીઓ તથા પરવાળું તથા આંખ દુખતી હોય

તો આપરીકું રૂ.૧) ભાર, ચીનાઈ સાકર રૂ.૧) ભાર, પુર તગાલી તપકીર રૂ.૧) ભાર, હીમજીહરડે રૂ.૧) ભાર, એ સરવેને આંડી આરીક કરીને લીંચુના રસમાં દીવશ ૭ સુધી ખલ કરવું, પછી તેને છાંયડામાં સુકવવું, પછી ભરી મુકી આંખમાં સાંળે આંળે તો ઉપર લખેલાં દરદો મટે એ ઉપાય ઘણો કાયદાકારક છે તે કહેવા માલમ પડશે.

ઘાતુપુષ્ટી મરદીનો ઉપાય.

ઉપાય પેહેલો—માચરસ, અકલગરો, કાળીમુસળી, ઘાળીમુસળી, બહુકળી, ઇંદ્રજવ, મીઠા ગોખર, ગળોસત્તવ, સુકાં વડચુદાં, કઊચા, ઉટંગણ, બળબીજ, એખરો, ચીનીકપાલા અને આવચી એ સરવે વસાણાં બરાબર વજને લેઈ આંડી કીણો ભુકો કરી ભેને હવાલે આળીને નેટકું વજન વસાણાનું થાય તેથી બમણી આંડ ભેળવી આસડ તયારઈ કરી દરરોજ સવારે હાથેળી ભરીને ખાય તો શરીર માંથી નયળાઈ જઈને પુષ્ટ થશે અને મરદાઈ ઘણી વધશે તે એવી કે એક રાતમાં દશ સ્ત્રીનો સંભોગ કરી શકે એવું ત્રીપેશાળી કહેછે.

ઉપાય બીજો—અસખસનાં પોસ પછંસા ૨ ભાર, સુંઠ પછંસા ૨ ભાર, ઘાવડીનાં ફુલ પછંસા ૧ ભાર એ સરવે જાણુસ પાણી થેર ૬માં ઉકાળી પછી થેર ૧ પાણી રહે ત્યારે જુગડે ગળીને સ્ત્રીનો સંભોગ કરવાની પેહેલાં ૧ પહેર અગાઉ પીવું ને પછી ભોગ કરવો. તેથી જોર ઘણું આવશે ને કામ પેંદા થશે.

ત્રીજો ઉપાય—લવિંચ, અકલગરો, સુંઠ એ સરવે વજને લેઈ આંડી કીણું કરી સોખત કરતી વખતે પુરૂષના છીદ્રની આસપાસ લગાડેછે, ને પછી ભોગ કરતી વખતે એવી લેખત પેંદા થાય જે તેના સ્વાદનો પાર નહીં એવું ત્રીપેશાળી વર્ધ કહેછે.

(૩૫)

પેશાબ બંધ થાય છે તેનો ઉપાય.

મુંદરવયણાની જડ પધ્ધતિ ૧ ભાર, આપેતો એક પ હોરમાં પેશાબ તથા ઝાડો છુટે. ખીજુ—કાંધાનાં ખી, ગો ખર, કપાસ, કાકડીનાં ખીજ એ ચારે જણુસ સરખે ભા ગે ખે તોલા લેઈ જાખર કરી પાણી થેર ૬માં ઉકાળીને તેનું પાણી થેર ૧ રહે ત્યારે તેમાં સાકરની ચામણી ક રીને જીને પેશાબ બંધ થયો હોય તેને પાયતો પેહોર ૧ પછી પેશાબ છુટે. પણ ડુંડીની નીચે ગાંઠ બંધાઈ હોયતો માતળી નીશાનીછે તેને એસડ કરવું નહી, ખીજુ કપુર ૫ રથના લીંગના છીદ્રમાં મૂકેતો ધડી ૧ પછી પેશાબ છુટે. શુરોખાર છીદ્રમાં મૂકે તો પણ પેશાબ છુટે. કળશી ઉકાળી તેનું પાણી પાય તો પેશાબ છુટે. ઉપરના દુખ ઉપર આ ઉપાય તાકીદથી કરવા કેમકે પેશાબ બંધ થાય તો માણુસ ઘણું ગભરાયછે માટે તે ઉપાય તરત કરવા.

દાંત, મોહોડું, ગઢું તથા જીભનો ઉપાય.

ચાહાડા પાણીથી દાંત દુખતા હોય તો કેહેશાલ રગનું લોહી લેવરાવેતો મટે પણ જો ઊંના પાણીથી દુખતા હોય તો મુવા દાંતમાં રાખે તો દુખતા મટે અથવા મસ્તકી દાંતની નીચે રાખે તોપણ મટે અથવા કનેરની જડ કે પિ પરીમુળ દાંત નીચે રાખેતો મટે. જો દાંતની જડમાં કીડા હોયતો હિંગનો ગાંગડો ઊંનો કરી દાંત નીચે રાખે તો કીડા મરી જાય ભીંયરીગણીનાં કીડાં દેવતા ઉપર મુકીને તેની ધુંણી દાંતને દેતો કીડા તમીમ ખરી પડે.

મોહું પાકે તેનો ઉપાય.

૧ મોહોડું અંદરથી પાક્યું હોય ને મોહું લાલ દેખાય ને લાલ જાલણં પડ્યાં હોય તો કંતગી, વાંસકપુર, નીસા

સ્તો એ ત્રણ બરાબર વજને લેઈ ખાંડી બાગીક કરી મોઢામાં બભરાવે ને પછી મોં નીતરતું મુકે તો દરદ મટે. સરખો તથા યુલાખના ડોગળા કરાવે તોપણ મટે. જો અંદરથી સ ફૂટી દેખાય તો સમાક તથા અંબેલી કુલ એકઠું કરી બાગીક કરીને મોઢામાં રાખેતો ગરમી મટે.

૨ વળી મોઢામાં ચાંદી પડી હોયતો ઘોળી તપખીર ગાંધીને ત્યાંથી લાવીને મોંમાં બભરાવે ને પછી મોં નીતરતું મુકે તેથી ગરમી ઝડી જશે ને મોઢામાંની ગરમી મટી જશે. તપખીર પાંચસા ૧ ની લાવવી.

૩ ચીનીકળાલા એલચી અને કાયો એ ત્રણ જણસ ગાંધીને ત્યાંથી પાંચસા ૧ની લઈને ત્રણને એકઠી ખાંડી ત્રીણા ભૂકો કરીને મોંની ચાંદી ઉપર બભરાવે તો તેની અંદી મટશે પણ મોં નીતરતું મુકીને લાળ ઝડી જવાદેવી.

૪ ખડીઓખાર સોની લોકો વાપરેછે તે ગળાવીને વાઢી બાગીક ભૂકો કરીને ગધગાં મળતીને ચાંદી ઉપર ચો પડી મોં નીતરતું મુકવું એટલે ગરમી ઝડી જઈને સાફ થશે.

૫ ટેટલાક માણસનું મોઢો ગંધાયછે તેથી કોઈ સારા માણસ પાસે ખેસતાં શરમાવવું પડેછે માટે તે મટાડવાને નીચે મુજબ ઓપડ કરવું. કર્ણુડી, અગર તથા લવિંગ એ ત્રણ ચીજ ખાંડીને તેનો ત્રીણા ભૂકો કરીને ઘણા દિવસ સુધી દરરોજ દાંત ધસે તો તેથી મોઢાની દુરગંધ મટે એ રોગવાળાએ રોજ દાંત ધસીને દાંતણ કરવું ને સુગંધી પદાર્થનું સેવન કરવાથી મટશે.

૬ કોઈ માણસના ગળામાં કોયલીનો મરજ થાય છે, તેની નીશાંતી એવી છે જે એ રોગ લોહી ખીગાડના વિકારથી અથવા નખખાઈથી થાય છે. ત્યારે તે માણસને ગળામાં દુખે અને થુંક ન ગળાય તથા ખાન પાન બંધ થાય. જો ગળામાં ઘણું દુખતું હોયતો બાણવું જે લોહી વિકાર છે તેનો ઉપાય એ જે બેઝ હાથની કેલેક્ટલ રંગનું લોહી કઢાવવું. જો વા કે નખખા

ધથી દુખવું હોય તો માહોમાંથી શીલુ નિકળે. ને દુઃખ નહી કરે તો સારાં પાકેલાં અંજીર લેઇ તેને પાણીમાં નાંખી ઉકાળીને ગાળી લેઇ એક કાચના વાસણમાં ભરીને રાત દાહાડો તે પાણી એક અઠવાડીયા સુધી પીએ તો ગુણ કરે.

૭ જીભ ભારી થઈ હોય તો તેની નીચાની એ છે જે જીભને સોજે આવે તેથી જ્યાં કકણ ને ભારી થાય. જ્યાં હાલ નહી તેનો ઉપાય-નોસર, મરી, રાઈ, પીંપર ખરાબર વજને લઈ ખાંડી, શીલું કરી જીભને મસજેથી શીલુ બાહાર નીકળેથી મટે.

૮ માહોડામાંથી લોહી પડે છે તેનો ઉપાય અરડસો રાતો ૩ ૧) બાર તથા મધ શેર ૧ એ બેને ભેગાં કરી દરરોજ સ્વારગાં ચઢાડે તો લોહી અંધ થાય.

૯ ગળું પડે એટલે ગળામાંથી બોલ ન નિકળે તેનો ઇલાજ એ છે જે સિંધવ, વજ, આવચી, ભીમીભીંગડો, હલદર, મરી, પીંપર એ સરવે જલુશો ખરાબર વજને લઈ ખાંડીને બારીક કરી વસ્ત્રગાળ કરી કે ટલાક દાહાડા મધ સાથે ચાટે તો દુઃખ મટીજાય.

મોહોડા ઉપર ખલિ કે છાઈ કરોઢીયા થાય છે તેનો ઉપાય.

૧ ગાલ ઉપર ખીલ થાય તો ફટકડીનું પાણી કરીને તે પાણી દરરોજ માહોડા ઉપર ચોળવું કે તેથી ખીલ મટી જશે. અથવા ચોખ્ખા પલાળીને તેનું પાણી કાહાડી તે પાણીમાં ફટકડી નાંખી માહો ઉપર ચોપડવું અને તેજ પાણીથી માં ઘોવું, તેથી ખીલ તથા ફેલીઓ સરવે મટી જશે.

૨ ગાલ ઉપર છાંઈ કરોળીઓ થતાં વાંત દાઢી નીચેથી લોહી કઢાવે તો બેશક મટે. ખીજું મુખાનાં ખી તથા સ

સેલાના દુધથી પણ મટે. તથા તેલીચો દેવદાર લીંબુના ર સમાં ઘસીને ચોપડે તો છાંછ કરોળીચો મટી જાય. બેહેડા નાં કુલ કે તલનાં કુલને ચોળે તો મટે. આવચી લીંબુમાં વાઘીને ચોપડે તો પણ મટે.

કમઢો તથા પાંડુ રોગનો ઉપાય.

પાંડુરોગ તથા કમજાગી નિશાગી એ છે જે આંખો ના ડોળા તથા નખ પીળા થાય, તથા કોઈને આંખુ શ શીર પણ પોળું થઈ જાય છે. અને શરીર નખળું પડી જાય છે. માટે તેનો ઉપાય એ છે જે ઝેર, પીંપર, ચીતરો, સડકચુરો, મુંઠ, વા, વડંગ, એ સરવે સરખે વજને લઈ ખાંડી આશીક કરીને તેને આશીક વસ્ત્રે આળીને પછે હુદારની કોડમાં ઘડતાં જે લોઠા ઉપરથી બુકો ખરે છે તે લાવીને આશીક વાઢી વસ્ત્રગાળ કરી વસાણાં કરતાં જમણે વજને માંહે ભેળવવો. પછી તે દરરોજ સવારે ખાય તો પાંડુરોગ મટે. જે લોહીયા એ દરદ હોય તો તેથી કાળજમાં દુખે, રાત દાહાડો કરાર ન થાય, આંહોડાનો રંગ ફરે, પેશાબ કાળાશપર થાય. એ દરદના ધણીનું કેહેલા રગનું લોહી લેવરાવે તો એ રોગ મટી જાય.

વા ગોઢાનો ઉપાય.

એ દરદનું નિશાન એ છે જે પીઠ તથા કઢીચેર તથા કરમમા દુખ હોય કે જે કુલંજવાથી થાય છે. એ દરદ માં પેહેલા ત્રણ દિવસ મુઘી દેહેસત ધણી હોય. ત્રણ દિવસ ગયા પછી ખીહીયું નહી. એ દરદમાં વેદપોકો રાઇ આપે છે, અથવા નીસોતર કે મંદરવયણાનો ગલ આપે છે જે આપડથી જુલાય આવે તે આપડથી કાયદો થાય. ખીજું જાંદો તથા હજદર એકઠું કરીને તેની રોટલી કરી પકાવી પછી એ રોટલી માસ આર મુઘી ખાય તો પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી દરદ મટે.

આદાશીશી અથવા આદોશીનો ઉપાય.

આદાશીશી ને માણસને થાય છે તે શરીરમાં નખ બાધથી થાય છે તેની નિશાની એ ને સુરજ હોય કે આદાશીશી લાગુ પડે એટલે માંથાની રંગો તાણાય તેથી એવું દુખે ને માણસ શરીરે જખરો વાધ નેવો જોરાવર હોય તે પણ ગરીબ બકરી નેવો બની જાય છે તે દિવસ આય એ ત્યારે તરમ પડે ને વળી બીજે દાહાડે તેમજ દુખે તેનો ઉપાય એકે ને વજ, મગી, પીંપર, અને સુંક એ સરવે પાણીમાં ધશીને પછે લુગડે ગળીને નાકમાં સુંધે તે મરી જાય. ને વાથી આદાશી ચઢતી હોયતો સતાવડીના તેલથી મટે. વળી માંથાના દુખનો ઉપાય બજુ'ધું કે તેથી માંથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. સુંક માસા રા કેનર માસા રા ગાય નું ધી પાસા રા બાર એ વસ્તુઓ ખાંડી કીણી કરી ગાયના ધીમાં મળવીને નાકમાં સુંધે તે તેથી માંથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. જોવાથી માંથું દુખતું હોય તે ઝેર ડાળી જડ છાંયડામાં સુકવીને પાણીમાં ધશીને માંથાને તથા પગને તળી એ ચોપડે તે માંથું દુખતું મટે. અને ગરમી અથવા પીતથી દુખતું હોય તે સુખડ ધશીને ચોપડે તે તેથી મટે. મરી વાટીને અથવા ચીતરાજાલ ધશીને ચોપડે તે તેથી પણ ઘણો ફાયદો થાય છે.

ઉધરસ અથવા ર્વાંડીનો ઉપાય.

એ રોગને ઉધરસ ખાંસી અને ઠાંસો એ ત્રણે નામ માંથી જેની નજરમાં આવે તેમ તે કહે છે. એ રોગ થવા નું કારણ તેલ મરચાં તેમાં પણ ઝોરું તેલ અથવા હરેક ઝોરી ચોજ આધાથોજ ચોડો ચોડો ખીગાડ છાતીમાં મેગો થયાથી ખાંસી પ્રગટ થાય છે, એ ઉધરસ ત્રણ જાતની થાય છે. પેટેલી જાતનીને 'સુકી ખાંસી કહે છે. તે ઉધરસ આવવાથી છાતીમાંથી કાંઈ પડતું નથી. ખીજી જાત

ન્રીને છાતીમાંથી બળખા પડે છે ને નખખા માણસને હાં ફણ પાણ થાય છે. એ ખાંશી વધારે દીવથ રહે તો તેની સાથે ઝીણો તાવ પણ આવે છે તેની વીશાની એ ને તે ધણીના હાથ પગ દીવા થઈ જાય, તેથી સુવાળી મર-
જ થાય. પણ તે તાવ પાછો અરધા કલાક પછી ઉતરી જાય છે. ત્રીજી જાતની ઉધરસ આવવાથી છાતીમાં લો-
હી પડે છે અથવા લોહી બળખા સાથે બેળાએલું હે-
ય છે. એ પ્રમાણે એ રોગથી માણસ ઘણું ગમરાય છે, તે મરવાના ઉપાય નિચે મુજબ છે.

૧ પેહેલી જાતની સુકી ખાંશીનો ઉપાય—મીઠળ ત થા સિંધવ ઝીણું ખાંશીક ખાંડીને ૩ ગા ભારની કાકી બચી હતું પાણી પીએ તો તેથી ઉલટી થાય. તેમાં કેટલી ક કસર મટી જાય, પછી ખીજે દિવથે નિચે કહ્યા પ્રમાણે ઓષડ આપવું.

ખસખસ ૩ ગા ભાર વગીયાળી ૩ ગા ભાર બદા મનો મગજ ૩ ગા ભાર કાકડીના ખીનો ગર ૩ ગા ભાર તડબુચના ખીનો ગર ૩ ગા ભાર દુધીના ખીનો ગર ૩ ગા ભાર સાકર ૩ ૧) ભાર એ સરવેને સાંચી પેઠે ધુંડીને પાણી કાઢાડી ગળીને પછી ગાયનું ધી ૩ ગા ભાર ગરમ કરીને તેમાં પેલું પાણી નાંખીને પાય તો ઉધરસ મટી જાય.

ખસખસનાં ડીંડવાં ૩ ગા ભાર ખસખસ ૩ ગા ભાર સાકર ૩ ૧) ભાર એ ત્રણે જણસને પાણી થેર ગા મુકીને ઉકાળી સવાર સાંજ પાય તો તેથી ખાંસી મટી જાય અને સુકી ખાંસી વાળાને ગાયનું ધી, બદામ, માંખણ, બદામનું તેલ એવાં ચીકણાં વસાણાં બવરાવવાં. બદામનું તેલ છાતી ઉપર ચોપડવું. અને જેઠી મધના શીરાના સો પાણીના કટકા જેવડા કટકા કરી આમાં રખાવી તેનો રસ ગળી જવાથી આરામ થશે.

જે ઉધરસના આવ્યાથી છાતીમાંથી બળખા પડે છે

તેનો ઉપાય.

એ જાતના દરદવાળાને ઉલટી કરવાનું ઓષડ આપવું. તેથી કેટલીએક કસર નિકળી જશે, પછે નિચે કહેલો ગરમાળાનો પાક કરીને આપવો કે તેથી ખાંશી તથા હાંફણ બેઠ મટી જશે.

ગરમાળાનો ગર ૩ ૧૦) ભાર, સુકાં અંજીર ૩ ૨૧) ભાર, ગાવજખાન ૩૩) ભાર, જેઠીમધની છાલ કાઢાડેલી ૩૬) ભાર, પરદેશી આવસાન ૩ ૩) ભાર, જોદો ૩૩) ભાર, હનાખદાણા ૨૫), સુકાં વડચુંદા ૨૫), કેસર ૩૦ ભાર, બદામનું તેલ ૩ ૧) ભાર, સાકર ચેર ૨), એ સરવે જાણુથો લોનીને તેમાંથી સાકર, ગરમાળાનો ગોળ, બદામનું તેલ અને કેસર એટલી જાણુથો જુદી રાખીને બાકી રહેલી જાણુથોને જાખરી કરીને પાણી ચેર ૫) મુકી તેમાં દવાનું નાખીને ઉકાળવી તે પાણી ચેર ૨) રહે ત્યારે નીચે જતા રીને જરા ટાહાકું પાડીને ચોળીને બાકીક લુગડે ગાળી ને ફરીથી ઉતું કરી તેમાં ગરમાળાનો ગોળ ભીંજવી મુકવો, તે ટાહાકું થાય ત્યારે ચોળીને ગાળી લેવું, પછે તેમાં સાકર નાખીને ચુલે ચહડાવીને ઉકાળવું, ને જરા આસણીપર આવે કે પેલું કેસર તથા બદામનું તેલ નાખીને મેળવવું. ને જ્યારે કઠણ આસણી થાય ત્યારે ચુલાપરથી ઉતારી લેવું. ને ટાહાકું પડે એટલે કાચના વાસણમાં ભરી મુકવું. તેમાંથી સાંજ સવાર બંને સમયા ભરીને ચઢાડવું તેથી દરરોજ ઝાડો સાફ આવશે. ખાંસી મટીને નબળાઈ જશે ને સાફ થશે.

બીજો ઉપાય—જેઠીમધનો શીરો ૩ ૨) ભાર, આવળનો સંકેત ગુંદર ૩ ૨) ભાર, કડીયો ગુંદર ૩ ૨) ભાર, ઘર્જનો નીસાસ્તો ૩૨) ભાર, કાળાં મરી ૩ ૦ ભાર, સાકર ૩ ૨) ભાર, કેસર ૩ ૦ ભાર, એ સરવેને ખાંડી ઝીણું લુગડે ચાળી પાણી નાખી ગોળોચો કરવી. પણ તે ગોળોચોમાંથી સવારથી તે સાંજ સુધીમાં ગોળો પાંચથી તે

પંદર સુધી આપવી કે યુશીને રસ ગળામાં ઉતારે એ આંશીવાળાને હલકું ખાવાનું આપવું. દૂધ, દહી, દૂધશ, માંખણ, ઘી, તુવરગીદાળ એવી એવી ચીજો ખાવા ન આપવી. બદામનું તેલ ઘીની જગાએ ખાવા આપે તો ક્ષી થશે થાય. તથા બદામનું તેલ છાતીએ મસળવું જોઈએ.

ત્રીજી જાતની ઉધરસ લોહી બળખા સાથે મેળાએ લુ હોય છે. તેનો ઉપાય—એ રોગવાળાની ઉતાવળેથી બંને હાથની કસો ખોલાવવી. ને પછે નીચે પ્રમાણે આપડ આપવું. સાબરસીંગાનો બુકો રંદો મારેલો ૩ ગા બાર, ખાતળનો સફેત યુંદર ૩ રા બાર, સાકર ૩ ૫) બાર, પાણી શેર ગા લઈને તેમાં સાબરસીંગાનો બુકો નાંખી ને ઉકાળવો. જ્યારે પાણી શેર ગા રહે ત્યારે સાકર તથા યુંદર નાંખીને જ્યારે ઓગળે ત્યારે નીચે ઉતારીને ગાળી લઈને કાચના શીસામાં ભરી મૂકવું. પછે તેના છ ભાગ કરવા અને અડેકો ભાગ દિવસમાં ત્રણવાર આપવો. ને સાબરસીંગાનો બુકો રંદો મારેલો ન મળે તો સાબરસીંયુ ધરીને ૩ રા બાર લેવું.

બીજો ઉપાય.—મોઠાં યુદાં પાકો સેર ૧) લેવાં તેનો રસ કાઢાડવો, તેમાં સાકર શેર ગા ને આશરે નાંખીને ખુબ ઉકાળવું પછી જ્યારે તેની આસણી આવે ત્યારે નીચે ઉતારીને ચીનાઈ કાચના ખાલામાં ભરી રખવું. તેમાંથી દરરોજ ૩ ૨) બારને આશરે સવાર સાંજ આઠવું કદાપી યુદાં નહી મળે તો યુદાંના પાંદડાનો રસ કાઢાડી ને તેમાં સાકર મેળીને હમેશાં પાવું. અથવા એ આંશી વાળાને તાવ નહી હોય તો ગવેડીનું દૂધ પાવું અથવા સ્ત્રીનું દૂધ પાવું. આ રોગ મટે ત્યાં સુધી લખવા વાંચવાનું તથા ઘણી મહેનતનું કામ અને સ્ત્રી સંમિગ એ સરવે ખીલકૂલ બંધ રખાવવું ને ગરમ ખોરાક ખીલકૂલ ખાવો નહી. એ શીવાય કોઈને આંશી સાથે હાંફણ થાય છે તેનું ઓસડ બીજી જાતમાં કદા પ્રમાણે કરવું પણ

એકલી વગર ખાંશીની હાંફણ થતી હોય તો બુદ્ધનો કાવો દુધ વગરનો થોડી સાકર નાંખીને પાવો. બુદ્ધ તોલે ખમણા નાંખવા. વળી હાંફણવાળાના પગને ધણા ગરમ પાણીએ ઝારવા તથા પગને ધણા ઉના પાણીમાં ધોળી રાખવાથી ધણો ફાયદો થાય છે. વળી જોને ઉધરસ થઈ હોય તો જીવખાર મોઢોમાં રાખવો, તેથી પણ મટે છે.

ગરમીની નીશાન.

જો પીત્તથી રોગ પેંદા થાય તો ગરમી તથા ખુશકીની નીશાન છે. મોઢોડું ખીણું થાય અને તરસ લાગે જો શરદી કરે તો દરદ જાય. પીત્તના ધણીની નાડ ઉતાવળી ફોડે જ્યાં ખુશક થાય. પીત્તના ધણીની એવી નીશાન છે જે હર ધડી તેને શરદી ઉપર આપશ હોય. જેમ પાણી વિના માંછલી તરફડે તેમ પીત્તના આજરનો ધણી પણ માંછલીની માફક તરફડે છે.

વાની નીશાન

વાની નિશાન પીત્તની નિશાનથી ઉલટી જાયવી. તનમાં ખુશકી થાય, શક્તિ જાદે હોય, બોલવાથી મોઢો ધડી ૧) બંધ નહી રહે, બહુધા વિચારથી હમશાં, કાયમ હોય, રાત દિવસ હાથના દરદથી પોકારે. ને તલી તથા ખાવાશીર જાહેર થાય, પેશાબ રોગના જેવા હોય એવી રીતની નિશાન વાના ધણીની છે.

રસવિકારની નિશાન.

બલગમની નિશાનને વાસ્તે આગલા વેદોએ એમ લખ્યું છે કે તેનું મોઢોડું હમશાં સંકેત હોય, ચેટની ગરમી હોય, બુખ પોડી લાગે, પાચન નહી થાય, જંધ જાદે હોય, તનમાં સુસ્તી હોય, કદમને પરશિયો હોય, તખીયત ગરમી ઉપર આએસ મંદ હોય, શરદ ચીજ કે પાણીને નહી આશ.

લોહીની નિશાન.

જ્યારે શરીરમાં લોહી વધારે થાય ત્યારે નાખુશી પેંદા થાય, મોહોડામાં મીઠાશ હોય, માંથુ ભારે હોય, આ ડાઘડા સુસ્ત થાય, ને હરમડી બે સખખ માંદગી સુસ્તી હોય, દેમામ ખુશક થાય, મોહોડું સુકાય, તમામ જાતની આમડીને ખરજ થાય, ગાલ લાલ થાય, પેશાબનો રંગ સુરખી પકડે, તમામ રોગોથી નાડની રગ ધણી ધડકે એ નિશાન લોહીના ધણીની છે.

રોગ ઓઢાઢવા તથા તેના ઉપાય કરવાં વાવત.

વા તથા પીત તથા બલગમથી માણસોને દરદ પેંદા થાય છે. જો એ ત્રણ ચીજમાંથી એકની વૃધી થાય તો તેથી શરીરમાં રોગ પેંદા થાય છે. ને જો એ ત્રણે ચીજ શરીરમાં જોર કરે તો તે રોગને માતની નિશાન છે.

કારસ થોડેરમાં વૈદોની આગળ માણસોને રોગની ચાર તરેહ છે, એક વા, ખીજું પીત, અને ત્રીજું બલગમ, અને ચોથું લોહી, હવે એ ચારે તરેહની નીશાન યાદ રાખવી કે પીત ગરમ છે, લોહી ગરમ છે વશરદ છે ને બલગમ ધણી શરદ છે.

સ્વાદના ગુણ.

હિંદુસ્તાનના તથા રૂમના વૈદોએ ખાનામાં નવ તરેહની લેહેજત કહી છે. પેહેલી-૧ મીઠું, ૨ માણું, ૩ ચીકણું, ૪ તલચી, ૫ કડવું, ૬ ખારું, ૭ ખળેણું, ૮ તીખું ૯ ગરમ. એ સરવેના યુગ્મ ગરમ છે કાબેજ તથા બેનીમક તથા બેમજે શીઠું એના યુગ્મ સાધારણ છે. કસાએણું શરદ છે. ખાટી ચીજ ધણી શરદ છે. જો એક ખાણમાં ત્રણ વસ્તુઓ એકઠી છે, તો તેમાં જે વસ્તુ ધણી હોય તે ના સ્વાદમાં પેલા બંને મળી જાય, તેથી ધણી હોય તે વ

રતુનો સ્વાદ માત્ર આવે. માટે અસલ ખાંણની જાત તપ તરેહના સ્વાદ ઉપર રાખી છે માટે સરવે ચીજમાં એ રી તે અજમાવી જોવું. તેથી બધી ખાંણ પડશે.

ગુમડાનો ઉપાય.

ગુમડાં થાય તો ગીચલાં વસાણાનું પાણી પીએ તો ગુમડાં મટી જાય. હરડાં, બેહેડાં, આમળાં, ઘાણા, સુખડ એ પાંચ ચીજને માટીના વાસણમાં નાખીને તેમાં કુશાનું મીઠું પાણી રેડવું. પછી તેને ભીજવી રાખીને તે પાણી ગાળીને જેને ગુમડાં થયાં હોય તેને પાવું, અને જ્યારે તરસ લાગે ત્યારે તેજ પાણી પાવું, તેથી ગુણ થાય છે. પણ ગુમડાં થયાં હોય તેણે તેલ આંખલી, મરચુ અને બીજી હરેક ગરમ ચીજ ખાવી નહી. કેમકે તેમાંથી ઝાડો આવે અથવા મરડો થાય, તેથી હેરાન થતી થાય, માટે એ દરદવાળાએ આધાનો વિચાર રાખવો.

માતમાતનાં દરદ ઉપર તાવ પરમીયો ઝ્ર
ને પેશાબ ગળતો હોય એ વિગરે મટવાને
ગળોનું સત્વ કહાડવાની રીત.

ગળોનો ભારે એક લાતીને ઘણા પાણીમાં ધુએ પછે ગળોના આરચાર આંગળના કટકા કરે. પછે તે કટકાને એક માટીના વાસણમાં ઘાલે ને તે વાસણમાં વરસાદનું પાણી નાખીને રાત એક રાખે. ખૂબ તરેહથી તર કરે પછી બીજે દિવસે તેને છડકો મારે. તે દેખાય કે તેમાંથી સત્વ બહાર નિકળું કે પછી તેમાંથી કચરો બાહાર કાઢવો. અને તે પાણીને ઘડી એક સુધી હલાવવું નહી. જે સત્વ પાણીની નિચે હરે ત્યારે પાણી ઉપરથી ની તારી નાખી જે સત્વ રહે તેને છાંયડે સુકવે, પછે

તે ઉપર ફેલા દરેક ઉપર કામમાં લાવે તેથી ધણી જ કા-
યદો થાય છે.

અંબોદનો ઉપાય.

ગાંઠ ખસેછે તેને લોકો નાની તથા આંખો ખસે
છે એવું કહેછે, પણ તે ખાટું છે. લોકો તે ગાંઠ એટલે આં
ખો ખસે એ જાણેછે, અથવા મંત્રાવેછે અથવા પેટ હાલાનું
ખાલી આતસી રૂમક મુકાવેછે કે ધગને અંચુડે અથવા ધુ
ટણને તાણીને બંધ બાંધેછે, પણ એ ખસવાની વાત તદ્દન
જુકી છે કેમકે તે વાત મુગલાઈ તથા ધંચેજી વધેજી કબુલ
રાખતા નથી તથા મંત્રાવેછે તેતો કેવળ મુરખ છે. અસલ
ના વધેજી શાસ્ત્રમાં ગાંઠ ખસવાની ખાખત કોઈપણ ઠેકાણે
લખી નથી. ધણા લોકોને ઝાડો થાયછે અથવા પેટમાં દુખ
છે કે તાવ આવેછે અથવા વાંસો ફાટે છે ત્યારે આંખો ખસ
તથા નળ ટળવાના વહેમથી આંખો ખસે એ જાણેછે કે મંત્રા
વેછે તેથી વહેમમાં ને વહેમમાં ધણા દહાડા વીતી જાય છે
ને રોગનું જોર વધી પડેછે માટે તે વીથેની ખરી વાત ની
ચે પ્રમાણે છે.

આંખો ખસે અથવા ગાંઠ ખસવાના ઉપાય ને સધળા
લોકો કહેછે તે એક તરફનો મુજબ એટલે આંખો ખસે તે
ટમાં દુખવાનો રોગ કોઈને થાયછે. માટે શુભવાક્ય થયો હો
ય તેણે આ આપડીમાં શુભવાક્યનો ઉપાય લખ્યોછે તે પ્ર-
માણે આસડ આપવું. પણ જો તેથી ન મટે તો જુલાળ
આપવો ને જુલાળ આપવાથી ઝાડો ન આવે તો સમજવું
કે એ ધણીના આંતરડાએ વળ ખાધાછે એ વળખાધા
નું કારણ એ કે ઘોડા ઉપર બેઠો હોય ને એકાએક
ઘોડો ફુટે તેથી પેટ ચેકલાય તથા કુદવાથી કે જલંગ
મારવાથી અથવા ગળ ઉપરાંત બારે બોળે ઉચકવાથી
અથવા જિંઘી જગાપરથી પડવાથી કે ખાડામાં પગ પડવા
થી અથવા આંતરડું ગોળીમાં ઉતરવાથી વળ આ

૪ જ્યારે અથવા તે જગોએથી અશી જ્યારે ત્યારે એ કાએક પેઠમાં એક જગોએ દુએ ને શુળ મારે તેવામાં ગોળીની કોયળી (પુરુષના બંને પગની નીચેની) સુને ને ગોળી મોટી થાય ત્યારે જાણવું કે આંતરગળ થવાની નીશાન છે. પણ જ્યારે આંતરડું વળખાવાથી અથવા અસ્વાથી દુખ થાય છે ત્યારે તેનો ઉપાય એ છે જે એ આજ્ઞાવાળાને ચતો અને સરજો સુવાડવો. પછી તેના પેઠને ધીરથી એવી રીતે ચોળવું કે આંતરડાનો વળ હોય તે છુટે. અથવા અસેહું હોય તે ઠેકાણે આવે. એ રીતે કરવાથી ફાયદો ન થાય તો તેના ટેટાને મજબુત દોરીથી તાંણીને બાંધવાં ને પછી ચાર જણ મળીને તેના હાથ તથા પગ કાઢીને તેને ઉચકે તેથી તે કમરમાંથી વાકો વળી જાય તેનું પેટ દબાઈ જાય. પછી તેને પાંચ સાતવાર હીંચાળે એટલે આણીગમ તેણીગમ હલાવે તેથી પણ આંતરડાનો વળ છુટે.

એ રીતે કરતાં પણ ન મટે તો આ ઉપાય કરવો કે, એ ક જીવતો પારો (મારણો નહિ) ધોઈ સાફ કરી રૂપ) બાર બેઠ રોગીને ઉભો રાખી પાછ દેવો. સુગલ વધેલા પાંચ તોલા પારો પાવાનો હુકમ આપે છે પણ ઇંચેજ વધેલા તો એક રતલ સુધીનો હુકમ આપે છે કેમકે તે પાયા પછી જાડાવાટે તરત પાછો નીકળી જાય છે ને આંતરડાનો વળ છેડાવે છે. કાચો પારો પાયા પછી તેને થોડાંક ડગલાં ચલાવવાં પછી ઉભો રાખીને તેના પેઠને બંને હાથે ઉપરથી એવું દબાવવું કે તેથી પારો નીચે ઉતરીને આંતરડાનો વળ છુટે અથવા અસેહું ઠેકાણે આવે. ને પારો જાડાવાટે નીકળી પડે. કદાપી પારો પાયા પછી જાડાવાટે નીકળે તો આજ્ઞા રીતે ચોડીવાર જંધો ટાંગવો કે તેથી જાડાવાટે નીકળી પડશે. પારો ધોવાની રીત એ છે જે હરડાં, બેહેડાં અને આંખનાં બધાં ખોરાં કરીને તેને મીઠાપાણીમાં ગાળીને તેમાં પારો ને નાંખીને સારી પેટે ચોળીને ધોઈ કાઢવો. પાંચ કલાક

સુધી તેને ભીજવી રાખવાં પછી તે પણી ખીજી રીત પા-
રે ધોવાની એ છે જે પારે શેર ના લેણ માટીના વાસણ
માં નાંખી તેમાં પાણી શેર ૧) નાંખી ધીમા તાપ ઉપર ધ-
કી જાનો કરવો. કદાપી પાણી બળી જવા આવેતો ખીજી પા-
ણી રેડવું બધી તે પાણી કાળાઠ પકડે કે તરત નીચે ઉતારી
તે પાણી કહાડી નાંખી તેમાંથી પારે યહાડો પાડી દેવો.

એ સરવે ઉપાયો કરવાથી આંતરડાં ડેહાણે આવે અ-
થવા તેનો વળ છૂટે, પછી તેને પેટે એક બનાતળી પેટી
જાણી રાખી મૂકવી કે તેના ગુણેકરીને કરી વળખાય નહીં.
જો એ રોગથી ગોળી માટી થઈ હોય તો તે ધણીએ હમે
શાં કરશે ભીડાવેલા રાખવો એ ઠીક છે.

પાણીમાં ડુબેલા માણસનો ઉપાય.

જો માણસ પાણીમાં ડુબે છે તેને પછી બહાર કહાડી
કેટલાક લોકો તેને જાવો ટાંગે છે અથવા હીંચકા ખવરાવે
છે અથવા તો પીપ કે ચરકડાં પાણીને ફેરવે છે તે એવા ત્રી-
આરથી કે પીધેલું પાણી નીકળી જાય પણ એ વિચાર બ્રહ્મ
ભરેલો છે કેમકે ડુબેલા માણસનો સ્વાસ ખંધાઈ જાય છે તે
થી તેના પેટમાં કાંઈ જઈ શકવું નથી માટે ઉપર કહેલો
ઉપાય કરવાથી વખતે ડુબેલા માણસનો પ્રાણ પણ જાય છે.
વાસ્તે નીચે કહ્યા પ્રમાણે ઉપાય કરવો. ડુબેલા માણસનું
માથુ તથા બાજુ પકડીને ખેર લેઈ જવો. પછી
તેને ભીનાં લુગડાં કહાડીને કોરાં પહેરાવવાં પણ આખું
શરીર પેહેલાં લુછીને કોરું કરવા પછી લુગડાં પહેરાવવાં ને
તેના શરીર ઉપર ઉતળી કામળી અથવા ઉતનાં લુગડાં શ-
રીર ઉપર લપેટવાં ને તેને ઉતના અથવા રૂના ખીજાના
ઉપર સુવારવો તે તેના માથા ઉપર છાંયડો કરી તેને તડકા
માં રાખવો. ને તેનું મોઢિયું તથા નસોર વારંવારે લુછી
ને સાફ કરવું અને ઘટ તથા નળીયાં ગરમ કરી અથવા
જાંના પાણીથી તેના પગતળીએ તથા ફૂંટી ઉપર તથા બગ

મમાં તથા ઘુંટણના સાંધાઓમાં સારીપેઠે શેક કરવો. અથવા વાળનેતો ખાટું જીંદા પાણીનું વાસણ બગી તેમાં તે કુએલા માણસને બેસાડવું ને તેનું શરીર સારીપેઠે મસળવું તથા રગડવું ને તેનો આસ બંધ થએલો હોય તે ચાલવા સારૂ તેનું ફેફસું ડહાવવા સારૂ નાકના એક તરફના નસ કોરામાં નળી ઘાલીને ડંક મારવી તે વેળા બીજી તરફનું નસકોરૂ તથા ખોલોડું ઢાળી બંધ કરી રાખવું કે પેલો પવન બહાર નીકળી ન જાય. ફેફસામાં વાગેથી જરાક પેટ જીંદું થએલું દેખાયકે ડુકવું બંધ કરવું ને નસકોરાં તથા ખોલોડામાં પવન જવા દેવો. એવી રીતે થોડીથોડી વારે કરતા રહેવું બનેતો થોડુંથોડું જીંદું પાણી પણ પાતા રહેવું ને થોડેથોડે વારે હરેક આસડ છે કે હાજર હોય તે સુરત રાખી મુઘાડતાં રહેવું એટલે કુએલુ માણસ ગફલત ધાય નહિ અને હુંશીઆરીમાં રહે સારી રીતે શુદ્ધિમાં આવે.

વરોઝ તથા ખ્રમેતરીનો ઉપાય.

પેહેડના દરમીઆન વચમાંથી લોહી કઢાવે અથવા હાથની રગ ઉપર નસતર મરાવે તથા બગડેલું લોહી નિકળ્યાથી સારૂ ન થાય તો બીજી ઉપાય એ જે રાત્રી પછિસા હવામાં ગાયનું મુતર એકઠું કરીને દરરોજ સવારે પીએ તો રોગ મટે.

ચુંક તથા શૂઝવાયુ તથા મોરચીનો ઉપાય.

શુજવાયુ એજે જે એકાએક પેટમાં આણીગમ પેલી ગમ કરતી શુજ મારે ને જોરથી ફૂપીને ચુંક આવે ને શુજવાયુથી કોષ્ટને એવું કઠણ ફૂજે તે સહેવાય નહિ એ રોગ વાળાને ઝાડો પણ કમજ થએલો હોય છે એ રોગ થવા ના ધણા સખખો હોયછે ઘણુંકરીને વાધનાજોરથી હોછે. એ રોગ હોં તેને પ્રથમ તપાસવું જોઈએ કે એ દીને તેને ઝાડો સાફ આંચો હોય અથવા ન આંચો હોય, અથવા ઝા

હો સાદ આલ્યો હોય ને કાંઈ બારે ઝારોક પશુ ન આધી
 હોય ને થળ મારે ને પેઠમાં ફપ્પતું હોયતો નીચે કહેલું ઓ
 સડકરવું. કોમમનો બૂકો રૂ. ૦૧૧ બાર સુંઠનો બૂકો રૂ. ૦૧૧
 બાર કાળામરીનો બૂકો રૂ. ૦૧૧ બાર અશીશુ ધજી ૧)
 બાર એ ચારે જણસો મધમાં ઘળવીને ચઠાડવું ને
 ઉપરથી જીનું પાણી પાવું અથવા એ દવા ગરમ પાણીમાં
 નાંખીને પાત્રી એ દવા આપ્યાથી ફપ્પતું નરમ પડ્યા પ
 ધી ખીન્ને અથવા ત્રીજે દિવસે કાચું દીવેલ થી ત્રણ ચ
 મચ્છા સુધી સુંઠના કાવામાં અથવા આદાના રસમાં રેડીને
 પાવું ને થળ નરમ નહી પડે ને ઝાડો પશુ ન આવે તો રૂ
 રીયા કાચું દીવેલ ત્રણથી ચાર ચમચા સુધી જીના પાણી માં
 પાવું અથવા સુંઠના રૂ કુદીનાના કાવામાં પાવું ને તેથી પ
 શુ ન મટેતો એ દવાને પોચકારીમાં ભરી ઝાડાની વાટે પોચ
 કારી મારવી ને એ ફપ્પ અજીરણથી હોય તો અશીશુ ન
 આપવું કેમકે તેથી ઉલટું નુકશાન છે.

ખીન્ને ઉપાય—સુંઠ રૂ. ૦૧૧ બાર સંચળ રૂ. ૦૧૧ બાર સિં
 ધવ રૂ. ૨) બાર કાળાં મરી રૂ. ૦૧૧ બાર પિંપર રૂ. ૦૧૧ બા
 ર એ સરવે જણસોને ખાતીક ખાંડી ત્રીણી લુગડે ચાળી
 તેના બે ભાગ કરી એક ભાગ મધમાં ચઠાડવો ને
 ઉપરનું પાણી અથવા કુદીનાનો રસ પાવો એથી પશુ એ
 રોગ મટે છે.

ધનુર (ધનકવાનો) ઉપાય.

ધનકવા બે જાતનો આવે છે, તે બેઢની જગા માથા
 ના મગજમાં હોય છે, તેમાં એક માદા અને ખીન્ને નર હો
 ય છે જે માદા છે તે ખુશક છે. એ દરદથી આદમીનું તનુ કમા
 ની પેટે ચેચસ આવે છે તમામ રોગો એ આવે છે, ને કમર
 પીઠ જાંઘ ફટે એ આજરને હિંદુસ્તાનમાં ધનકવા કહે છે.
 એ રોગનો ઉપાય તથા કેમકે એ રોગ થએલું માણસ
 કાંઈ ઉગરવું તથા તેમાં જે મહાખુશક છે તે ત્રણ દિવસમાં

મરે ને જો તેને ત્રીજો દીવસે ધ્રુવર ઉગારેતો તે નવે જ નમ્ર આંચો. તે વીથે વેદે કહ્યું છે કે જે કાલેજનું આસડ ને તસનુજર છે તેને કાયદેમંદ છે.

નાસુર નસ્કોરી તથા નાક બંધાઈ જાયછે તેનો ઉપાય.

જેને નાકમાં નાસુર થાય તો તે નાસુરનું સર લોઢાના હથીયારે કાપી પછી આંગળાં અંદર ઘાલીને જડમાંથી મોહોડા તરફ ખાહાર કાઢે. પણ નાસુરનું સર કાપે તો તે ઉપર મીંઢળ તથા મધ મુકે કે જેથી તમામ મુરદાસ માંસને ખાય, તેથી નાસુરનું નામ નિશાન નહિ રહે. ખીચું તે હમેશ ગોહાર ઉપરની ભાંગ ખાય તો કાયદે છે. અથવા ભાંગ ખાધાથી વધારે થાય તો લોઢાના હથિયારે તેની જડને ચીરીને તે જગા ઉપર ડાગ મુકે તો મટે.

નસ્કોરી કુટી હોય તો નાક વાટે ખાજની માફક લગભગ લોહી નીકળેછે. તે ધણુ કચીને લોહી વધવાથી કે અંદરની એક રંગ ચીરાયાથી એમ થાયછે. એ આજના રના ધણીને ખુશીયા જે તાં જેઉ જાંઘ ખાંધે ત્યાર પછી અરડુંસાનો રસ મધ સાથે ખાય. ખીચું કોંદર પૈસા ૧) ભાર અશીલુ પૈસા ૧) ભાર મજીક પૈસા ૧) ભાર 'કરોડી' માનો ગર પૈસા ૧ ભાર એ ચાર ચીજને ખારીક વાટીને તેની વાટ ખતાવી નાકમાં રાખે તો ઉપર કહેલાં ખાતેને જાતનાં દરદ મટે. અથવા નસ્કોરી કુટી હોય તો જેતરની કાળી માટી અથવા તે ન મળે તો ધર્મના કાંકરા માટીના લપ્પ તેને ભીંજવીને તાજવે મુકે ને થોડીક મુંઝે તો તેથી નસ્કોરીનું વહેતું લોહી તરત ખંધ થયે.

નાક ખંધ થાય ત્યારે કસોજી મરિડાના પેશાબમાં મળવી હમેશાં નાકમાં મરે તો કાયદે થાય. બંદાબનો રસ તથા આદમીનો પેશાબ કાનમાં મુકે તો તેથી પણ મટે.

સલેકમનો ઉપાય.

સળેકમ ગરમીથી થયું હોય તો, સરકો છાશ, ને કસકાપ (જે જવના લોઠનો બનેછે) તે ખાય તો મ-
ટે. ગરમીથી થયાની નિશાની ઝેંછે જે સળેકમ પાતળો
ને ગરમ ખાહાર નિકળે, જે સળેકમ બનડો ને પરાણે
ખાહાર નિકળે તો શરદીથી જાણુવો તેનો ઉપાય. ખસ-
ખસના પોસ પૈસા ૨) બાર સુંઠ પૈસા ૧) બાર ધાવડીનાં
કુલ પૈસા ૧ બાર એ સરવે પાણી શેર ૬ માં ઉકાળી
જ્યારે પાણી શેર ૧) રહે ત્યારે છુગડે ગળીને સુતી પે-
ળા રાત ૩ સુધી પીએ તો મટે. ખીજુ એલચી પૈસા
૧) બાર લવિંગ પૈસા ૧) બાર મોહોડામાં રાખે તો તથા
મટે. શરદીનું સળેકમ મટે. સરશીયુ તેલ કેટલાક દિવસ
સુધિ સુંઘે તો મટે તથા કલોજી સુંઘે તો મટે.

જુ તથા સ્વોડાનો ઉપાય.

માથામાં જુ તથા જોડો થાય, ત્યારે ચણાને છા-
શમાં પલાળીને જ્યારે તરમ થાય ત્યારે માથા ઉપર મ-
સળે તે પછી બે પહોર થાય ત્યારે માથું ધ્રુવે તથા જુ
અને જોડો બંને જાય. ખીજો ઉપાય. ઉજળો ખાંડ તથા
લીંબુનો રસ બેઉ એકઠાં કરીને માથુ ધ્રુવે, અથવા ગંધક
તથા પારો એ બેઉને ખલ કરીને માથામાં ઘાસે તથા
જુ તથા જોડો તરત મટી સાઈં થશે.

વાઝની મજબુતીનો ઉપાય.

ડાઢી તથા માથાના વાળ ઝાડના પાંદડાની પેટે ખરી
પડે તેનો ઉપાય એ જે આમળાને પાણીમાં રાત ૩ સુધી
પલાળી રાખી. પછી તેમાં ગાયનું ધી નાંખી દેવતા ઉપર
જીનું કરતું ને જ્યારે પાણી તમામ બળી રહીને ધી બાકી
રહે ત્યારે તે ધી લઈને વાળ ખળતા હોય તે ડોકાણે મ-

સળે તો ફરી વાળ ખસે નહિં ને વળી વાળ વધારવાની
કરેછા હોય તો એજ આમળાનું તેલ માથામાં ઘણેથી
વાળનો ભરાયો યજ્ઞ વધારો થયે.

ચાલવાની હકિકત વિષે.

વધોદાએ કહ્યું છે કે ચાલવું તથા દોડવું પોતાના
ગળ માફક રાખવું. ઘોડા ઉપર સ્તાર થઈને અથવા પગે
એટલું ચાલવું કે તેથી યાક ન લાગે. દરેક માણસે જમ્યા
પછી સોડગલાં ઓછામાં ઓછું ચાલવું. ને સાંજની વ-
ખતે સમુદ્રને કીનારે અથવા વાડીચોની ખુલ્લી હવામાં
પોતાના શરીરની શક્તિ પ્રમાણે પગે ચાલવું તેથી રોગોમાં
ફાવત આવી અંગને કાયદો કરેછે. પણ ગળ ઉપરાંત
ચાલવા જાય તો બહુ થાકી જાય તેથી નુકશાન છે. ધરના
રહેનાર ઘરમાંને ઘરમાં ને સફરના કરનારે સફરમાં પોતા-
ના ગળ માફક ચાલવાથી હુશિયારી રહેછે.

જલંદર રોગનો ઉપાય.

જલંદરનો રોગ પેટમાં થાયછે, તેની નિશાન એ-
છે જે, પેટ ઘણું મોટું ગાગર જેવડું થાય તેથી એ રોગી
અતીથે અકળાય છે. એ રોગ ત્રણ જાતના થાય છે, તે
ત્રણેનાં નામ નીચે મુજબ છે.

પેટેલી જાત. સૈયોધર, આ જાતના રોગથી પા-
ણીની તરશ બહુ લાગે ને પેટ મોટું થાય ને તે ઉપર હાથે
વગાડે તો ઢોલના જેવો અવાજ આવે. એ રોગ ઘણું
કરીને વાધો પેદા થાયછે તે રોગ મટવાનો ઉપાય, લ-
સણની કળોચો ફેલીને તેને મધમાં નાંખવી. પછી તે અ-
થાઇ રહે એટલે એ રોગવાળાને દીન ૪૦ સુધી ખવરાવે
તો વાધો થઅલો જલંદર રોગ સારો થયે.

ખીજે ઉપાય. બકરીનું દુધ શે. ૧) લેઈ તેમાં એ-
રંડીયું તોલા ત્રણ ભિળીને માસ આર સુધી પાય તો પેટનો

વા તમામ મટે.

ત્રીજો ઉપાય. રાધને ખારીક ખાંડી વચ્ચગાળ ચા-
ળીને ગાયના ખુતરમાં ખાય તો એ રોગ મટે.

ચોથો ઉપાય. સાજીખાર પછસા ૧)બાર સીંધવ
પછસા ૧)બાર સંચળ પછસા ૧)બાર મીઠું પછસા ૧)બાર
ગચ્છું પછસા ૧)બાર છૂંદ પછસા ૧)બાર આમળાં પછ-
સા ૧)બાર મુકાં વાવડંગ પછસા ૧)બાર ઇંદરવણા-
ની જડ પછસા ૩ બાર ઉપલેટ પૈસા ૧)બાર સાથમ પૈસા
૧)બાર, મુવા પૈસા ૧)બાર વરીયાળી પછસા ૧)બાર અ-
જમા પછસા ૧)બાર જવખાર પછસા ૧)બાર મુંઠ પૈસા
૧)બાર વડલુલુ પછસા ૧)બાર પીપરીમુળ પછસા ૧)બાર
બેહેડાં પછસા ૧)બાર તજ પૈસા ૧)બાર જવાશી પૈસા ૧)
બાર ખેર પછસા ૧)બાર વજ પછસા ૧)બાર સડકચુરો
પછસા ૧)બાર ધાણા પછસા ૧)બાર ચીતરો પછસા ૧)બાર
મોહોટી હરડે પછસા ૧)બાર ઉપલેટની જડ પછસા ૧)બાર
નીસોતર પછસા ૩ બાર જમાલગોટા પછસા ૩)બાર એ
સરવે જલુસ લાવીને તેને સાફ વીણીને ખારીક ખાંડી હ-
વાલે આળીને એ ચુરણ કાચની શીશીમાં ભરી મુકવું પ-
છી ઉપર બખેલા દરદીએ દરરોજ સવારનાં હથેલી ભરી
ફાકી ઉપર પાણીને ઉતારે તો તેથી એ રોગ મટે જલ-
દી સારાયશે. એવું આ ઓપડ ગુણુદાયક છે.

ખીજી જાતનો જકી જળધર-આ જાતના રોગથી
પેઠમાં જરદાખ પીપ એકઠું થાય, ને પેઠ પાણીની મથક
(આમડાની મસક જેમાં ભીસ્તિલોક પાણી ભરે છે તે)
માફક હાલે ને ગાગર જેવડું મોટું થાય તે મટાડવાનો.
ઉપાય. નાકની ડાખી તરફથી શીકાળ મુકે ને જરદાખ
આશાનીથી ખાહાર કાઢાડે. છે, ચોરનારો ધણો ખખડ-
દાર જોઈએ, એ ખખડદાર હોય તો આરામ થાય છે.

ત્રીજી જાતનો કંઠેધર-આ જાતના રોગથી પેઠ ઉપ-
ર સોજે આવે ને તે જગો ઉપર આગળી દાખે તો આ

ડાની નિશાન દેખાય છે. ને એવી કાળજી ઉપર ગાંઠ ખંધાય છે, તેના દુખથી રાત દાહાડો જંપ ન વળે વખતે ગાંઠ ખંધાય છે, પણ ઘણો સોજો ન ચઢેલો હોય તેટલા માં આગળથી ઉપાય કરે તો મટે. જ્યાં સુધી પેટમાં ગાંઠ ખંધાયેલી ન હોય તેના પેટેલાં ઉપાયો કરવા કેમકે ગાંઠ ખંધાયા પછી ઓષડ લાગુ પડતું નથી.

હવે એ ત્રણ જાતના જલંધર મટવાને સારૂં ત્રિએ લખેલા ઉપાય કરવા. એક માટીનું દોહોણું (હાથું) બાવું પછે તે મધ્યે ખરસાણી ધુવેરનું કંધ લાવવું. તે મધ્યે મુઠી ૧) મંદો નાંખીને ખમીર કરવું. તેમાંથી માસા ૨) દવા લઈ તેની નાની ચાનકી ખનાવીને દેવતાના અંગારા ઉપર થેકવી. ને તે ઉપર લખેલા દરદીને દરરોજ સવારમાં ખવરાવીને જાતું પાણી પાવું, તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાની થી એ રોગ મટીને સારૂં થશે.

શીતલા (બઝિયાકાકાનો) ઉપાય.

ખગડેલા લોહીથી શીતળા થાય છે, જે વર્ષમાં માણસના તનમાં ખરાબ લોહી વધે છે, તે વર્ષમાં શીતળા પેદા થાય છે પણ તેમાં ઘણું કઠીને તાહાનાં છાકરાંને ધણીજ નિકળે છે. વૈદો કહે છે કે, તે વરસમાં ખ્યાંતું લોહી કમી કરાવે શીતળાથી શરીર ઉપર મોટામોટા ફેલા નીકળે, તાવ આવે, શરીર ગરમ રહે, જેને શીતળા કાળા રંગનાં ને પાસે પાસે એક એકમાં ભેગાં નિકળે ને નિકળતાં ઘણા દાહાડા લાગે ને ઉતાવળા સુકાઈ જાય, રાત દિવસ તાવ થી શરીર બળે એવી જાતની શીતળા હોય ત્યારે તે માણસની ઉપર ઈશ્વરની મહેરબાની હોય તોજ બચે.

ખીજી જાતની શીતળા—જે શીતળાના ફેલા જાળા હોય ને ઘણાં છોટે છોટે હોય, એક ખીજી સાથે ભેળાંબેલા નહીં હોય, જાતાવળા નિકળે ને ઘણે દાહાડે સુકાય, શરીર માં તાવ ન હોય તો તેની કઠી ચિંતા રાખવી નહીં તેને

વેહેલું સુખ થવાનું.

એ બંને જાતના દરદને વાસ્તે કડાછાલ તથા જીર પાણીમાં ઘુંટીને જે વારે શીતળા નિકળવા માટે ત્યારે તે પાણી પાય ને તે પાણી પાયાની વેહેલાં શેરેલા ચણા ખાવા આપે ને આખરમાં ઊંઘતી વેળા મધને જીવારની રે ટપી આપે તો સારી રીતે આરામ થાય.

ઝંઝારો અને ઝંઘનો ઉપાય.

ઝંઝારો કર્યાથી શરીર ખગડી જાય છે, અને ખીજે દાહાડે શરીર ભારે થઈ કશું કામ થતું નથી માટે જીર ના કામ વગર ઝંઝારો કરવો નહીં. જે રાતે ઝંઝારો થયો હોય તેને ખીજે દાહાડે લીંબુનો રસ ૩૧) ભાર સાકર ૩૧) ભાર પાણી શેર ૧૦ એ સરવે એકઠું કરી તેનું શરખત ખનાવી ઘુગડે ગાળીને પીએ તો ઝંઝારાનું ઝેર ઉતરી જાય અથવા ગાયનું દુધ લેઈ તેમાં પાણીને સાકર એ વાનાં નાંખીને પીએ તો તેથી કાયદો થાય.

૨ ઘણા દિવસના ઝંઝારા ભેગા થાય છે તેથી પીંડ રોગ પેદા થાય છે. દરેક માણસે પોતાની તબીયતનું સુખ ધરિશું હોય તો તેણે રાત્રીએ કામ વેહેલું પતાવી નિયમસર ઊંઘવું જોઈએ, કોઈ દિવસ કોઈ કારણસર ઝંઝારો થાય તો ખીજે દિવસે એક એ કલાક દિવસે સુવું. અગર અવકાશ ન મળે તો રાત્રીએ વેહેલું સુવું તેથી તેનીકસર તરત મટી જશે. રાત્રીની ઊંઘ છે તે ખાધુ ખાવન કરે છે. તેથી રાત્રી સરવે માણસના સુખને માટે છે તે શાણા સમજે છે.

જુલાબ (રેચનો) ઉપાય.

તાપના દાહાડામાં કે ટાહાડના દાહાડામાં જુલાબ અથવા ઉલટીનું આસડ પીવું નહિં તેમજ જે દાહાડે વરસાદ વાધુ ને વાદળાં થયાં હોય તે દિવસે પણ જુલાબ લેવો નહીં. કારણ કે શરીરમાં ઉલટો ખીગાડ થાય છે. પુષ્ટ (જનકુ માણસ)

જીલાખ લેતો તેને નુકશાન થાયછે અને પાતળા માણસને
એથી વધારે નુકશાન છે. ઘરડા માણસને તો ઉપર કહેલા
વખતે જીલાખ લેવોજ નહીં ને ના પાડ્યા ઉપરથી લેતો ઘણું
નુકસાન થાયછે.

જીલાખ લેવાની રૂઠું નીચે કહેલીછે તે રૂઠુંજે જીલાખ લે
વો પણ તે દીવસે વા તથા શરીર શરીરમાં ન લાગે માટે કલા
ટીનનું ગરમ બદન પહેરી રાખવું અને પવનમાં ફરવું નહીં.

૧ જીલાખ લેવાના દિવસ—કારતક મહિનો એસે તેની
અધવચમાં અને ખીજે ફાગણ માસ એકા પક્ષી એ એ સમ
યે લેતો શરીરમાં સુખ ઉપજાવેછે.

આપણી ધંધા હોય કે જીલાખ લીધાથી ઝાડો સાફ આ
વે અથવા ઉલટી આવે તેથી પેટમાંની ફેટલીક કસર નીકળી
જાય એમ ધંધા હોય તો નીચે પ્રમાણે જીલાખ લેવો.

પેહેલું--નિસોતર પદ્મસા ૩) ભાર, સફેત ખાંડ પદ્મસા
૩ ભાર, એ બંને સવારમાં તથા રોડે ફાટે તો શરીરમાંનો બમામ
ચેલ નીકળી જાય પણ એ ફાટી જતા પાણી સાથે ઉતારવી
તેથી પેટ સાફ આવશે ને તે દીવસે અગીઆર વાગતાં સુધી તણ
આર પેટ આવે એટલે ભાત અને પાતળી ટુવેરની દાળ એ ભેગાં
કરી તેમાં તાજુ ધી સારીપેટે નાંખીને હલકુ ભિજવ કરવું, તે દી
વસે ધર્જની રોટલી અને તેલ મરચું હિંગ એ ખાવું નહીં કેમકે
જીલાખ ઉપર એ બહુ અવગણ કરે માટે ન ખાવું.

ખીજે ઉપાય-દ્રવ્યણની જડ ૩. ૧) ભાર, ત્રીણી ખાં
ડી તેમાં સફેત ખાંડ ૩.૧) ભાર ભેળીને જાંતા પાણીમાં ફાટે
તો ઉપરના એસડ જેવો ફાયદો થાય.

ત્રીજે ઉપાય-ગરમાળાનો ગોર અને સોનામખી (મીઠી
આવળ) એ બેહુને ઉકાળીને. પિએ તો તેથી પણ ફાયદો
થાય છે.

ચોથું--થુવરના જડની છાલ વાટી ખારીક કરી પાનમાં મુ-
કા ખાયતો ફાયદો છે. પેટ ઘણું આવે તો ભાત તથા ગાયનું દ-
હી ખાવું તેથી સુખ શાંતી થશે.

પાંચમું—રેવતચીની ખટાઈ ૩. ૨) ભાર, શીકાતરી ઝેળિચો ૩. ૧) ભાર એ એને ખાંડી બારીક કરી પાણી સાથે ગોળિચો ચણાચણા બરોબર કરી રાખવી તેમાંથી ગોળી એ-થી પાંચ સુખી સવારના પહેરમાં અથવા રાતના સુતી વખત ઉના પાણી સાથે અથવા ગરમ ચાહાના પાણી સાથે ગળે તો ઘણો જ ફાયદો કરે, ને હરેક રસવિકારનો આભાર મટે.

છઠું—ઝોકારી ને પરસેવો બહાર કાઢવાની ઇચ્છા હોય તો મીંઢળ ૩. ૧) ભાર ને સિંધવ ૩. ૦૧ ભાર એ એ જાણુસોને બારીક ખાંડી નયણે ઢોઢે ફાકી તે ઉપર ઊંનું પાણી પિચ્છે તો તેથી ઝોકારી આવે ને પશીનો છુટે તેથી શરીરમાં ખુબ આરામ થાય.

સાતમું—મારયુથ ૩. ૦૧ ભાર છાશ સાથે પીચ્છે તો તે વોજ નફો થાય.

આઠમું—આદુ ૩. ૧) ભાર લેઈ તેને છોલી ગ્રીણા કટકા કરી પાણી શેર ૦૧ મુઝી ઉકાળવું પછી પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે નીચે ઉતારી થંડુ પડવા દેઈ તેમાં કાચુ દીવેલ ૩. ૨) ભાર નાંખી પીચ્છે તો તેથી સાફ જીભાળ આવે ને પેટ નરમ પડે.

ચાંદી (ટાંકી)નો ઉપાય.

ચાંદીના દરદથી ફોક્લા થઈને જખમનાં ધારાં પડ્યાં હોય તેને મટાડવાને ફાયદાકારક ઝોસડ નીચે મુજબ છે.

૨ હીમજીહરડે ૩. ૮) ભાર, રસકપુર ૩. ૪) ભાર અ-નાર (દાડમનાં સુકલ ૩. ૧) ભાર, ખેદારશિંગ ૩. ૧) ભાર, જામફળ ૩. ૧) ભાર, એલચીદાણા ૩. ૧) ભાર, લવિંગ ૩. ૧) ભાર મરી ૩. ૧) ભાર એ સરવે જાણુસોને લાવી સાફ કરી ખુબ બારીક ખાંડીને બારીક હવાલે. આળોને કાગદી લીંચુ નં-ગ ૧૦૦) લાવી તેનો રસ કાચના વાસણમાં કઢાડીને ગળી નાંખી તેમાં ઉપર લખેલી દવાનો ભુકો નાંખી એળવીને કઠણ ચોખ્ખા પથરના પ્લમમાં નાંખી ખુબ બારીક વાટીને ગોળો વાળવા જેવું કઠણ થાય ત્યારે

સોપારી જેવડી ગોળાચો વાળવી, ને તેને સુકવીને કાચતા પો હોળા માંતા શીંસામાં ભરી મુકવી પછી જેને ચાંદી થઈ હોય તેને દરરોજ સવારે ગોળા ૧) તથા સાંજે ગોળા ૧) જે વખત ખવરાવેને પરેજીમાં તેલ, મરચું, હિંગ, આંબલી, મીઠું વગેરે અવગુણ કરનારી ચીજો આવાની બાંધ રાખે તો તેથી એ દરદ મટીને સુખ થશે.

ખીજો ઉપાય—ખોદારશીંગ ૩.૧) ભાર, અનારની છાલ ૩.૧) ભાર, ગોળ પછસા ૪) ભાર, એ જેઠ વસાણાને ઝીણાં ખાંડી ગોળમાં ગોળાઓ ૮) વાળવી તેમાંથી સવારે ગોળા ૧) તથા સાંજે ગોળા ૧) ખાય ને તે ઉપર પરેજી પાળોને ગાયનું ધી દરરોજ ચેરના ખાયતો દીવશ ૧૪માં આરામ થાય.

ત્રીજો—હીમજીહરડે ૩.૨) ભાર મારયુધ કલાવેલું ૩.૧) ભાર સાકર ૩.૧) ભાર એ સરવેને ખાંડી લીંચુ નંગ ૧૦૦) ના રસમાં ખલ કરી પછી તેની ગોળાઓ ચણીખોર જેવડી વાળો તેમાંથી ગોળા ૧) ટહાડા પાણી સાથે ગળાવી ને તે ઉપર શેકેલા ચણા ખવરાવીએ તો ટાંકીનો તથા ગમે તેવા ફેલા તથા (વાળા) નીકળ્યા હોયતો આ ઓસડથી મટે. જો શેકેલા ચણા ન ખાયતો ઊલટી થાય માટે ગોળા ખાઈ તરત ચણા ખાવા. ટાંકી દરદવાળાને કોઈ હુંશીઆર વધદમાં લાવે તો તેથી પણ ફાયદો છે કેમકે એ દરદ મિદાય લાને જડમુળમાંથી કાઢે છે.

પરમીઆનો ઉપાય.

પરમીઓ જે જાતનો થાયછે એક ગરમીથી ને ખીજો વાથી તેમાં ગરમીથી થયો હોય તેની ધાત મેહેસુરને રંગે હોય તેની બદખો ઉપર કીડી તથા માંખ એકડી થાય અને વાથી થયો હોયતો ધાતુનો રંગ સફેદ હોય. હુમ્મશાં પીશાળ કીધા પછી ધાત જાય પરમીઆથી મરદી ગઈ હોય તો ધાતુ પુર મરદીના ઉપાય કહ્યા પ્રમાણે ઓસડ કરવાથી પણ પરમીઓ મટે છે.

પેહલો ઉ—ઘણી જીની અને પાકી ઘંટ સોખીલાવીને તેનો ખાંડીને બુકો કરવો પછી તેને બારીક ચાળીને દરરોજ સવારે પા તોલાને આશરે ટાહાડા પાણીમાં ફાંકે તો તેથી પરમી આ મટે.

ખીજો ઉપાય—સરવાળા નામનું ઘાસ જેને ગિખરડા સરવે કહેછે અને નાહાનાં છાકરાં અને કુતરા કરીને કહે છે, અને તેનો આકાર બાજરીના કુંડાના આકારે હોય છે પણ નાના હોય છે તે લેખને છાકરાંએ એક ખીજના લુધડા ઉપર નાંખે છે તે ચોટી જાય છે. તે ઉખેડી લાવી ને ઘાંયડે સુકવી તે સુકાયા પછી તેને ખાંડી બારીક કરીને તેમાં તે બુકા બરોબર ખાંડ નાંખીને સવારે તથા સાંજે હથેળી બરીને કાકી ટાહાડું પાણી પીએ તો બાત બાતના પરમીઆ મટે.

ત્રીજો ઉપાય—સફેત ચુંદર શેર ના શીંધોડાં શેર ના ખાંડનું બુકું શેર ના મેંદા શેર ના એ બધાં વસાણાં એકઠાં કરી એક ખાલામાં ભરી તેમાં ધી શેર ના તથા દુધ શેર ના નાંખી સરવે એકઠું કરી તેમાં દરરોજ સવારના પાંચ પાંચ પ ધસાબાર ખાય તો બાતબાતના પરમીઆ મટીને મરદાઈ આવે.

ઈંદ્રીના જાલમનો ઉપાય.

ઈંદ્રીને જખમ થયો હોય તો કપીલા સરસીઆ તેલમાં મળવીને ચોપડેથી મટે. ખીજો ઉપાય મંદી સરસીઆ તેલમાં મળવીને ચોપડેથી દરદ મટે ને જખમ રૂજે.

ત્રીજો ઉપાય—વરસાદના દહાડામાં બિલાડીના ટોપ ઉગે છે (જેને નાનાં છાકરાં કુતરાની ટોપ કહેછે ને ફારસીમાં તેને સમારગો કહેછે તે ટોપ લીલા હોય છે ત્યારે સફેત હોય છે ને સુકાય છે ત્યારે કાળો થઈ જાય છે) તેને જડ સુધાં ઉખેડી લાવીને તેનો બુકો લીલાં જખમ ઉપર સુકે તો તે જખમ જલદીથી મટી જાય છે.

વીંછીના ઝેરનો ઉપાય.

હરેક માણસને ધ્રુવચોગે વીંછી કરડ્યો હોય તો તેના ઉપાય નીચે મુજબ કરવા. પ્રથમ તો જે જગ્યાએ કરડ્યો હોય તેથી ઉપર ખે તસુ છોટ એક સુતરની મુંવાળી દોરી ખાંધવી કે તેથી જેહર ઊંચું ન ચડે. એ પ્રમાણે કરીને કરડેલા ડંસ ઉપર માખણ મસજેથી જેહર ઉતરે તથા લસણ મસજે તોપણ ઉતરે અથવા મુળાનો રસ ઘસે તેથી પણ ઉતરે તથા ઉજળા આકડાની જડ વીંછી કરડતાંવેંત ખેડ કાતમાં ખાસે તો જેહર ઉતરે અથવા ડંખને ચુશીચુશીને ધુંકાતાંખે તો જેહર ઉતરી જાય પણ જેના મોંમાં ગરમીથી ચાંદી થઈ હોય તે માણસે ચુસવું નહીં શાયી જે ચાંદીમાં ઝેર ઉતરે માટે હુંશીઆર માણસે એ ડંખ ચુસવો તેજે પણ સંભાળ રાખવી કે ધુંક ગળામાં ઉતરે નહીં માટે હુંશીઆરીથી કામ કરવું.

ધંતુરાના ઝેરનો ઉપાય.

નવા વાંસ કપાસને ખાંડી દુધમાં ઉનો કરીને તે દુધ બહુ પાય તો ધંતુરાનું ઝેર ઉતરી જાય.

વાઠ કાઠા કરવાનો ઉપાય.

કાળા ભાંગરાનો ભુકો દરરોજ સવારે તથા સાંજે હથેલી ભરીને ખાય એ પ્રમાણે લાગટ વરસ ખે પ્રમાણે કરે તો વાળ સદાય કાળા રહે. ખીજો ઉપાય-લાલ મેંદી ખે હર તા સુધી વાળ ઉપર મસજે તથા ત્યાર પછી કાળી મેંદી દિવસ ૧૫ સુધી મસજે તો વાળ કાળા થાય ને જીવાન રહેખાય.

ત્રીજો ઉપાય—ખાખરાના જડની છાલ ખાખીને તેની રાખ પૈસા ૧૦) ભાર તથા છીપ ખાળેલી તેનો ચુનો પૈસા ૨૫ ભાર લોહાના વાસણમાં મુકી તેમાં ભાંગરાનો રસ રેડી શીસામાં દસ્તાએ હલાવી જેમ સાહી ધુટે તેમ હરતા ખે સુધી

ધુંડી પછે સફેત વાળ ઉપર મસજો તો વાળ કાળા થાય છે. અથવા ગળીનાં પાંદડા ખુબ ઝીણાં ધુંડી પલાળીને વાળ ઉપર બાંધો થોડીવાર બાંધી છોડીયે તો તેથી વાળ કાળા થાય છે.

અફીળના ઝેરનો ઉપાય

કોમળે અશીણુ ખાધુ હોય ને તે ઉપર તલનું તેલ પી ધું હોય અથવા તેલમાં ઘોળીને પોધું હોય તેનું ઝેર ઘણું આકરું ચઢી જાય છે. જો અશીણુ આઠ માસાને વજને ખાધામાં આપું હોય તો કઠણુ ઝેર ચઢે છે તેનાં ચિન્હ અંગ બધું સુસ્ત બની બેહોશ થઈ જાય, જીભ ખેંચાઈને ટુંકી પડી જાય તેથી ખોલાય નહી. હોઠ કાળા પડે ને હાથ પ ગે ઝણઝણીયાં આવી ગોટલા ચઢે અને આંખમાં કુવા પડે, પરશેવો ટાહાડો વળે, આંખે દેખાય નહી; એ રીતે માલમ પડે તો નિચે લજેલું ઉલટીનું ઓપડ આપવું.

સુવા તથા મુળાનાં ખીજ, નીમક, મધ એ આરે દવામાં ને બધે રૂપીયાબાર લેઈને તેમાં પાણી શેર ૦૧ મુકીને ઉકાળવું. તેનું પાણી શેર ૦૧ રહે ત્યારે તેને ઉતારી જરા થં ડું પડે એટલે ચોળીને એક રસ કરી ગાળીને પાવું તેથી ઉલટી આવશે ને તેમ કરતાં ઉલટી ન આવે તો કુકડાનું પી છું ગળામાં મુકાવીને ઓકાવી કાઢાડવું એ માણસને ઉલટીનું ઓપડ પ્રાપ્ત પછે તેના પગ ધુંટણુ સુધી એક વાસણમાં મુકીને ઝારવા અથવા ઉનનાં લુગડાં પગમાં લપેટવાં. ને ચોખ્ખી હિંગ માસો ૧ લઈને પછે મધને પાણી ઉકાળી તેને ઘોળી એક રસ કરી તેમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હિંગ બારીક વાટીને નાંખી સરવે ભેચું હલાવી પાવ તેથી ઉલટી થઈને ઝેર નીકળી જશે ને આરામ થશે.

આમઝનો ઉપાય.

જો આમળ બાહાર નિકળવું હોય તે ઉપર કલાઈ મ-

કેતા તથા માંજીકલ એટલે માણુ એ એ સોજ ઝીણી ખલ કરીને પછી દરરોજ આમળ ઉપર બભરાવે તો ગંસુ મહો ને ફરીથી બાહાર નિકળે તો દરદ ધણું કરે તેથી માસ છ સુ ધો એ પ્રમાણે ઊપાય કરે તો ફરીથી બાહાર નીકળે. ઉપલા ઓષડથી એ રોગ ચાળીસ વરસનો જીનો હોય તો પણ મટે.

હરસનો ઉપાય.

હરસનો રોગ ઘણી જાતનો થાય છે હરસ કોઇને ના ક્રમાં ને સકરાના (ગાંડના અથવા કુલાના) માં આમળ જે-દા થાય છે ને તે રસવિકાર વા તથા ગરમીથી કે લોહીથી પેદા થાય છે, પેહેલી જાતના મસા લોહીના હોય છે. તેમાં મસા જ્યારે જોર કરે ત્યારે તે કાઠીને તેમાંથી લોહી વહે છે. બીજી જાતના મસા રસવિકારના હોય છે. તેથી આમ તથા પર પડે છે. ત્રીજી જાતના મસા વા વિકારના હોય છે તે સુકા હોય છે. તેમાંથી લોહી અથવા પર કાંઈ આવતું નથી; પણ એકલું દરદ કરે છે.

પેહેલા લોહી તથા જલસના મસાનો ઉપાય. જેને લોહી તથા જલસના મસા હોય ને તે માણસ શરીરે જોડો હોય તો તેણે લોહી તથા પર (જળસ) આવતુ બંધ કરવું નહીં કેમકે એ મારગે લોહી તથા જળસ આવવાથી કાળજની ગરમી તથા રોગ મટે છે. આ જાતના દરદ ઉપર હલકા જીલાબ આપતાં રહેવું. તેથી દુખ નરમ પડે છે ને જો રોગથી ધણું દરદ થતું હોય તો નિચે લખ્યા પ્રમાણે ઓષડ કરવું.

ગુગળ તોલા ૫ મોહોડી હરેલ તોલા ૩ હીમજી હરેલ તોલા ૩ સફેદ રાઈ તોલા ૧ એ સરવે જલુથ લાવી તે મધે ગુગળ ઘણા સાક ચોખ્ખા લઈને તેને મીઠા પાણીમાં ગોળવા પછી બીજી દવાઓને ખાંડી બારીક કરીને ગુગળ ગોળેલામાં મેળવીને તેની ગોળીઓ વઢાણા જેવડી બનાવીને સુકાવી એક શીશ્યામાં ભરી મુકવી, પછી કોઈ માણસ

ને હરેક જાતના હરસનું જોર ધાણું થાય ત્યારે તેમાંથી પાણી રૂપીયાભારને આશરે ગોળીઓ દરરોજ ઉના પાણી સાથે ગળાવવીતેથી ગુણ થશે, ને કદાપી ફેર ન પડે તો નિચે મુજબ કરવું.

ખીજો ઉપાય.—યુગળ તોલા ૧૦) મધ અથવા સાકર તોલા ૨૫) ઓઠી હરડેદલ તોલા ૪ હરડાની છાલ તોલા ૪ એ સરવે જાણસેા સારી જોધને લાવી તે મધે યુગળ ધણો ચોખા અને ચળકતા લેવો ને તેને ઉના પાણીમાં નાંખવો. પછી તે મધે મધ અથવા સાકર નાંખવી પણ યુગળનું પાણી પ્રથમ ગાળોને પછી નાંખવી. ને તેને સુલે સુકી આસણી ઉપર લાવવી ને તે મધે ખીજ દવાદા ખારીક કરીને નાંખવી. પછી એક રસ કરી તેનો પાક ઠારીને કાચના વાસણમાં બરી મુકવો. પછી તેમાંથી દરદીએ દરરોજ સવારમાં રૂના ભારેથી તે રૂના ભાર સુધીની ખેત્રણ ગોળીઓ વાળીને ઉના પાણી સાથે ગળવી. તેથી હરસનું દરદ મટશે.

ત્રીજો ઉપાય.—હરેક જાતના મસા ઉપર મલમ ચોપડવો તેની રીત મીણ તોલા ૧ માં જીરૂળ (માયાનો) બુધો તોલા ૦.૧૧ મીઠું તોલા ૧ એ ત્રણે વસ્તુને ઉની કરીને તેનો મલમ બનાવવો અને તેને મસા ઉપર ચોપડ્યા કરવો.

વળા એ મસા ઉપર ગળી વાટીને ચોપડે તો પણુ ગુણ કરે છે.

જેને સુકા હરસ હોય એટલે મસા ફૂઝતા ન હોય ને દરદ કરતા હોય તો નીચે પ્રમાણે આસડ કરેથી મટી જશે. કાળાં મરી તોલા ૧૫) સુવા શેર ૧) મધ શેર ૧) એ ત્રણે જાણ લાવીને તે મધથી મરી તથા સુવા ખેઉને ખારીક ખાંડી તેમાં નાંખી ચાટણું કરી રાખવું. તેમાંથી દરરોજ સવાર સાંજ તોલા ૧) ખે વખત ખે તોલા ચટાડવું. ને ઉપર લખેલો મલમ ચોપડવો તેથી મસા તરત મટી જશે.

ચોથો ઉપાય—ખાવળીયાના ઝાડની પાલી લાવીને તેને સુકવીને જાંદરની સુકી લીંડીઓ ખારીક વાટી તેને એક

વાસણમાં ભરી મુકવી પછે એક માટીનું મજબુત કુંડું લાવવું તે એવું કે ઉપર બેસી શકાય તેવું લાવીને તેને તળીએ વચાવચ એ આંગળાં કરે તેવું ગોળ કાણું પાડવું. પછે એક વાસણમાં દેવતા ભરીને તે ઉપર કહેલો બૂકો ભભરાવીને એ ઉપર માટીનું કુંડું ઊંધું વાળીને જેને હરસ થયા હોય તેણે લુગડું દુર કરીને તે કુંડાના કાના ઉપર બેસીને મસાને ધુણી લાગવા દેવી એ પ્રમાણે એક દીવશમાં એ ત્રણવાર કરે એવું એક અડવાડીયું કરે તો તેથી બમ્બી જાતના હરસ મળી જશે.

અંતરગઢનો ઉપાય.

અંતરગળ ચાર જાતની થાય છે. કોઈને આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે છે. (ગોળી એટલે મંદરીની નીચે ગોળાકાર છે તે, જેને અંડવૃધિ પણ કહેછે) કોઈને પવન ગોળીમાં ઉતરે છે. ત્રાશું કોઈને નઠારો રસ ગોળીમાં ઊતરે છે એવું. કોઈને પાણી ગોળીમાં ઉતરે છે. તે ચારમાંનો હરેક આજ્ઞર થયાથી પેટનો પડદો ફાટેછે. તેથી રોદાનું સર પડદામાંથી બાહાર નીકળે છે તેથી અંતરગળ માટી થાય છે ને ગોળીમાં રોદો ધણો ઉતરતો જાય છે. જે પડદો ધણો ફાટે તો તે ધણીને આરામ નહીં થાય, જે પડદો થોડો ફાટેલો હોય તો લોઢાનો હલકો બનાવી તે હલકો રોદાના શર ઉપર રાખે અથવા લોઢાનું જંતર રાખે તો ગોળીનો વધતી બંધ પડે. જે જોરે આવેને પડદો ફાટેતેથી ગોળીમાં દુઃખ ધણું થાય તો તેને મટાડવાનો ઉપાય નીચે મુજબ.

હાથના અંગુઠાની નીચે એક માટી જાડી જોરાવર રંગ જાહેર છે. તે રંગ આજ્ઞાનીને કોઈ હુશીઆર તે ઉપર ડામ દેતો જોશીઆ (અંતરગળનું) દરદ મટે. ડાખી તરફના જોશીઆમાં દરદ હોય તો જમણી રંગે ડામ દેવો. ને

જમણી તરફ હોય તો ડાબા અંગુઠાની રંગને ડામ દેવો. તે ધી કાયદો થાય છે.

ત્રીજો ઉપાય. ક્રીંદર પૈસા ૧ ભાર ખાંડ પૈસા ૨ ભાર હમેશાં ગાયના દૂધ સાથે ખાય તો તેથી કાયદો થાય છે.

ચોથું સુવા તો. ૭ મથી તોલા ૪ એપે વસ્તુને મીઠાપાણીમાં શેર ૮માં ઉકાળવું. તે પાણી શેર એક રહે ત્યારે લુગડે ગળીને તેમાં મદ અથવા બકરીનું ઘી અથવા ગાયનું ઘી પૈસા નવ ભાર નાંખી અંતરગળનો ઘણી હફતા એક સુધી અથવા ઘણા દહાડા સુધી સવારે ઉભા રહીને પીચે તો અંતરગળ મટે. પણ એ ધલાજ તરત થયેલીને લાગુ પડે છે. ઘણા દિવસનો હોય તો મટતી મુકેશકેલ છે.

આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે ત્યારે ગોળા કઠણ થાય ને એવું જણાય કે જાણે એક પથર ગોળી સાથે ઠાંગેલા છે. એ રોગવાળાએ પોતે અતો થઇ પોતાને હાથે ધીમ ધીમ ગોળીને દાખીને આંતરડાને પાંચું ઉપર ચડાવે તો અડી જાય છે. એ ચડતી વેળા કડકડ બોલે. કદાપો એ રીતે બીજીમી દાખ્યાથી ઉપર ન ચડે તો ગોળી ઉપર તથા પેટેક ઉપર ઉતું પાણી રેડવું અથવા ઉના પાણીમાં ખેસાડવું. ને સુવાને બાશીવાડીને તેનો લેપ ગોળી ઉપર બાંધવો કે તેથી ગોળા ગરમ થાય બીજીમી ગોળા દાખેથી આંતરડું અડી જાય અઠી ગયા પછી નિચે કહેલા ઓસડનો પાટો બાંધવો કે ફરીથી ઉતરી ન શકે. મસતકી, હિરાદક્ષણુ, શિકોતરી એળિચો અને હિરાબોળ એ સરવે બરાબર વજન લેઈ બારીક ખાંડી મધનો આસણી કરી તેમાં મેળવીને ગોળા ઉપર રહે એવડુ લુગડું લઈ બેતી ઉપર મલમનો પેઠે તે દબાઈ ચોપડીને ગોળા ઉપરના વાળ કાઢાડી નાંખીને એ પછી ગોળી ઉપર વળગાડવી. ને તેના ઉપર મજબૂત કછો ભીડાવવો. ને દિવસ ત્રણ સુધી અતો સુવાડી રાખવો, હાલવા ચાલવા દેવો નહીં. ત્રણ દિવસ પછી ચાલવું હોય તો બીજીમી ચાલવું, ધાંટો કાઢીને બોલવું નહીં. ઉધરશ ખા

વી નહી. બંને તરફની ગોળીઓ ઝાઝી ઝાઝી થતી હોય તો બંને તરફ કછો બાંધેલો રાખવો. તથા સ્ત્રી સાથે સંભોગ કરવો નહી. ને તેની ઉપર શ્રાપાક ખાવાને જીયુ આપવો. સફેત શુદ્ધ તોલા પ લેખને તેને શેરડીના પાણી માં એક રાત અને એક દહાડો ભીંજવી રાખી પછી તેને છાંયડે સુકવવું. તે સુકાયા પછી તેને ખાંડીને બારીક કરવું. તે મધ્યે સુંક તોલા રાખાં ખાંડી બારીક કરી બંનેને એકઠાં કરવાં પછી મધનો આસણી કરી તેમાં એ દવાનું મેળવીને પાક કરી રાખવો. તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલો ના તથા સાંજે તોલો ના ખવરાવવો. એ શ્રાપાક અશ્રુણુ વિકારવાળાને તથા ખાટા ઓઠકાર આવે તેને તથા વાધવાળાને ઘણો યુલ્હાયક છે માટે તેનું સેવન કરવું.

૬ જેને પવન ગોળીમાં ઉતર્યો હોય તે ગોળી દાખ વાથી તરત પાછો ઉપર ચડી જાય છે. પણ તે ચડતી વેળા ઘણોજ કડકડ બોલેછે. એ આજરવાળાએ પણ મજાનું કછો ભીડી રાખવો. ને ઉપર જે ગોળીમાં આંતરડું ઉતારવામાં જે જે પરેશાન કરવા કહી છે તે દરદીએ બરાબર પાળતી જોઈએ અને શ્રાપાક ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ૬ મેશાં આપવો જોઈએ તેથી કાયદો થશે.

૭ જે જે રસ એટલે નહારો મંદવાડ ગોળીમાં ઉતર્યો હોય તેણે પણ મજાનું કછો ભીડાવી રાખી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સાવધાની રાખીને જીલાબ આપી કોઠાને સાફ રાખવો. ઈદરવયણાનો જડ અથવા રેવંસીની ખટામની જીલાબ રાતે સુતી વેળાએ ઉના પાણી સાથે લેવો. વળી આકરી તમાકુનો ખાપ ૧ લખને તેની ઉપર સેલારસ ચોપડીને જરા ગરમ કરી ગોળો ઉપર મુકી કછો ભીડવો. તે કેટલીક વારે તમાકુ ચડીને ઉલટી થશે તેથી કાયદો થશે. પણ એ તરત દરદીએ લાંબી ઉપર લાગુ પડે છે.

જે પાણી ગોળીમાં ભરાય છે ને તે દાખ્યાથી કડકડ બોલવું નથી ને એ ઘણીને પેસાબ થોડીથોડી વારે આવ્યા ક

રે માટે એ આનંદવાળાએ પાણી થોડું પીવું જોઈએ ને તે
ના માથા ઉપર માથજવનો આટો તથા ગાયતું છાણ એવું
છું ચોળને મળવીને ગોળી ઉપર ચોપડ્યા કરવું તેથી સાફ
થાય. જો ગોળીમાં પાણી ઘણું ભરાયું હોય ત્યારે દવાથી કશું
એ શુણ થતો નથી ને દીવશે દીવશે દરદ વધતું જાય માટે ઈ
ગ્રેજી ડાક્ટર જે ગ્રાંટમીડીકલ કોલેજમાં પરિક્ષા આપી પાસ
થએલો હોય તેની પાસે અથવા સરકારી માટી હાસપીટલમાંના
ડાક્ટરો પાસે નસ્તર મરાવી પાણી કહાડી નખાવી પછી ખ
સખસનાં પોસને ઉકાળી તેમાં નરી ઉનની ફલાલીનતા કટકા
એ કરીને શેક કરવો અને ડાક્ટરના કહ્યા પ્રમાણે પરેજી
પાળવી ને નસ્તર મારીને દવાની પોચકારી મારેછે તે મારવા
દેવી કેમ જે તે દવાથી ગોળી પાછી ભરાય નહી ને ન મરા
વેતા પાછી ભરાય માટે પોચકારી જરૂર મરાવવી, ને એ દ
રદવાળાએ વાચડી ચીજ માત્ર ખાવી નહી.

વાઝ ઝોછા કરવાનો ઉપાય.

ચુનો પૈસા ૨)ભાર તથા હડતાલ પોળી પૈસા ૨)
ભાર છાશમાં ખલ કરીને છુપેલા વાળ ઉપર મસજો તો
વાળ ખરી પડે. ખીજું આપડ કોસંગીતું તેલ તે જગો
ઉપર મસજો તો તે જગાએ ફરીયા વાળ ઉગે નહિ. આ-
કિતાખ ખનાવનાર તીખેસાળી કહેછે જે મે સારા વેદોને
મહોડે સાંભળ્યું છે જે જ્યારે સ્ત્રી છોકરે જણે ત્યારે
તેજ વખત મેં દાવારબે તેની બગલમાં તમા પેટ ઉપર
મસજો તો તેની કુખ(ચોની) ઉપર ફરીયા વાળ આવે નહિ.

દાદરનો ઉપાય.

દાદરથી માણસના શરીર ઉપર ગોળ ચકરડા જેવા
ચાંદા પડેછે. ને તેમાં ખરજ તથા કીડ થાયછે. તેનો ઉપાય
ઉતાવળે ન કરે તો તે બધા શરીર ઉપર પથરાઈ જાયછે,
તેથી બહોળ કંઠાજો આવેછે. દાદર ખે જાતની થાયછે.

પેહેલી લાલ અને બીજી કાળી તેમાં લાલ દારને ઓ-
પડ ચોપડાયા પેહેલી મટેછે, તેમ કાળી મટતી નથી,
તેને મટતાં વાર લાગેછે. ને તે દરદવાળો ઓસડ કરતાં
આળસ કરે તો ધીરે ધીરે બધું શરીર ભરાઈને ચામડી-
ની) અંદર બિદાઈ જાયછે ને જ્યારે ચળચાવે ત્યારે બ-
ણીને લોહી કહાડે ત્યાંસુધી જાયછે. ને પછી બળત્રા થાયછે.
માટે તે માણસ ઘણું દેરાન થાયછે. ને તેમાંથી પીળું પાણી
ઝર્યા કરેછે માટે તે મરાડવાનો ઉપાય નીચે પમાણે.

દાદરનું દરદ પેહેલું થવા માંડે. એટલે ગુલબગલીનાં
પાંદડાં લાવી તેમાં થોડું મીઠું નાંખીને પછી દાદરને કા-
યાની દોરડીએ ધરીને ઉપલા ઓપડને વાટી તેનો રસ
આગળથી કરી મુઠ્ઠાને દરદ ઉપર ચોપડેલા મટથે.

બીજો ઉપાય-રાઈનાં છાલાં કહાડીને દહિંમાં ધુંડીને
તેમાં જરાપાણી નાંખી પાતળું ચોપડાય તેવું કરીને દરદ
ઉપર ચોપડી દેવું.

ત્રીજો ઉપાય-આમળસારો ગંધક બારીક વાટીને
તેનો ભુકો પાણીમાં અથવા લીંબુના રસમાં ચોપડવો
તથા મટથે.

ચોથો ઉપાય-વીલાયતી સારો જંચો સાજી લા-
વીને હના પાણીએ દરદ ઉપર લગાડી ઘાઈ પછી લુશી
નાંખી તે ઉપર ચુનાનું પાણી ચોપડવું. તથા વાશીયુક
અથવા દાંત ઉપરનો મેલ ચોપડવો તથા મટથે. અથવા
એલીચો દહિંમાં વાટીને તે ચોપડવો એ રીતે ઉપાયો કરતાં
દાદર મટથે.

દાદરનું દરદ જો જોડ માંસમાં પેહેલું હોય તો તે
ઉપર જળો મુઠ્ઠાવતી ને પછી તેના ઉપર ઓપડ ચોપડવાં.
પણ એ દરદ આખા શરીર ઉપર ઘણું ફેલાઈ ગયેલું
માલમ પડે ત્યારે સમજવું ને લોહીનો બીગાડ ઘણો
થયોછે. માટે પ્રથમ જીલાબ પોતાના શરીરને રૂએ એવા
એકાંતરે અથવા ચોથે દહાડે લેવા તથા કાંઈ તકાવત

માનમ પડે તો ઉપર લખેલાં આપડો કરવાં ને તેમ કરતાં ફેર ન પડે તો કોઈ હુંશિયાર ફસ ખોલનાર પાસે હાથની ફસ ખોલાવવી એટલે ઘોડીમાં ને ખીંગાડ થયો હશે તે નિકળી જશે પણ હપાચો કરવામાં આજસ ન કરવું. એ દરદ ઉપર જજો સુકાવે તો પણ ખગડેલું લોહિ નિકળી જાય છે ને તે ઉપર આમળાં ફટકડી તથા પુવાડીઆનાં ખીજ એ સરવે ખરાબર વજને લઈને ખાંડી ઝીણું કરી ખાટી જાથમાં મળવીને આપડે તો, દરદ મટે.

મારયુથ ખારીક ખાટીને તેને પાણીમાં મળવીને આપડે તથા પણ દાદર મટી જશે. માટે એક પછી એક હપાચો કરવા. આજસ કરેલા ગેર ફાયદો છે માટે આપડો કરવાં.

વાઝાનો ઉપાય.

વાજો નેને દક્ષણીલોડો નાફ કહે છે. તે રોગ ધણું કરીને ગરમ હવાના દેશોમાં વધારે નિકળે છે. તેમાના મુખ્ય નામ હિંદુસ્તાન, સિંહલદ્વીપ, મક્કા, તેમાં હિંદુસ્તાનના દક્ષિણ તરફના દેશોમાં એ દરદ વધારે થાય છે. પણ થંડી હવાના દેશમાં એ રોગ થતો નથી. એ રોગ માલુસને કમરથી તે પગ સુધી ધણો થાય છે. ને માથાથી તે જાતી સુધી થોડો થાય છે. તેની નિશાન એ છે ને હરેક જગોએ અગન બળીને એક ફોલ્લી થાય છે, ને તે ફુટે છે ત્યારે તેમાંથી ખારીક રૂપાના તાર જેવો સફેદ અને ષેડુ ફેરે આણીવાજો સવાગજ લાંબો હોય છે. ને, તે જીવતો હોય છે. તે એકદમ બહાર નિકળતો નથી. થોડો થોડો સાચવીને ખેંચેલા નિકળે છે તે જ એકે દહાડે નિકળી જાય તો પછી ઇજા કરતો નથી. પણ નિકળતાં ટુટી જાય તો બહુ હેરાન કરે છે. માટે એને કાડવાનો ઇલાજ એવો છે ને, જ્યારે વાજો નિકળવાની જગોએ ફોલ્લી ન થયો હોય ને વાજો તરેલા દેખાય. તેને આંગળીએ દ-

ખાવી જોતાં માલમ પડે ત્યારે ડોઢ દક્ષિણી હજમ સારા હુંશિયાર વાળો કાઢી જાણુતો હોય તેને બોલાવી કહડાવ-
વો. તે હજમ સોએથી ચામડી ઉચકી અસ્થાથી કાપે છે.
એમ ત્રણ ચાર પડદા દાખેથી તે બહાર દેખાય એટલે થો
યથી ઉચકીને તેને આસ્તે આસ્તે જોંચીને કહાડે છે. ક-
દાપી તે નિકળતાં હરકત થાય તો ખાજુ ઉપરની જગાએ
આંગળીએ વતી ચોળીને કાસળી હોય તો આખો બહાર
કહાડે છે. ને તેના માટે ઉપર સિંદૂર દાખેથી ધા ૩-
ઝાઈ તરત સાઈ થાય છે. ને એમ કરતાં પણ ઘુટે તો પો
તાનું નશીબ સમજવું. હવે ઘુટેલો વાળો નિકળવાને તે
જગો ઉપર પાક આવે એવાં ઓપડ ચોપડવાં જોઈએ.
અથવા ધર્જના પોટનું પોટીસ બાંધી પકવેથી વાળો નિ-
કળી જશે. અથવા તેમ ન નિકળે તો અગ્રેજી ડાક્ટર પા-
સે નસતર મુકાવી કહડાવવો. કેમકે તે બહાર નિકળ્યા વ-
ગર સુખ થવું નથી. કદાપી ડાક્ટર જો મુકાવવાને કહે
તો તે પણ મુકાવવી.

એ દરદને કાહાડનાર મુંબઈમાં દક્ષિણી હજમના ધણા
હુંશિયાર છે તેમ બીજા દેશોમાં પણ હશે.

વાળા ઉપર ઓપડ-પસળગુલનાં બી ગુલાબમાં કે દુધમાં
મળવી વાઢીને ચોપડવું અને શિકેતરી એળીચો કાસળીના
(ગળીના) પાંદડાને વાઢી તેના પાણીમાં પાય તો વાળો જ
ડમુળમાંથી નિકળી જાય. પણ એની તતખીર એવી કરવી
જે પેહેલે દિવસે શિકેતરી એળીચો માસાં ૨) લેઈને કાસ-
ળીના (ગળીના) પાંદડાના રસમાં ભીજવી મુકવો, તે રાત્રી
એ ભીજવવો, ને તેને સવારે ઘોળીને એ દરદને પાઈ દેવો.
બીજો દિવસે ચાર માસા અને ત્રીજો દિવસે ૩ ગા બાર ઉ-
પર કહ્યા પ્રમાણે પાય તો વાળાનું દરદ મટે.

એ દરદ મુદત ડોઢ દિવસ થાય નહિ તેવો ઉપાય ક-
રવો હોય તો નિચે મુજબ પાક કરી ખવરાવવો.

માઠી હરડેનું દળ, બેહેડાની છાલ, આમળાની છાલ,

મુંઠ અને ભુંગળોચો નસોતર એ સરવેને ખરાખર વજને લેઈ ખાત્રીક આંડીને હવાલે આળી મધ અથવા સાકરના શિરામાં મળવી પાક કરી રાખવો. પછી દરરોજ સવારમાં માસા ચાર ખાવો. એ પ્રમાણે વીશ દિવસ ખાય તો વાળાનું દરદ કદાપી થાય નહીં પાક આઈને ઉપર ઉનું પાણી પીને ઉતારવો તેથી ઘણો ફાયદો છે.

ઉદાહરણ-ઠેકુઆદ બાદશાહને પગે વાળો નિકળ્યો હતો તે મઠવાને તેને નાના પ્રકારનાં ઓપડ કર્યાં પણ તે બાળુ ન પડ્યાં. કેમકે કેહેવત છે કે “એક નાશના સો દારૂ” એટલે એક વાળાની ઉપર સો જીવતાં ઓપડ કરતાં કોઈ કં લાગુ પડે અથવા ન પણ લાગુ પડે. માટે બાદશાહે કંઠાળીને વૈદોની સભા ભરી તેમાં સારા હુંશીયાર સાતસે વૈદ એકઠા થયા. તેમણે વિચાર કરી ઠણું કે એની ઉપર નસ્તર મુક્યા શિવાય મરનાર નહીં. પછી તેમાંથી એક હુંશીયાર વૈદે તેના પગને સાત જગોએ નસ્તર મુકી ચીરીને તેમાંથી વાળો બહાર કાઢાડ્યો. તે વાળો કાળો નિકળ્યો કેમકે તે વખત વાળાનો દોરો કાળો નિકળે તો તે માણસ જીવતું નહીં હતું પણ હાલના કાળમાં તો વાળાનો દોરો સફેદ નિકળે છે. માટે તેને મરણની આંત નથી, પણ જોને વાળો નિકળ્યો હોય તેણે એક જગાએ ભેગી રહેવું, ઘણું ફરવું નહીં કારણ કે ઘણું ફરવાથી પગે જોર કરે છે. માટે ન ફરવું, તેથી વહેલા આરામ થશે.

હડકાણા કુતરાના ઝેરનો ઉપાય.

હડકાએલાં કુતરાનું ઝેર ૭ દિવસમાં અથવા ૪૦ દાહાડે અથવા છ મહિને અથવા સાત વરસ પુરાં થએથી ઝેર ચઢે છે. જોને હડકાએલું કુતરું ફરડ્યું હોય તેના ડાંખમાંથી લોહી નિકળે તો ઘણું સારું, કેમકે તેથી ઝેર ધોવા અને નિકળી જાય. જોને ફરડ્યું હોય તેને હડકા આપે નહીં. જો જગો ઉપર કુતરાના દાંત લાગ્યા હોય, તે જગો

ઉપર દુરત જળો અથવા પાછંડા મુઠાવી તે ઉપર રૂમડી
જેંઆવવી. તે દિન સાત સુધી જાડી રાખવું. પણ કરડેલા
ડાંખને ૪૦ દિવસ સુધી રૂઝવા દેવો નહી. અને આળોસ
દિવસ પછી પણ છ માસ સુધી ઝરતો રાખવો. તે ડાંખ
રૂઝાય નહી માટે તે ઉપર નિત્ય મારથુથુ અથવા જંગાલ
નો કે નોસર અથવા ખીજો હરેક પકવવાનો મલમ મુકી
ઝરતો રાખવો. કદાપી ચુક થએલી રૂઝાઈ ગયો હોય તો
તેને નસ્તરે ચીરાવીને ખુલ્લો કરી ઝરતો રાખવો.

જ્યારે કુતરું કરડે કે તેજ વળા તે કુતરાને પકડીને
અથવા મારીને એક ત્રાંખાના અથવા પોતળના ડાખલામાં
તેનું માલ સાડી પેટે બંધ કરી એવી રીતે જમીનમાં ડા-
ટવું કે તેના હાડકાં ઉપર વરસાદનો અથવા પાણીનો છાં-
ટા લાગવા દેવો નહી કારણકે કહે છે જે હડકાંએલા કુતરા
ના હાડકા ઉપર પાણીનો છાંટા પડે ત્યારે પેલા કરડેલા
માણસને હડકવા હાલે છે. એ વાતની ચોકશી રાખે તો
હડકવા આવે નહી. વાસ્તે એના હડકાને પાણીનો છાંટા
ન લાગે માટે ઉપાય કરવાની જરૂર છે. જ્યારે કુતરું
કરડે ત્યારે તે માણસને પગેથી દોડાવવો. ને તેમ ન ખને
તો ઘોડા ઉપર બેસાડી દોડાવવાની જરૂર છે કેમકે એ
વું કર્યાથી અંગમાં પરશેવો આવે તો ફાયદા કારક છે.
ને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ન ખને તો પરસેવો આવવાની દવા
આપવી. તે દવા ઇંગ્લેન્ડ છે તેના નામ.

“એમ્સપોડર”, “ટારટારમીટીક”, “ઇપીકાઇદાના”
તેના વજન પ્રમાણે આખી ખુબ પરશેવો લાવવો, એ દવા
એ કામમાં ધણી શુભદાયક છે તે આપવી.

કદાપી કરડેલા માણસને એસડ ખરાબર અંગ ન
લાગે તો તેને હડકવા લાગવા માંડે, તેનો મીઝજ કરવા
લાગે ને પાણી દેખી બીટ્ટે. ત્યારથી તેને પાણી પીવાની વખતે
વખત તાકીદ રાખવી. કરડ્યા પછી માસ ૩) જાય તો તે
માણસ મરે નહી. વળી કુતરું કરડતાં વાંત તરત નિચે લ-

એણે ઉપાય કરે તો આરામ થાય છે.

કરુણી વાલ ૧) દરરોજ માસ ૬) સુધી ખાય ને જખમને રૂઝવે નહિ. ને ઝરતો રાખે, તે ઝરતો રાખવા સાઈ સાજી, સિંધવ, હિંગ, માંખાણમાં મેળવીને જખમ ઉપર યુ-કયાથી પણ ડાંખ ઝરતો રહેશે. ને તે માણસથી પી શકાતું હોય તો સાઈ ને ન પીવાય તો તેની આંખ ઢાંકીને મા-હોમાં નળી મુકીને પાણી પાવું, કેમકે એ માણસને તરશ ઘણી લાગે તેને પાણી ન આપીએ તો તેનું ફેફસું સુ-કાઈ જાય તો માણસના જીવને નુકશાન થાય. માટે હરેક પ્રકાર કરી પાણી જરૂર પાતાં રહેવું. તેથી હડકવા હાલશે નહિ.

કેટલાએક ધોકોને હડકાએલું કૂતરું કરડે છે ત્યારે મંત્રાવે છે. અથવા ઊંજાવે છે. અને મંત્રનાર આઠાતા ગોળા કરી તેમાંથી કૂતરાના જેવાં બચાં તથા વાગ કાઢી બતાવે છે. તે સરવે ઠગાઈ છે, પૈસા ધુતી ખાવાને ધોકોનો ઢોંગ છે. તેને બિલકુલ માનવો નહિં.

હરેક ખીજ સારા કૂતરાએ ડોકાઈને કરડ્યો હોય તો તેના ડાંખની ઉપર ઝહેરકોચ ઘસીને ચોપડેથી ડાંખ રૂઝાય ને કશી ધૂન ન થાય માટે તેમ કરવું.

લાંબી ઉમર અને શરીરે સુખ.

શરીરે સુખ રહે એવો ઉપાય કરવો. એ સરવેને અગત્યનો છે માટે નિચે કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું. એટલે આસડ કરવાની માયાકૂટ મઠીને મનમાન્યું સુખ મળશે ને તે સુખની લાંબી ઉમર વધશે.

૧ ભાત ભાતની ખાશની ચીજ ખાવાની મના છે તેનાં નાગ, આંબલી, ખાટી કાચી કેરી, આંબાળીયાં અને હરેક ખારી વસ્તુ અને ખાટી એ ખાવી નહી.

૨ મીઠાઆહાર, એટલે જૂનના ચાર ભાગ કરીને તેમાંથી બે ભાગનું ખાવું. એક ભાગનું પાણી પીવું, ને એ

૩ ભાગ વાયુ સંચરવાને માટે ખાલી રહેવા દેવો. ઝેરલે ખાધેલું, અંન વેહેલું પાચન થશે. ઉપર કઢાથી વિશેષ ખાધ તો તેથી તળીયત બગડે છે. માટે પોતાને રૂચે તેટલું વિચારીને ખાવું. અને દરરોજનો નિશ્ચય રાખવો, તેજ ટાળે ખાવું, ટંક ચુકવું નહિ. ટંક ચુકવેથી નુકશાન થાય છે.

૩ જીવાન માણસે સ્ત્રી સંભોગ કરવો તેમાં પણ ધણી વિચાર રાખવો. જોઈએ કેમકે કહેવત છે કે “ઝાઝો ભોગી તે ઝાઝો રોગી” માટે તે કામ માફક થોડું કરેથી આ યુધ્ધમાં વધારો થાય છે.

૪ યાદાડના દિવસમાં ગરમ પોશાક રાખવો. ને ગરમ વસાણાં પાક દુધ ઇત્યાદિક પોતાની પાચન શક્તિ પ્રમાણે ખાવાં.

૫ પચાસ વરસની ઉંમર થયા પછી સ્ત્રી વિનાસ આ છે. રાખેથી શરીર સાફ રહેશે.

૬ સવારે તથા સાંજે સમુદ્રને કીનારે અથવા તે જ્યાં ન હોય તો વાડી બાગમાંની ખુલ્લી સાફ હવામાં ફરવાથી શરીર ધણું સ્વચ્છ રહે છે તેમ પોતાને રહેવાનું ને મકાન હોય તે ધણું સાફ રાખવું. ઘર પોતાનું હોયને જ્યાંની છુટ હોય તે પ્રમાણે કૂત્ર ઝાડ વિગેરે વાળી બાગ બનાવી સાફ હવા લેવી, કદાપી બાડાનું મકાન હોય તો પણ લીંપીને સાફ રાખવું. તેમજ ઘરની બાગીચાંઓથી ખુલી સાફ હવા આવે એવું મકાન રાખવું. ને સુવાનું બીજાનું ધણું નરમ અને માંકણ ચાંચડ વિગેરે સુખડતાઈથી રાખવું. / તથા પોતાને હૃદયમાં બેસવાનો ઝ્યારડો પણ સાફ રાખવો. ઇંચેજી હાકતરોનો મત એવો છે ને દરેક માણસે સફાઈથી રહેવું. મલીન રહેવું નહિં.

૭ સ્ત્રી સંભોગ કરવા પછી તરત પાણી પીવું નહિ. ને ધીચેતા તે રોગની વૃદ્ધિ કરે છે. અને ઝાડે જીવ આવીને તથા જંઘી ઉઠીને તથા નાહ્યા પછી તથા દોડ્યા પછી તથા ઉભા રહીને એ પ્રમાણે પાણી પીવાની મના કરી છે માટે

પીવું નહિં એ શિખામણની વાત સરવે માણસોએ યાદ રાખી તે પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ. તેથી કાયદો થશે. ને કલ્યાણી ઉભરી રીતે આલ્યાથી શરીરને નુકશાન પોહાવશે. માટે ખુબ યાદ રાખવું.

૮ પથરના ઝરાનું અથવા વરસાદનું કીલેલું પાણી ધણુજ સાફ છે. ને તેથી ઉતરવું કુવાનું પાણી છે. પણ કોઈ જગોનું ખરાબને પાલવાળું પાણી હોય તો તે પાણી ઉતું કરી પછી લુગડે ગળી ટાહાડું કરી પીવું જોઈએ. અથવા તેવા પાણીને કાચા પથરના કુંડામાં રેડીને તેમાંથી બહાર ટપકે તે પાણી પીએ તો તે પાણીનો સધળો અવગુણ મટે છે. કદાપી પથરનું કુંડું ન મળી શકે તો એક ખાલી માટલું લઈને તેને તળીએ એક કીણો છેદ પાડી તે છેદમાં એક નાહાનો લુગડાનો કટકો જુલતો બાંધીને તે માટલામાં પા માટલું કોયલા બારવા. પછી તે ઉપર દરિયા કીનારાની રેતી બાવી તેને મીઠા પાણીએ ખુબ ધોઈને પા માટલાં જોડલી નાંખવી. પછી તે ઉપર પીવાનું પાણી જીનું કરી નાંખવું. અથવા તેમ ન બને તો ટાહાડું પાણી રેડવું ને નિચે વાસણ મુકવું. તેમાં પાણી ટપકેથી પીવામાં લેવું. એમ કરવાથી તે પાણી સ્વચ્છ થાય છે, ને અવગુણ મટી જાય છે. પંદર પંદર દહાડે અથવા એક મહિને તે રેતી અથવા કોયલા બદલીને નવા નાંખવા જોઈએ. તેથી ધણો ગુણ છે.

૯ હરકોઈ ગામનું પાણી નખળું હોય તો તેને ખુબ મરમ કરીને ગાળી નાંખવું. પછે ટાહાડું પડે ત્યારે પીવું. તે પણ કાયદેમંદ છે.

૧૦ ઉપર કહેલી રીત પ્રમાણે જે માણસ આસિ તો તે ૧૫૦) વરસ જીવી શકે છે ને ઉપર કલ્યા પ્રમાણે કરેલા શરીર હમિયાં નિરોગી રહે છે પણ આ કળકુળના સમય માં ધણું કરીને માણસની સો વરસની ઉંમર કહેવાય છે તેમાં આશરે ૭૦ વરસ સુધી જીવે છે પણ વિભાવતમાં યા-

મસપાર નામનો એક મજ્જુર ૧૫૦) વરસનો થઈને મરણ પામ્યો હતો. ને તે ૮૦ વરસની ઊંમરે પેહેલી વારનો પરણ્યો હતો. તેમજ જુરુ ટાપુ ખાતે મકારેન નામનો સખસ ૧૮૦ વરસની ઊંમરે પેહોઆ પછી મરણ પામ્યો હતો. ને હેનરી જેનકીન્સન નામના માણસે કોરટમાં સાક્ષિ આપતી વખતે ૧૫૦ વરસની બનેલી વાત કહી હતી ને તે ૧૬૯ વરસની ઊંમરે પેહોઆને મરણ પામ્યો હતો.

૧૧ તે બપોરથી એવું જાણીત થાય છે કે સારી હવા ને મધ્યમ જોરાક ને શરીરે કસરત કરી ઉપર લખ્યા પ્રમાણે આલવાથી આલખતે લાંબી ઉંમર અને શરીરે સુખ માણસો મન માન્યું ભોગવી શકે છે એમાં કશો શક નથી.

પેટના કરમીયાનો ઉપાય.

પેટમાં કરમના રોગથી ખોડા થાય છે તેનો ઉપાય.

એક જાતના કરમ દુધીના ખીના જેવું હોય તેની જગો પેટના રોગમાં હોય છે, ને ખીજી જાતનાં કરમ અળશીયાના જેવાં હોય છે, તેની જગો પેટના ગાદામાં હોય છે. ત્રીજી જાતનાં ઘણાંજ ઝીણાં હોય છે તેની જગો અક્રરા (કુલા, ગાંડ) માં હોય છે, એ ત્રણે જાતના કરમનો નાશ કરવાને નીચે પ્રમાણે આપડ કરવું. કપીલા ૩૨) બાર બારીક લાટીને આઠ ફીમાં મળવીને ખાય તો કરમ તમામ મરી જાય. પણ જે દિવસે આપડ ખાવું હોય તેની આગળ રાતના ગોળ તોલા ૪) ખાવો કે જેથી ગોળને તમામ કરમ જઈને વળગે પછી ખીજી દિવસે સવારે આપડ ખાય તો તેથી તમામ કરમ મરી જાય છે.

ખીજી ઉપાય-દાડમનું ઝાડ ઘણું જીવું હોય તેની જાલ પેસા ૪) બાર લઈને તેને પાણી થેર ૬ માં ઉકાળવી તેનું પાણી થેર ૧) રહે ત્યારે ઉતાડી લુગડે ગળી તે પાણી દરરોજ સવારે પીએ તો કરમ ગાદામાં હોય તે મરી જાય છે.

ત્રીજો ઉપાય—અકામલીમનાં પાંદડાં તથા કુલકુળ ઝાડ, ત્રાલ અને આખરાનાં ખી તથા સણનાં ખી એ સરવે ચીજ સરખે ભાગે ૩ ૧) એક ભાર ભેવી. પછી તેને આ શીક ખાંડીને દરરોજ ટાહાડા પાણી સાથે ફાંકે તો કરમ મરી જાય.

ચોથો ઉપાય—સણનાં ખી ૩ ૧) ભાર ગાયના મુતર માં માસ ૪) સુધી પીચે તો કરમનો નાશ થાય. પણ મીઠાશ તથા પ્યાજ(કાંઠા)ખાવા નહી. વળી કરમાણી અજાદ તથા આખરાનાં ખી ખરાખર વજને લઈને ત્રીજી ખાંડીને દરરોજ સવારે હથેળી પ્રમાણે માસ ૩) ખાય તો એ રોગ મટે. ભાત ભાતનાં કરમ મરી જાય. વળી નળીયાને ખાંડી ત્રીજી બુદો કરી સવારે ફાંકી મારી ટાહાડા પાણી સાથે ખાયતો પેટના કરમ મરી જાય મટે ઉપાય કરવો.

પાંચમો ઉપાય—મુરઘાશીંગ મારા ૩)ને વજને બુદો કરીને તેલ સાથે ખાય તોપણ કરમ મરી જાય છે—છંડો ઉપાય કરમાણી, અજાદ, પીતપાપડો અંદરજવ એ ત્રણે ચીજો એક પદસાની લાવીને તેને શાક કરી પાત્રીક ખાંડીને દરરોજ સવારે નયણે કોઠે ૩ ગાળા ભારની ફાંકી ભરી ટાહાડા પાણી સાથે ઉતારે તો બધી જાતના કરમના રોગ મરી જશે. પણ એ રોગવાળાએ મીઠાશ માત્ર ખાવી નહી.

પારો શોધવાનો ઉપાય.

ચોરીયાનાં પાન લાવી ખલમાં નાંખી તેમાં પારો નાંખીને પોહોર ૧) સુધી મરદન કરવું. પછી જુની ઘટના ત્રીકાળામાં પોહોર ૧) મરદન કરવું પછી જેમાં જોઈએ તે માં તે પારો વાપરવો.

વઢનાગ શોધવાનો ઉપાય.

શીંગડીયો વઢનાગ શોધવો હાય તેટલો વજને લાવી ને ભંશનું જાણુ શેર ૧) તથા બકરીની લીંડી અને ગાયનું

મુતર એ સરવે એકઠું કરીને એક માટીના વાસણમાં મુકીને તે મધ વછનાગ નાખીને પછી તે ઉપર ઢાંકણી ઢાંકી ને માહોડું બંધ બાંધી મજબુત કરીને ચુલે ચડાવી તે તળે તાપ કરવો ને તે છાંલુમાનું પાણી ખદખદીને સુકાય એ ઠણે તે વાસણ નીચે ઉતારીને ઢાંકણું એક બાજુ રાખવું. પછી છેક ટાકું પડ્યા પછી તેનું માહોડું ઉઘાડીને છાંલુ ફેંકી દેવું, પછી તે વછનાગ એસડમાં કલા પરમાણુ વાપરવો.

ઉપાગ ૨ જે—આમળસારો ગંધક તોલો ૧) બધને તેના સોપારીના કડકા જેવડા કડકા કરવા પછી એક માટીના કોરા વાસણમાં થેર ૧) દુધ બધને તેનું સંકેત લુગાડ થી માહોડું બંધ કરવું. પછી માટી પલાળીને તે ઉપર કુલડાળી માફક ચારે તરફ કોર બાંધી તે મધ કાઢે રહેણું છુગડું હોય તેમાં તે ગંધકના કડકા મુકવા, પછી એક માટીના વાસણની ઠીબમાં દેવતા બધને ઉપર મુકવો. તેથી તે ગંધક ગળીને દુધમાં પડે એટલે તે દેવતા કાઢાડી નાંખવો. ને તે વાસણનું માહોડું છાડીને તે દુધમાં થેમોળી માફક તરતો હોય તે તમામ ગંધક કાઢાડી લેવો ને તે થેમણા ગંધક જેમાં જોડાયે તેમાં વાપરવો ને દુધ કાઢાડીને નાંખીદેવું અથવા કોઈને લુગસ થઈ હોય તેને શરીર ચોળવા દેવું તેથી લુગસ પણ મટી જશે.

ત્રાંબાના ફેરનો ઉપાય.

કોઈ માણસે ત્રાંબાના વાસણમાં કઠાએલી વસ્તુ ખાધી હોય અથવા પીતળના વાસણમાં કઠાએલી અથવા જંગમ જે ત્રાંબામાંથી બને છે તે વસ્તુઓ ઝેર જેવી છે. માટે તે બાણે અજાણે કોઈના ખાધામાં આવી હોય તો તે ખાનારના ગળામાં બળતરા બળે ને પેટમાં વાઢકાપ થાય, તાપ આવે ને ઓકાસી થાય એવું થાય કે તે માણસને અપ્રીય ના ઝેરની બાબતમાં બખ્ખા પ્રમાણે ઉઘાડીનું ઓષડ આ

પવું અથવા તે હાજર ન હોય તો ઉનું પાણી પાણને ઉલ
ટી કરાવવી. અથવા ઉનું પાણી, બદામનું તેલ, માંખણ,
ગાયનું ધી એ સરવે એકકું કરી ઉપરા ઉપરી પાતાં જ
વું ને ઉલટી કરાવતા જવું. ઉલટી થયા પછી બાવળનો
સફેત ચુંદર ૩ ૩) બાર લાઇ ખાંડી ઝીણા કરી ઉનાપાણી
શેર ૧) માં મેળવી એક કલાકમાં દસ બાર વાર પાવું.

બીજો ઉપાય.—બળશીના બીજી સાહ કરી ટાહાડી પાવી
અથવા ધણીનો નિસાસ્તો પકાવી તેમાં ઘણું ધી નાંખી પે
ટ ભરાય ત્યાં સુધી પાવે.

ત્રીજો ઉપાય—ગાયનું ધી માંખણ કે દુધ ઘણું પા-
વું જે ગાલસના ખાધામાં મારેલો પારો કે હડતાલ આ
વી હોય તેને પણ ત્રાંબાના ઝેરમાં કહેલાં આષડોથી કાપ
દો થાય છે.

હરેક જાતના વાના રોગ ऊपर मसलवाना तेल काढवानी रीत.

૧ કંઠાળા ધુવેરનાં પાંદડાં.	૭ કાળા ભાંગરાનાં પાંદડાં
૨ ધંપુરાનાં પાંદડાં.	૮ એરંડાનાં પાંદડાં.
૩ આકડાનાં પાંદડાં.	૯ અરણીનાં પાંદડાં.
૪ કરેણાનાં પાંદડાં	૧૦ બેજ ભાંગરેગણી નાં પાંદડાં
૫ બીંચડાનાં પાંદડાં	૧૧ આખરાનાં પાંદડાં
૬ સરસેવનાં પાંદડાં.	

એ સરવે જાતનાં લીલાં પાંદડાં બાવીને હરેક જાતનાં
પાંદડાંનો ૨૫ સેર ૧) ટાહાડીને બધાય પાંદડાંનો ૨૫ એક
ઠો કરીને તેની બરાબર તેમાં દુધ ભેળવવું ને પછે કાળા ત
લનું તેલ શેર ૩) તેમાં નાંખીને થોડોએક કુંવરનો લુવા
બ તેમાં નાંખવો પછે તેને સુલા ઉપર ચઢાવીને તળે
બળવું કરવું, બ્યારે એ ૨૫ તથા દુધ બધું બંધી બધ
ને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે લુગડે ગળીને લેવું અને તેમાં ફરે
શી તથા કપડે નાંખવાં ને તેને કાચના શીસામાં ભરી મુકવું.

પછે જેને હરેક જાતનો વાનો રાગ શરીરે હોય ને તેથી સાંધા દુખતા હોય ને ઉપર આ તેલ મસજો તો સધળી જાતના વા મઠી જાય.

ખીચું. તળ તેલ, દેવદારનું તેલ, ઝેરંડીયું તેલ, અળશીનું તેલ, સરસીનું તેલ, મીઠું તેલ એ સરવે જાતના તેલને એકઠાં કરી મસજો તો વા મઠી જાય છે. ને કુસું ખીનું તેલ જેને ગરમી હોય તેને મસજો તો શરદી પેદા કરે છે.

ત્રીચું. આકડો શેર ૧) ગાયનું દુધ શેર ૧૦ રતાં-જળો ૭ પાંસા ભાર સુખડ ૭ પાંસા ભાર. હલદર ૭ પાંસા ભાર, દારૂહળદર ૭ પાંસા ભાર, મેદી ૭ પાંસા ભાર સુંક ૭ પૈસા ભાર સફેત જીરૂ ૭ પૈસા ભાર ગાયનું ઘી શેર ૨) એ સર્વેને એકઠું કરી ચુલે ચડાવી નીચે બળતું કરવું. ને જ્યારે દુધ બધું બળી રહે તો સાફ કરી બાહાર કહાડવું. પછી તેમાંથી સ્ત્રિ અથવા પુરૂષ ખાય તો તેના ભાત ભાતના રોગ મઠી જાય. હરથ, પીંડ રોગ, કમળો, સુસ્તિ, દમ એ સરવે મટે. શરીરનો રંગ તેજીપર આવે. તથા સોજો, બરોળ, હાંફણ, મલારખી, શૂળ, વા ગોળો, તથા પેટના ભાત ભાતના રોગોને મટાડે. આ ઉપર બખેલાં ઓષડનો એવો ઉત્તમ ગુણ છે કે તેની તારીફ કલમથી લખતાં પાર ન આવે.

શરીરમાં મસા થાય છે તેનો ઉપાય.

સંચોરા (પાપડીઆ ખાશ) દેવતાના અંગારા ઉપર મુકી કલાવી, સફેત થાય ત્યારે બાહાર કાડવો. ને સંચોરા બરાબર કળી ચુનો લેવો. ને એ બેઉને એકઠાં કરી તેને ત્રિજે હોસે ખાજ (કાંદો) લેવો ને એ સરવેને બળ કરીને મસા ઉપર મુકે તો મસાને જડ યુગમાંથી કાઢાડી નાંખે. ખીજો ઉપાય. નીમક (મીઠું)ને કુવાનું પાણી એ બેઉને મળવીને મસા ઉપર દરરોજ ઓપડયા કરે તો મ-

સાને જડ યુગમાંથી કાપી નાંખે એમાં શક નથી. મોટે કહેલા ઉપાય કરવા.

પગ અને શરીર ફાટે છે તે મટવાના ઉપાય.

રાજ પૈસા ૧૦ બાર મીણુ પૈસા ૩) બાર ગોળ પૈસા ૧) બાર ધી શેર ૧૦ એ સરવેને દેવતા ઉપર યુગી ગરમ કરવું. પછી ત્રીએ ઉતાડી જ્યાં કાઠ્યુ હોય ત્યાં મસજો તે આરામ થાય.

ખીજું—મીઠું તલ તથા રાજ એ બેઉને દેવતા ઉપર ગરમ કરીને ચોપડે તે એવોજ યુગ થાય. ત્રીજું—સફેત મીણુ ૩ ૧) બાર મીઠું તલ ૩ ૨) બાર એ બેઉને જાનું કરીને શરીરના ઉપર મસજો તે આરામ થાય.

સંઘરણીનો ઉપાય.

એ રોગ બે જાતનો થાય છે તેમાં એક આખી અને ખીજી આંતરી એ રોગથી ઝાડો થાય. જો આખી હોય તે તથા તરસ થોડી હોય કદી પેટ ચાલે ને કદી બંધ થાય તેનો ઉપાય એ છે જે રાજ પૈસા ૬) બાર જુરા ખાંડ પૈસા ૩ બાર આખચી પૈસા ૨) બાર મુંઠ પૈસા ૩ બાર કંતાન ખી પૈસા ૩ બાર એ સરવેને એકઠું કરીને ત્રીજું ખાંડીને ૬૨ રોજ સવારે તથા સાંજે બે પૈસા બારની ફાકી બરે તે આખી સંઘરણીનો રોગ મટે એ દરદમાં લાગ પીએ તે ઠીક છે.

અસખસન પોસ ખાંડીને ૬૨ રોજ સવારે ૬ ચેળી બરીને ફાકે તે તથા પણ ફાયદો છે એ રોગવાળો અધીણુ ખાય તે ફાયદો મંદ છે. જો આંતરી હોય તે તેનું દીલ પાણીને વાસ્તે તરફે, દીલ તથા જાતી દેવતાની માફક બળે પાણીની માફક રાત દીવંશ પેટ ચાલે એ રોગને એ રાડ ફાયદો ન કરે.

અડગઢીનો ઉપાય.

ફટકડી ફલાવેલી રતી ૪) ખાય તે અડગઢી મટે ખીજી

ધલાજી સુંઠ તોલા ગા બારીક ખાંડીને તેમાં ગોળ તોલો ૧ નાંખીને ખાય તો તે પલ્લુ કાયદો કરે. ત્રીજો ઉપાય કુંવરનો રસ તથા સુંઠનો બુકો ભિગો કરીને ચાટી તો અડગલી સમ્પ્રેયોથું. કુલીજન વાઢી ગોળ સાથે ગોળી કરીને ટાહાડા પાણી સાથે ગળે તો અડગલી ગઠી જાય.

પેશાબ ઘણો થતો હોય તેનો ઉપાય.

કાળા તલ પછંસા ૯ બાર દરરોજ સવારમાં ખાય તો પેશાબ ઘણો થતો હોય અથવા ટપકતો હોય તો એથી અંધ થશે ને શરીરના મુજબ આવશે.

ખીજી ઉપાય-પોલાદ (ગજવેલ) મારેલી લેવી. તથા તેના બગબર સુંઠ લેવી એ બેને બારીક વાઢી એથી બમણી સાકર નાંખી દરરોજ સવારના પહેરમાં નયણે કોઠે આથરે પા તોલો અથવા તેથી વધારે ખાય તો ઘણો પેશાબ આવતો હોય અથવા ટપકતો હોય અથવા અટકીને આવતો હોય તો તે સરવેને આ આસડથી ઘણો ગુણ થશે. મારેલી પોલાદ કોઈ પાસેથી મળેતો સાઈ નહીંતો આ ચોપડીમાં પોલાદ મારવાની વિધિ કહેલી છે તે પ્રમાણે મારી તદ્દિઆર કરીને દરદીને આસડ આપવું તેથી સાઈ થશે.

ત્રીજો ઉપાય-સુવા શેર ૧ મેદો શેર ૧૦ ગુંદર શેર ૧૦ ખાંડ શેર ૧૦ રાતી, ધી શેર ૧૦ એ સરવે વસાણાં ખાંડીને તેમાં ધી તથા ખાંડ નાંખીને બાડવા વાળવા. દરેક બાડુ શેર ૧૦નો વાળી દરરોજ સવારે બાડુ ૧) નયણે કોઠે ખાય તથા સાંજે બાડુ ૧ ખાય તો પેશાબ ગળતો અંધ થશે ને શરીરમાં કામ જાગ્રત થશે.

ચોથો ઉપાય—ગુવારના દાણાનો આટા શેર ૧) તે મધે સાકર શેર ૧૦ નાંખી તેની માફે આપનું ધી નાંખી બાડવા વાળી સવારે તથા સાંજે અઢેક બાડુ દીત ૧૦ ગુ ધી ખાય તો તેથી પલ્લુ ગુણ થશે.

જીણી વરસુડીનો ઉપાય.

માણસના શરીરમાં વરસુડી ઘણું કરીને કપાળ ઉપર હાથ ઉપર કે પગની પાટલી ઉપર નાની વરસુડી ચણીશિર જેવડી અથવા નાની સોપારી જેવડી થાય છે તેને આંગળીથી દાબીએ તો તેમાંથી આડો પડે ને પથ રાઈ જાય. આંગળી ઉચક્યાથી તુરત પાડો આડો ભરાઈને પથરાએલી પાછી ઉઠે. એ જાતની વરસુડીમાં દુખ થાય છે, ને કાઢીને નથા થતું. જેને વરસુડી યદ્ય હોય ને દુખ થતું હોય તો તેને આંગળાંએ રગડી પાટીઆનો કટકો લેઈ તેથી દાબીને બેસારથી ને પછી તે ઉપર એક શીસાનો વજનદાર કટકો અથવા ત્રાંગાનો કટકો સપાટ લેઈને તેના ઉપર મજબુત પાટથી બાંધો મુકવો. પછી તેના વજનને કરી મઠી જશે ને ફરીથી થશે નહીં. કદાપિ વરસુડી ચાંપ્યાથી દુખતી હોય ને તેમાં દુખ થતું હોય તો કંઠગાળમાં કહેલા ઉપાય કરવા તેથી મઠી જશે.

મચ્ચારાનીનો ઉપાય.

તરાએમન પૈસા ૨)ભાર, મચી પૈસા ૨)ભાર પોંખર પૈસા ૨) ભાર કરીયાતાની પાંદડી પૈસા ૨)ભાર એંસરવેને બારીક આંડીને આળીનાંખી તેમાં ગોળી વળે તેટલો ગોળાનાંખી તે ને ભિયું કરી પથર ઉપર વાટીને ગોળી વાળવી, તે દરેક ગોળી પર્ણસા બે ભારની વાળવી, પછી દાદીને દરરોજ સવારે ઘડા પાણી સાથે ખવરાવે તો ઉપર કહેલું દરદ મઠી જાય છે.

ખીજે ઉપાય—સુરોખાર પૈસા ૧) ભાર મચી પૈસા ૧) ભાર હજદર પર્ણસા ૧ ભાર લીંબુનો રસ પૈસા ૨૫ ભાર બદા તેમાં દવા મેળવી આટે તો દરદ મઠી જાય.

ત્રીજે ઉપાય—કુડેડી, કાંઠાની વાડ ઉપર થાય છે. તે નાં પાંદડાં ઉપર ઊંધા કાંઠા હોય છે તે બાબીને તેને વાટીને રસ કાઢી તેમાંથી રસ પૈસા ૧) ભાર બદા તેમાં ગોળ

પ્રસાદા બાર એ બેઠને એકઠું કરી પાય તો આરામ થાય.

સંધી વાનો ઉપાય.

સંધીવા, એને કોઈ સંગવા પણ કહે છે, એ દરદની ગ્રીત એવી છે કે, ગાણુસના શરીરના સાંધાઓમાં થાય છે તેથી શરીરના સરવે સાંધાઓ ફરે છે અને કોઈને સાંધાઓમાં શોભ પણ થાય છે ને ગાંઠો ધાલે છે એ રોગ બે જાતનો થાય છે. એકની સાથે તાવ આવે છે ને રાત દિવસ ઇજા કરે છે. પણ એની ઉપર ઓસડ લાગુ પડીને ગુણ થાય છે. બીજી જાતનાને તાવ આવતો નથી. ને દાહાડે દરદ ઓછું થાય છે, ને રાત્રીએ ધણું થાય છે ને તાવ યુદ્ધ આવતો નથી માટે એ જાતના રોગ ઉપર ઓપડ લાગુ પડવું કઠણ છે, તોપણ કહ્યા પ્રમાણે ઓપડ કરતાં કોઈને ગુણ પડે છે તે તેથી સારું થાય છે.

સીંધી વાયુની સાથે તાવ આવે છે તેનો ઉપાય નીચે મુજબ.

સાંધાઓમાં લાલ સોજો હોયતો એ રોગની કસ જો લાગી લોહી કઢાવી કમી કરાવવું તેથી આરામ થશે. અને એ આજ્ઞર વાધા હશે તો તેનું ઓસડ પીંપર ટાંક ૧) દેવદાર ટાંક ૧) એ બેઉ ખાચ ને દેવદારનું તેલ સાંધા ઉપર મસજો તો આરામ થાય છે. ટાંકના વજનની સમજ એ જો તે કુંપની ચિકુકાના એક પાસાબાર (ડોઢીયાબાર) હોય તેને ટાંક સમજવો.

વગર તાવનો સંધી વા મઠવાનો ઉપાય એ છે કે શીકેતરો એળીયાં રૂબાર રેવંચીની ખટાઈ ૩ ૨) બાર એ બેઠને એકઠું કરીને બારીક વાટીને દરરોજ જોનાપણી સાથે ફ્રાવવો. અથવા ગોળીઓ વાળી રાખવી એથી હલકો જીભાળ આવશે. વળી એ આજ્ઞર વાળાને એક માઠા ટીપમાં ગરમ પાણી છાતી સુધી પોહોચે તેટલું ભરી તેમાં બેસાડી નવરાવવો, પાણી

ચંડુ પડ્યા પછી આહાર દાહાડવો. કોઈ ડોકાણે ગંધકની આણુ હોય છે તે તેની ઉપર ઉંના પાણીના હિંદુ લોકોને નાહાવાના કુંડ હોય છે તેમાં સદાય ઊંનું પાણી રહે છે તેમાં નજરાયે તો બહુ કાયદો કરે ને દરદ મટી જાય, એ આણુ સુરત જીલ્લામાં દેવકી જીનઈની જાત્રા દર વરસે એ ત્ર મુદ્દ વપ મે ભરાય છે ત્યાં ઘણા લોકો જાતરાએ જાય છે માટે તે પાણી જીપરના રોગવાળાને નવરાવવાને ઘણું ગુણુ કારી છે તે જોનાથી ખને તેણે એ ઉપાય કરવો.

રોંગણ વાયુનો ઉપાય.

રોંગણવાયુની નીસાત એ છે કે, કઠોયરને માંથેથી એ વું દુઃખ થાય ને, પગની નળી મુઠી જોર કરી દુઃખ દે એ આજર વાળાને એકે એપડ બાગુ નહી પડે માટે કોઈ હું શ્રીમાર માણસ પાસે ડામ દેવરાયે તો તેથી કરાર થાય. ડામ દીધાની જગા એ છે કે કઠોયરને માંથે તથા પગની નળીની વચ્ચે ડામ દેવો. એ ખરો ઉસ્તાદ મળે ને એક જગા એ ડામ દે તો એ રોગ મૂળમાંથી જાય, ને ફરી પેંદા થાય નહી. કદાપી કોઈ માણસ એવી દરજા રાખે ને ડામ દીધા વગર એ રોગ જાય તો એજ જગા ઉપર પાછડાં પાડવા. પછી એ એજ પાછડાં ઉપર માચીયાં પૈસા ૧) બાર મારથુથુ પૈસા ૧) બાર નવસાર પૈસા ૧) બાર લછનાગનો ગર પૈસા ૧) બાર એ સરવે ચીજને લીંબુના રસમાં બાલ કરીને પાછડાં ઉપર સાંજે ચોપડે તો ડામ દીધા વગર મટે, માટે એ એમાંથી ગમે તે ઉપાય કરવો.

દવાલીનો ઉપાય.

દવાલીની અક્ષમત એ છે ને પગની રોગો જાડી રશી ની (શરડીની) માફક જાડી નાજર દેખાય તેવી થાય તેને એપડથી કાયદો નહી થાય. વેદ લોકો એ રોગીને અરમની પથ્થર આપે છે, તેણે કરીને ઘણા લોકોની રોગો સારી થાય છે, એ તમામ રોગોનું લોકો કહડાવે પછી તેને ઉસ્તાવર

ખાંધે તેથી રંગો દરરત થાય છે, તે એવી સાચી નજમ થાય
જે અસહનતા જેવી થશે.

પેટમાં દુખે તેનો ઉપાય.

જે કોઈના પેટમાં દુખ પેંદા થાય, તેની પેંદાશ વા
તથા ગરમી તથા શરદીયા થાય છે. જે માદામાં શરદી હોય
તો ખાદ્ય ઝોડકાર આવે, આદિહું પચતાં વાર લાગે તેનો
ઉપાય. ચીનીકાલા, અકબકરો, મુંઠ, મરી, પીપર એ સ
રવે ખાંડી ઝીણું કરીને દરરોજ સવારે મધમાં મેળવીને
ચાટ એ પ્રમાણે દીન રી મુધી કરે તો એ દુખ મરી જ
ય, જે માદામાં ગરમીની અસર હોય તો આદિહું પચે પણ
ગરમીના જોરથી દરદ ભરેલો ઝોડકાર આવે, પેટમાં થોડાશ
થાય પાણીની તરસ ધણી લાગે તેનો ઉપાય. વાંસકપૂર,
આલુંબો ખાર, ભોરના કળીયા, એળચી, મુંઠ, સમકક,
સરખાબો, કેસર, કસ્તૂરી, કપૂર એ સરવે બરાબર વજને
સેઇ ઝીણું ખાંડીને તેમાં ત્રણ ભાગ ખાંડ ભિળીને દરરોજ
સવારે એક હાથેળી ભરી ખાય તો તેથી માદાની ગર
મી તમામ મરી જશે.

બહુજમીનો પ્રલાજ માંધણ વીના ખીજો નથી, જે
બયકળ મધ સાથે આવે તો કાયદો કરે છે. તથા મુંઠ બી
જુ મોહોમાં રાખે તો તેથી પણ નફો છે. જે પેટ આંસને
ઝોડકારી આવે તો સડકચુરો જોય કરીને ખાય તો નફો
થાય છે.

સનેપાતનો ઉપાય.

સનેપાત કોઈને ગરમીયા થાય છે, અને કોઈને શર
દીયા થાય છે તેનો ઉપાય. વછનાગ પેસા ૧) ભાર ટંકણ
ખાર પેસા ૧) ભાર કાળાં મરી પેસા ૧) ભાર પીપર પે
સા ૧) ભાર અકબકરો પેસા ૧) ભાર પારો પાંસા ૨) ભાર
ગંધક પાંસા ૧) ભાર ચીતરો પાંસા ૧) ભાર મુંઠ પાં-
સા ૨) ભાર ચીનીકા પાંસા ૨) ભાર એ સરવે વસાણાં

ખારીક ખાંડીને હવાલે આળીને તેમાં તે દવા પત્રજો ઐટલો ભાંગરાનો રસ નાંખીને ખલમાં ખુલ્લુ ધુંટીને ગોળી વાળે તેવું થાય ત્યારે ચણોડી જેવડી ગોળી ચો કરવી. ને તે ગોળી ચોને છાંયડે સુકાને શીશમાં ભરી ચુકવી, પછી કોઈને ન શીય જોગે સનેપાત થયો હોય તેને તેમાંથી એક ગોળી આપી પાણીમાં ઉતરાવી દેવી, તથા જો તેનું આયુષ્ય લાંબુ હોય ને પરમશ્રેયની કૃપા હોય તો એ રોગનાં બચાવ થાય છે.

ખીજો ઉપાય-પારે પધસા ૩ ભાર, શીસું પધસા ૧ ભાર ટંકણુ ખાર પધસા ૧ ભાર વછનાગ પધસા ૪ ભાર તરીગ હું પધસા ૬ ભાર ત્રિકુળાં પધસા ૬ ભાર એ સરવે જલુસ ખારીક ખાંડીને ધંતુરાના રસમાં ખલ કરી ચણોડી જેવડી ગોળી આ કરી રાખવી. પછી જોને શરદી કે વધથી સનેપાત થયો હોય તેને ગોળી ૧ ખવરાવે તો આરામ થાય.

ત્રીજો ઉપાય—ખરો સોનાનો વરગ વાલ ૧) પીંપર પધસા ૧) ભાર દાળાં મરી પેસા ૧) ભાર તથા માંડવાનાં પાન પાકાંને માટાં નંગ ૪ એ સરવેને ભિગાં વાટીને તેમાં કુદીનાનો રસ નાંખવો. પછી સરવે એક રસ કરી લુગડે ગળીને તેમાં છેલીવારે સોનાનો વરગ નાંખી મળાવીને સવારે તથા સાંજે સનેપાતના રોગવાળાને પાચ તો મશ્વરક્રપાથી આરામ થાય.

સોજા ઉતારવાનો ઉપાય.

માણસના શરીર ઉપર સોજા આવેછે તો વાગરમી ન બળામ કે લોહીથી આવેછે. એ આરોગ્ય ઉપાય એ છે જે એરંડાની જડ, મંદ્રજવ, સુંક, પિંપર, સાજી, જવખાર, હળદર, દેવદાર એ સરવે ખરાખર વળને લેવું ને તેને ખારીક ખાંડીને પછી શીમેહાઈત ઐટલે લુવારની કોડમાં ઘડતાં જે લોહાનો બૂકો મેલ પડેછે તે સરવે દવાના ત્રીજા ભાગનો લેઈને ખારીક વાટી દવામાં મિળવવો પછી તેમાંથી

દરેરાજ સવારે પર્ણશા ૧) બાર હફતા ૪ સુધી ખાય તો ધ્રોજ ગુણ થાય ને સોજ રોગ મટી જાય પણ ખટાશવાળી સરવે ચીજ તથા ખાંડ તથા વાછું કરે તેવી ચીજ પણ ખાવી નહીં પરંતુ પાળવી. સોજ ઉપર ઐરંડીઊં તેલ મસળે તો તેથી પણ સોજે ઉતરી જાયછે પણ જો ગરમી ન હોય તો નહીં ચોપડવું કેમકે વધારે થાય માટે ન ચોપડવું.

ખીજો ઉપાય—નવા વાંસનો કડકો, શિંધવ, હળદર એ સરવેને ધ્રુષીને સોજ ઉપર ચોપડે તો સોજે ઉતરી જાય. જો સોજે લાલરંગનો હોય તો લોહીયા થયો હોય એમ જાણવું. સોજમાં બળતરા બળતી હોયતો રૂમડી મુકાવવી અથવા જળો મુકાવવો ને લોહી કમી કરાવવું ને ગિચે લખેલા મલમ તે ઉપર ચોપડવો. મહુડાં થેર ગાહળદર પૈસા ૨ બાર નીમક(મીઠું) પૈસા ૧ બાર એ સરવે મીઠા તેલમાં નુંડીને મલમ કરવો પછી તે દરદી ઉપર ચોપડવો અથવા તે ઉપર પટ્ટી મારવી તેથી લોહી વિકારનું દરદ મટી જાય. પંદર દીવશ સુધી એ ઉપાય લાગટ કરેથી જરૂર ફાયદો થયે. લોહી વિકારનું દરદ હોય તોજ લોહી કઢાવવું ને ન હોય તો નહીં કઢાવવું કેમકે ઉલટું નુકશાન થાયછે તે ઉપર કુંવરનો લોચાખ મસળે તો સોજે ઉતરે.

ત્રીજો ઉપાય—જેહરકચુરો, સુરીજન, સુંઠ, સાગ્રાડી આંખાહળદર તથા ઐરંડાની જડ એ સરવે ગાયના મુતરમાં ધ્રુષીને થોડું જીનું કચી ચોપડેતો સોજે ઉતરી જાય.

પાઠાનો ઉપાય.

પાઠું ધણુંકરીને ખંને ખાભાની વચે વચલા મોહોરાની ઉપર થાયછે ઐરોગ ચી અથવા પુરુષ ખંનેને થાયછે. એ પાઠું ધણુંકરીને ખંને ખાભાની વચે વચલા મોહોરાની ઉપર થાયછે. એ પાઠું ધણુંજ ઘાતકીછે. પાઠું કાચું હોય ત્યારે ઓરાવે તો ફાયદો થાય છે. કેમકે તે મોહોટું થઈ હોય તો તેની દેહશત ધ્રુષી છે. પણ પીઠ વગર ખીજો ડેકાણું

યયું હોય તેની દેહેસત નથી. એ પાઠાના રોગને કાચમ કરીને પણ કહે છે. તેનું કારણ એ છે જે તેની નિશાન કાચમ્મા જેવી છે. પાઠાનો રોગ સ્ત્રીઓને ઘણો અરો છાતી ઉપર તથા કમરમાં થાય છે. વળિ એમ પણ કહેવાય છે કે સ્ત્રિને કમળમાં પાકુ થાય છે, તે કોઈને વારસાથી થાય છે એટલે જેની માને કમળમાં પાકું નીકળ્યું હોય તેની છાકરીને નીકળે છે. ને પુરૂષને પેટ કે મોઢોડા ઉપર કે ઇંદ્રિના છિદ્ર ઉપર થાય છે. પણ ઉપર લખેલું પાકુ તો વાંસામાંજ નિકળે છે. એ સમજિ જાતના પાઠાનો ઉપાય નિચે પ્રમાણે.

પીઠ વગર ખીજનું જે પાઠાં પુરૂષ તથા સ્ત્રિને થાય છે તે પ્રથમતો એક નાની સોપાડી અથવા બદામ જેવડું થાય છે તે વધે છે તેમાં કોઈને દરદ થાય છે ને કોઈ ને નથી થતું. એ પાઠાંવાળાને એ રોગ થતાં ક્રમ ઓલાવતી; તથા હલકા જીતાન આપવા; તથા આ ચોપડી માં કહેલાં ઓસડો તે પાઠાંવાળાને આપાને તથા ચોપડવા ને સાંઈ આપવાં. જે ઘણું જોરમાં ઉઠેલું માલમ પડે તો તરત જીર જોડો સુકાવતી, અને પાક ઉપર આવે તો પાકની લેપડી કરી ખાંધતી; સારી પેઠે પાકયા પછી નસ્ત રે રિસી અંદરથી તેનો સમજો મવાદ (રગદળરસી). ઝરીને સાંઈ થાય ત્યારે રૂઝવણી પડી મારતી. એ રોગ વાળાને સારો હવામાં રાખવો. એ જાતના પાઠાને દરિયાના પાણી સાથે ઘેતા રહેવું. અથવા દરિયાનું પાણી ન મળે તો હતા પાણીમાં મીઠું નાંખીને તે પાણીમાં ઘેતાં રહેવું. કદાપી સ્ત્રિના કમળમાં પાકું થયું હોય તો તેને કઠણ દવા ખાવા ન આપવી, હલકી દવાઈ આપવી; જેવું કે યુ લેખન કસાનું સરખત, લીલોફરનું સરખત કે પરસિયા વસાનનું સરખત; એવી દવાઈઓ આપતા રહેવું ને ખાવા સાંઈ હલકો સુતરે ઓરાક આપવો. જેવી કે જખની કાંઈ તેમાં કુધની તર કહાડીને કુધ નાંખવું, તથા ચોખાઈની (તાં

દળજની) ભાજી એવી હલકી વસ્તુઓ આપવી.

જે પાકું વાંસા ઉપર નિકળ્યું હોય તે ઘણું જ ધાત-
કી છે. માટે તેની નિશાન માલમ પડતાં તરત જળો મુ-
કાવવી; એકવાર મુકાવે થોડો ફેર જણાય એટલે બીજીવાર
મુકાવીને જેમ અને તેમ તરમ પાડવું; તે તરમ પડ્યા પછી
તેની ઉપર પાકળી દવાળી લેપડીયા બાંધીને પકવવું. પાક
ઉપર આવેલું માલમ પડે એટલે તેને મહોટે નસ્તરે ચીરવું.
ચિરતાં કાપ લાંબો મુકવો. જેટલું પોહોળું દેખાય, એટલું
બધું ચિરીને રગદળ બહાર કઢાડી સાફ કરવું. પછે નિચે
કહેલા મલમની પટ્ટી મારવી. એ મલમ બનાવવાની રીત-
પીળી ખેરજી જેને ઇંગ્રેજીમાં રાજન કહે છે તે ૩૫) ગાર
તથા પીળું મીણ ૩૫) ભાર તથા મીઠું તેલ ૩૫) ભાર લેવું
એ સરવેમાંથી પેહેલું મીણ ગરમ કરી તાવવું. પછી તેમાં
રાજનનો જોકો બારીક કરી નાંખવો. એટલે મીણ તથા
ખેરજી (રાજન) એક રસ થઈ જશે. પછી તેમાં તેલ રેડી
ને જરા હલાવીને તુરત લુગડો ગળીને રાખવું એટલે ઠરીને
મલમ થશે, એ મલમનું નામ ઇંગ્રેજીમાં “બીજલેકનઆ
ઇનમંટ” કરી રાખેલું છે. તે મલમ પેદાની જરૂરી સાથે
મળવીને તેમાં જીનાં લુગડાંનો કટકો અથવા દોરડાંનો
ડુચો ખરડીને તે જખમમાં મુકી પછી તેજ મલમની પટ્ટી
બનાવીને તે ઉપર મુકવી. ને આજી કઠણ હોય તો તે
ઉપર પાકળી લેપડી બાંધ્યા કરવી. ને દિવસમાં બેવા રતે
પટ્ટી ઉમેરીને કાકડો કાઢાડીને બિના પાણીએ અથવા મે
થી અને કાંચકાની જડને ઢંકાળી તે પાણીએ ઘોષસાફ
કરી નવો કકડો તથા પટ્ટી મુકવી. જ્યારે ૩૪ ઉપર આ
વે ને ૫૩ અથવા પાણી આવતું બંધ થાય, ત્યારે પે
લા કકડો મુકવો નહી, ને તેના ઉપર સફેત કાચું મીણ
તથા તેલને ગરમ કરીને તે સાદા મલમલની પટ્ટી મારવી
ને ૩૪વવું. અને એ ઘણીનો ઝાડો કપાજ રહેતો હોય
તો હલકો જીલાબ આપવો અથવા જીલાબની દવા બરી

ઝાડાની વાટે પીચદ્રાગી આપવી. તેથી જીલ્લાખ થશે. માટે પેટ હલકું પડશે; ને રોગની કસર નિકળી જશે, ઉપર લખેલી ભેરંજી (રાજન)ના મલમલથી ઘણેજ કાયદો છે. જો નાની સરખી બદ કે ફંગલ થયું હોય તો તેના ઉપર એ મલમની પટ્ટી મારી હોય તો તે દરદને વેગી નાંખે છે. ને બદ પીંગળી જાય છે. તુરતનો અથવા થોડા દહાડાનો અંતરગળનો રોગ હોય તેના ઉપર એ મલમની પટ્ટી મુકી હોય તો તેથી કાયદો થાય છે. માટે એ મલમ બનાવવાની રીત ઉપર લખી છે તે પ્રમાણે બનાવી ઘરમાં તૈયાર રાખવો, કે જ્યારે જોઈએ ત્યારે તરત ડાંખાવે.

બગાસાનો ઉપાય.

માણસને કોઈ વેળા બગાસાં ઉપરા ઉપરી આવે છે. બગાસુ જોઈએ જો માણસનું મોઢિડું પોણું થઈને આહા! એવો અવાજ થાય છે તે. તેનાં બે કારણ છે. તેમાં પેટેકું કારણ એ જો રાત્રીએ નિત્યનો સુવાનો વખત થાય છે એટલે બગાસાં આવે છે. માટે વેળા થઈ એટલે સુવાની તૈયારી કરી સુતા એટલે બંધ પડે છે. ને કોઈ કારણસર ઉજાગરો થાય તો દિવસે બગાસાં આવે એટલે સુવું જોઈએ. સુતેથી ઉજાગરાની કસર મટે છે. એવી રીતનાં બગાસાં તો દરેક માણસને આવે છે. પણ ઉજાગરો નહિ છતાં બગાસાં ઘણાં દિવસનાં આવે તો આંગમાં સુસ્તિ થએલી જાણવી. ને તે રોગનું કારણ છે માટે તેને હલકો જીલ્લાખ આપવો ને સુસ્તિ મટે એવું ચુરણ ખાવું.

ઓડકારનો ઉપાય.

ઓડકાર ઘણી જાતના હોય તેમાં મુખ્ય બે જાતનાં છે: એક તો આધા પછી તરત આવે છે, તે આધેકું પણ આવવાની નિશાની છે. બીજું અપચો એટલે આધેકું આવતું ન પડ્યું હોય તેથી આવે છે, તે ખાસ આવે છે, માટે

તેનો ઉપાય આ ચોપડીમાં અજરણના ઉપાયમાં કહ્યા પ્રમાણે કરેલા મળશે.

વદનો ઉપાય.

માણસની જાંઘના બન્ને કાતરાઓની ઉપર અથવા એક કાતરા ઉપર લાંબી કેળાના જેવી ગાંઠ થાયછે તેને બદ કરીને કહેછે. પણ કોઈ વેળાએ માણસને ગુંદવાથી, ફલાંગમારવાથી આડામાં પગ પડવાથી ઉતાવળે દોડવાથી ઘાણું ચાલવાથી બાર ઉચકવાથી અથવા ખીખા એવાંજ કારણોથી જાંઘના કાતરામાં ગાંઠ ધાલે છે તે ગાંઠ ઉપર સેહેજ ઓસડ ચોપડવાથી મઠી જાયછે એ બહુ વધતી નથી કે વધારે દુખ આપતી નથી. તે વેળ તણાએલી જાણથી પણ જે ગરમીના રોગથી બદ થાયછે તે પ્રથમ ટાંકી (ચાંદી) થાયછે ને તેનું જોર વધેથી તેની વળ ધાલે તેનું નામ બદ અથવા પરમાનું દરદ જોરમાં હોય તેથી પણ થાય છે. અને કોઈને પરમા વગર પણ થાયછે માટે તેનું ઓસડ કરવું. જે આજસુ કરે તો એ રોગ ખુશિયાની નિચે અથવા પેટમાં ઉતરે ત્યારે ઘણીજ હેરાનગતી પામે છે. માટે તેનું ઓપડ તાકીદથી નિચે પ્રમાણે કરવું.

પ્રથમ તો જ્યારે બદ જોર કરે ત્યારે ઉતાવળેથી એ ત્રણવાર જળો મુકાવવી. જળો છુટ્યા પછી ખેરંજીના મલમની પટ્ટી મારવી. તે મલમ બનાવવાની વિગત:-ખેરંજી (રાજના) ૩ પ)બાર પીંછીમીણ ૩. પ)બાર અજશીનું તેલ ૩ પ)બાર. પ્રથમ મીણને એક વાસણમાં ઘાલી દેવતા ઉપર ઉતું કરવું પછી મીણ ઓગળી જાય ત્યારે ખેરંજીનો બા-રીક ભુદો તેમાં નાખવો તે ઓગળીને એક રસ થાય ત્યારે તેમાં તેલ રેડવું ને તેને ધીમી આંચમાં રાખી થોડીવાર પછી નિચે ઉતારી બારીક લુગડાએ ગળીને એક કાચના ડબ્બામાં રાખવો, પછી તે મલમની પટ્ટી મારવી. એ મલમ ઝેરવવા સાથે તા. પીંગળવા સાથે ઘણોજ ફાયદા કરેકછે. બદવાળા રોગી માણસને ફરવા હરવા દેવું નહિં સુવાડી

મુકવું. એ ગ્રીતે કર્યા છતાં પણ એ બદની અંદર પર થવા માટે ને માલમ પડે કે પાકથે તો અબજીના બીજનું અથવા બાજીના લોટનું, ચણાના લોટનું, પાઈનું કે ખમીરી રોટીનું પોટીસ દૂધ તથા પાણીમાં પકાતી તેની બાડી લેપ-ડી કરી દિવસમાં ત્રણચારવાર ઉપર ખાંધ્યા કરવું. પછી પરં સારી પેટે થએલું માલમ પડે ત્યારે પોતાની મેળે કુટવાની વાટ જોવી નહિ તે પોતાની મેળે કુટતાં ઘણા દિવસ થથે તેથી અંદર વધારે સડો લાગથે. માટે પરં થએલું માલમ પડે કે તરત મોટા નસ્તરે અથવા અસ્તરા-એ ચીરાવી પરં વેહેવું કરવું. પણ તેને ચીરતી વેળા કાપ લાંબો મુકવો. કારણ કે ખંધું પરં જલદીથી બાહ્ય નિકળી આવે, પછી એક સફેત જીના ત્રીણા લુગડાની બાંધી કરવી તે બદના કાપમાં સમાય તેવી કરીને તેની ઉપર બેરજીનો મલમ તથા બેદાંની જરદી એ બેઉ મેળવીને તેમાં પેલો કાકડો મલમવાળો બદના છેદમાં મુકવો કે પેલો છેદ રેત્રી ન જાય અથવા ત્રીણા જીનાં લુગડાના દોરા ઘણાંક કઠાડીને પેલા છેદમાં રહે એવું મોઢાંકું ચોકસ કરીને તેને પેલા મલમમાં સારી પેટે ખરડીને રૂપાની સળીથી દબાવીને છેદમાં ઘાલવો, તે કુચો નરમ રાખવો કઠણ કરવો નહિ. દિવસમાં બે વાર તે કાકડો અથવા કુચો અને પછી બદલવી. બદલતી વેળા કાંચકીનાં પાદડાં તથા મધી ઉકાળીને તેના પાણીથી તે સઘળો જગા ઘોષ સાફ કરીને કકડો તથા પછી મુકવી. બદને ચીરીને વેહેતી કર્યા પછી પણ તેના આજી બાજીની જગો ઘણી કઠણ હોય તો ફરીથી તે જગો ઉપર જગો મુકાવવી ને ત્યાર પછી ઉપર કહેલી લેપડી કાકડો તથા પછી મુકી તેના ઉપર ખાંધ્યા કરવી. જ્યાં મુધી તે બદની ગાંઠ બધી સાફ ચાપ ત્યાં મુધી ઉપર કઠ્ઠા પ્રમાણે કરી વેહેતી રાખવી કદી બંધ કરવો નહિ.

કોઈ વેળા બદ કુટ્યા પછી અથવા ચીર્યા પછી તે બદની ધારોની ડોરો સડીને ઉપર માંસ નિકળી આવેછે.

ત્યારે તેના ધારેને લોહું ધોકાવીને ડામી નાંખવી. કદાપી ડામવાનું નહિં બની શકે તો બરાંડી દારૂમાં પાણી ભેળીને તેના પોતાં બાળીને મુકવાં. પછી તે સહેલું માંસ સાંચે થાય ત્યારે મીણુ તાં તલ એ બેઉ ઉના કરીને તેના મલમળી અથવા ગામઠી કાળા મલમળી પટ્ટી ઉપર મુકવા કરવી. પણ તેમાંનો સધળો રોષ ઝરીને સાફ થાય ત્યાં સુધી રૂઝ ઉપર લાવવું નહિં. કદાપી રૂઝવાનો મલમ મુકે તો પણ શેષ રીતે રૂઝ આવે નહિં ને વહ્લા કરે અથવા માંસ સડ્યા કરે તો પછી મોહોડું આપવું કે બદ પોતાની મેળે સાફ થાને રૂઝે ત્યાં સુધી મોહોડું ગળવું રાખવું. ને મોહોડું વાળ્યા પછી કૌવતની દવાઈ નજર પોહોઆડી આપવી.

કદાપી બદની ગાંઠ નબળી હોય ને કાંઈ વધારે જોર નહિં હોય ને ધારયામાં આવે કે બેસાડ્યાથી દુઃખ નહિ થાય તો તેને બેસાડવા સાંચે બેદની સફેતી કપડાં ઉપર ચોપડીને તેની પટ્ટી મુકવી કે તેથી પણ બદ પીંગળી જશે. એ મલમ પીંગળાવવામાં ઘણોજ ફાયદા કારક છે. પાહુ, દુબલ કે બદ થવા ગાંઠે કે તુરત એ મલમની પટ્ટી મુકવાથી બેસી જશે.

બીજો ઉપાય માતીની છીપને બાળીને રાખ કરવી પછી તે રાખ બરાબર ટંકણુઆર કુલાવીને રાખમાં નાંખવી પછી એ બંનેને તેલમાં નાંખી ગરમ કરવું પછી તેમાં થોડુંએક સફેત કાચું મીણુ, બલિનું મીણુ નાંખવું ને ગરમ કરવું એટલે મલમ થશે પછી તેની પટ્ટી મારવી કે તરત બેસી જશે.

એક ઍંગ્રેજી વૈદ્ય.

સંવત ૧૯૫૬ની સાલ સુધી ઇંગ્રેજ લોકો હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા નહોતા પણ સંવત ૧૯૫૯માં ઇંગ્લાંડની રાણી ઈલીઝાબેથના વંશજમાં મીંડ લેડ નામના એક ઇંગ્રેજને રાણીએ બાદશાહી કરમાન આપી શ્રી હિંદુસ્તાનના બાદશાહ જલાલુદ્દીન મહમદ આકબરશાહ ઉપર

આગરે મોકલ્યો એટલે બાદશાહ પાથેથી હિંદુસ્તાનમાં
વેપાર કરવાની રજા લીધી તે વખતથી ઇંગ્લેન્ડ લોકોનો પણ
આ દેશમાં થયો ને ઇંગ્લેન્ડની કંપની હિંદુસ્તાનમાં વેપાર
ખલાવવાને વાસ્તે ઇંગ્લાંડની રાણી સાથે ઇંગ્લેન્ડે કરી મુકરર
થઈને સુરતમાં કોઠી કરી.

પોર્ટુગીઝ લોકો ઇંગ્લેન્ડે કરતાં ૧૦૯ વરસ અગાઉ
આ દેશમાં પેહોલા હતા, તેથી ઇંગ્લેન્ડે કરતાં તેમનું બહુ
કાવતુ હતું. પણ સંવત ૧૬૮૩માં શાહ જહાન બાદશાહ ગા-
દીએ બેઠો ત્યાર પછી આઠમે વરસે તેની છોકરીને સખત
રોગ થયો. તે સુરતની ઇંગ્લેન્ડ કોઠીવાળા ડાકતર વાટને
મટાડ્યો તેથી તેના ઊપર ખુશી થઈને બાદશાહે ઘણુંક
ઈનામ હિંદુસ્તાનમાં તથા ગમે તે દેશ એક દમડી પણ
જકાત આપ્યા વગર વેપાર કરવાની પરવાનગી આપી.
ત્યાર પછી બંગાલાના નવાબની છોકરીને પણ ડાકટર વાટને
દવાથી સાચી કરી તેથી નવાબે ઈનામ આપી હુંગલી બંદરમાં
કોઠી કરવા દીધી તથા બીજી ઘણી રીતે ઇંગ્લેન્ડને મદદ
કરવાને નવાબે કબજાત આપી તેથી ડાકટર વાટને બહુજ
ખુશી થયો કેમકે એને જો જોઈતું હતું તે કામ શિફ્ત થયું
પછી સંવત ૧૭૫૬ ની સાલમાં હુંગલીના કોઠીદાર મીસ્તર
જોગ આનંદે ઐરંગઝેબ બાદશાહના વખતમાં કલકત્તા સુ-
તાનતી ને ગોવિંદપૂર નામનાં ત્રણ ગામડાં બાદશાહના હુ-
કમથી તામિ લેઈ તેમાં મતસાક વિગરે મુકાવવા લાગ્યા ને
તેને કીલ્લા કોટ માંધી એક થોડેર વસાતી દીધું તે અગાઉ
ઉપર લખેલા ત્રણ ગામડાંની થઈને રૂ ૧૨૦૦) ની ઊપજ
વરસ દાહાડે ઉપજતી હતી. ત્યાર પછે બીજા મુલકો લેવા
માંડ્યા. તેની પેહેલાં ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યને તામિ હિંદુસ્તાનમાં
એક તસુ પણ જગ્યા મળેલી, તેજ કલકત્તા ગામડું આજ
લાખો રૂપિયાની ઉપજનું અને ઇંદ્રપ્રસ્થ જેવું રાજધાનીનું
થોડેર બની રહ્યું છે. એ સરવે પ્રાકૃમ ડાકતર વાટનું છે
મોટું એવા નામાંકિત પુરૂષને ધન્ય છે કે જોઈ પોતાના

ડાક્ટર પણના યુજી આખા દેશને લાભ કરશે.

એ ઉપરથી એવું સમજવું કે ઇંગ્લેન્ડ વેદાથી પણ આ વા માહિત્ર કાયદા રાજ્યને થયા છે ને તેના આપડોથી પણ અત્યંત કાયદો આપણા દેશને થાય છે, માટે અંગ્રેજી ડાક્ટરની દવા લેતાં અમકાવું નહિ, તેમજ આ ચોપડીમાં લખેલી દવા કરેથી પણ સારો કાયદો થશે.

વીસફોટક તથા મસા ટાંકીનો ઉપાય.

જેને પ્રથમ આંત્રી તથા પરગીચો થયો હોય ને તે ધણીને આસડ કરવામાં કસર રહી હોય તેના રોગની અસર રહી નય તેથી લોહીનો ધણો (ગિગાડ થાય છે તેથી આખા શરીર વિસ્ફોટક નિકળી આવે છે. તેના ઉપાય તિયે લખ્યા પ્રમાણે:- રસકપુર તોલા ૪ લેવા ને તેને પોહોર ૮ સુધી ખલ કરવો. પછી ગાયનું ઘી ચેર ના લેખ ને તેને ૧૦૮) પાણીએ ઘોળને તેમાં પેલો ખલ કરેલો ૨ સકપુર નાંખી મીલાવીને તમામ શરીર ઉપર ચોપડવાથી એ રોગ મટી સારું થયે પણ એ આસડ શરીરે ચોપડ્યા પછી દીન સાત સુધી નાહાવું નહી તથા પાણી અડકવા ને વું નહી.

ગીજી ઉપાય—મનસીલ ૩૨) ગાર ખલ કરીને તે માં માખણ મળવીને શરીર ઉપર ચોપડે તો શરીરનો રોગ સાફ થાય છે. જો રોગવાળાને ખાવાની દવા આ ચોપડીમાં યુજલીના ઉપાયમાં મજાનું ચુરણ લખેલું છે તે ઉના પાણી સાથે આપવું પણ એ રોગવાળાએ તેલ મરચુ હિંગ આમલી કાચી કેરી કેરીનું અથાણું વગેરે જે અવયુ છુ કરનારી ગરમ વીજી છે તે ખાવી નહી તેથી વેહેલો ગુણ થયે.

અર્જીરણ (વંદહજમી) નો ઉપાય.

દોષ માણસનો જઠરાગી મંદ પડે છે એટલે તેને

આધિયુ' પચ્છુ' નથી, એ રોગ ધણાં કારણોથી થાય છે ને તે ધણા પ્રકારના હોય છે તેમાં એકતો આધા પછી પેટ કુલે ને માંથુ ફુજે. બીજું જમ તે પછી છાતી ઉપર આ ઢું લાગે તેથી આઠા ઓટકાર આવે ને પેટ ચઢે પેટમાં ચારે બાજુએ ફુજે ને ગરગડાટ થાય, ખરાબ વાસ રહે એ ચિન્હો અજીરણ વિકારનાં છે. માટે એ રોગવાળાને રાત્રી દિવસ કાંઈ ચેત, પડે નહીં માટે તેને પ્રથમ હલકો જીવાળ આપવો તેની વીગત.

રેવંચીનો શીરો માસા ૪ તજનો ભુકો માસા ૪ શી કોતરી એળિયો માસા ૪ વીલાયતી સાજુ માસા ૪ એ સરવે ચીજને ખુબ ખારીક ખાંડીને ખારીક વચ્ચે ચાળીને તે ની ૬૦) ગોળીયો સરજે વજને બનાવવી. તેમાંથી ગોળી-યો ૨) થી તે સાત સુધી દરરોજ રાતે સુતી વેળાએ ૬ ના પાણી સાથે ગળવી. કદાપી એટલાથી સાંક્ર ઝાડો નહિ આવે તો વધારે ગળવી, તેથી ઝાડો સાંક્ર આવી સાંક્ર થશે. કદાપિ એટલી ગોળિયો આપતાં ઝાડો સાંક્ર ન આવે તો વધારે ગોળિયો આપવી, તેથી કસર નિકળિને સાંક્ર થશે.

જેને જમ્યા પછી છાતી ઉપર આઢું લાગવું હોય તેને રેવંચીની ખાંડનો ભુકો માસા ૮, ઘુંદ્રવયણાની જડ-નો ભુકો તોલો ૧, સુન્ડનો જુકો માસા ૮, એ સરવેને ત્રીણું ખાંડી ચાળીને ચુરણ કરી રાખવું, તે જ્યારે છાતી ઉપર આઢું લાગે ત્યારે તેમાંથી તોલા ૧) ને આશરે ટા-હાડા પાણીમાં ફકાવે તો તેથી શાંતિ થાય.

ધણું અથવા ભારે ખાણું આધાથી અરજીરણ થયું હોય અથવા ઉભંગરો કરમથી કે ખાંડને તરત સુતાથી અજીરણ થયું હોય તો આઠા ઓટકાર આવે. પેટ કુલે, પેટમાં ફુજે, ઝાડો થાય, ઓકારો આવે, એનો ઉપાય એ છે જે આધા પછી ચાર કલાકની અંદર એવું બન્યું હોય તો બલદીનું આસઠ આપીને આધિયું ઓકાથી કાઢાડવું.

ને કદાપી ચાર કલાક પછી એવું થઈ હોય ને જાણી કળાજ હોય તો કાચું ચોંખુ દિવેલ તો. શા લઈ તે મધે આદાનો રસ તોલો ના નાખીને એક રસ કરી પાઈદિવું તથા જાડો સાફ આવથે, એટલે પેટ હલકું પડે તે પ. છી શરીરમાં કોવત આવવાનું એસડ ખીજે દહાડે આપવું.

એલચી દાણા સાત, સુંક, સફેત મરી, કોસમ, પીંપળી મુળના ગંઠોડા, જીણી પોંપર એ સરવે વસાણાં એકએક માસો લઈને તેને જીણો કરી તેમાં મધ નાખી ચઢાડવું. કદાપી જાડો સાફ ન આવ્યો હોય તો તેમાં સંચળ માસો ૧) નાખવો એટલે પેટ સાફ આવથે.

પાચન શક્તિનું ચુરણ,

લવિંગ, એળચી, જાયફળ, ખેર, વછનાગ, અરીણુ એ સરવે ખુબ ખારીક વાળીને તેનું ચુરણ બનાવી તેમાંથી એક એક માસો દરરોજ સવારે નવણે કોઠે ઉના પાણી સાથે ફાંકે તો તથા અછરણુ, અનિસાર, ઉલટી અને શુળ એટલા રોગને મટાડે એવું ગુણધાયક છે.

શીયાઢામાં રવાનો સાલમપાક.

સાલમપાકમાં નાખવાના વસાણાં નિચે મુજબ:—

૧	સાલમ શેર.	૧૧	૭	મરિ તોલો.	૧
૨	ખારેક શેર.	૧૧	૮	પોંપર તોલો	૧
૩	સાકર શેર.	૬	૯	પીંપળીમુળના ગંઠોડા તો.	૧
૪	ગાયનું ધી શેર	૧	૧૦	ધાળી મુશળી તો.	૧
૫	ફધ શેર.	૧૦	૧૧	જાળી મુશળી તો.	૧
	કાષાદિક મસાલો.		૧૨	જળખીજ તો.	૧
૧	સતાવરિ તોલો	૧	૧૩	સમુદ્રસોશનાં ખીતો.	૧
૨	અવક તોલો.	૧	૧૪	ચોપચીની તો.	૨
૩	ચિત્રાજાલ તોલો.	૧	૧૫	અકલકરો તો.	૧
૪	ગોખરૂ માળવી મોટા તો.	૨	૧૬	ધાળાં મરી તો.	૧
૫	સુંદર ખાવળિયો તોલો.	૨	૧૭	કેસર તોલો.	૨
૬	સુંક તોલો.	૧			

૨	બયક્લ તોલા.	૨૧	ધાતુગી ભસ્મ (માત્રાનો મસાલો.	
૩	જલવંત્રી તોલા.	૨૧	લોહ ભસ્મ તોલા.	૧
૪	એળચિ તોલા.	૨૨	બંગ ભસ્મ તોલા.	૧
૫	લવંગ તોલા.	૧૧	૩ અપરક ભસ્મ વાલ.	૮
૬	તજ તોલા.	૨૪	રૂપાગી ભસ્મ વાલ.	૪
૭	તમાલ પત્ર તોલા.	૨૫	સોવર્ણમાક્ષિ ભસ્મ વાલ.	૮
૮	અરાસ વાલ.	૪૬	હિંગળોક ભસ્મ વાલ.	૧૨
૯	કસ્તુરી વાલ.	૨૭	ગળો સત્તવ તોલા.	૧
૧૦	વંશ લોચન તો.	૨	જુગલે જણુસ ૩૯)	૬.
૧૧	અમર ગદિયાણો.	૧		

એ શ્રી તે સરવે જણુથો લાવીને તેને જુદી જુદી ખાંડી તેની વિગતઃ—પ્રથમ કાષ્ઠાદિક મસાલો ખારિક ખાંડી ને ખારિક હવાલે ચાળવો ને તેને જુદો રાખવો; પછિ કલકનો મસાલો ખારિક ખાંડી હવાલે ચાળિને જુદો રાખવો; પછે ભસ્માગી માત્રાઓ એકઠી કરીને ખારિક પર તીને જુદી રાખવી. પછી ઉપર લખેલી સાલમ તથા ખા રેકો એ એ રકમોને જુદી જુદી ખાંડી ખારિક હવાલે ચાળિ પછિ એકઠી કરી રાખવી; પછી દુધ શેર ૧૦ ને કઠાઇમાં નાંખી ચુલે ચડાવીને નિચે દેવતાગી ઓચ કરી ઉકળે એટલે સાલમ તથા ખારેકનો ભૂકો દુધમાં નાંખવો. પછી તેનો માવો થવા આવે એટલે તે કાષ્ઠાદિક મસાલો તેમાં નાંખવો પછી જરા કઠણ થાય એટલે તે ભસ્માગી માત્રાઓ તેમાં નાંખવી; ને ગાયનું ઘી શેર ૦૧ નાંખીને તે માવાને શેકી દાણો પાડવો; તે સારો ઝીણો દાણો પડે એટલે ટાહાડો કરીને ઉપર લખેલી સાકર શેર ૬ ની પાંચ તારી ચાસણી બનાવીને તે માવો તેમાં નાંખવો. પછિ તે કલકનો મસાલો તથા અદામ શેરગી મીઝ તેમાં નાંખવી ને એક લોઠાનો ખુમચો અથવા ત્રાંગા પિતળનું કલઈ દીધેલું વાંસણુ હોય તો તેમાં નાંખીને સરખું પાથરીને દાણીને તેનાં ખરશીવા જ્યાં ચોસલાં છરિયે કરીને પાડવાં. પછે તે દરે એટલે કાઢાડીને એક કાચના વાસણમાં અથવા ક લામવાળા ડાબામાં ભરિ મુકવો; પછે તે શિયાળાની ત્રણમાં

જ્યારે જુગ ઘઠાડ પડે ત્યારે એ પાક દરરોજ સવારના પોહારમાં તોલા પ ને આશરે આઘને ઉપર ફૂલ શેર ન અથવા જોડું જેને પચે તે પ્રમાણે પિયું; એ રીતે ક ર્થાથી જાનારના શરીરને ઘણો ગુણ થયે; શરીર પુષ્ટ થ ઇને ધાતુનો સુધારો અને વધારો થયે કેમકે ખીજા ઘણા પાકો કરતાં સાલમપાક શરેષ્ઠ છે; માટે એ પાક જામ જેને પોતાની તખ્તીયત સુધારવી હોય તેણે પાક જાય તેટલા ઘઠાડા તેલ, મરચુ, દિંગ આંખલી અને ખીજા અ વગુણ કરનારી ચિજો બિલકુલ જાવી નહી તેથી વધારે કાયદો થયે.

શિયાળામાં જાવા સારું ઘણા લોકો મેચ, અડીયાનાં લાકું, યુંદરપાક અને ખારેકનો આથો વિગરે બનાવી જાય છે તેથી રીત ઘણા લોકો જાણે છે, માટે તે આ આ પડીમાં લખી નથી.

મલમ બનાવવાની રીત.

બદ, પાકું, ગડગુમડ, સડો, જખમ, છાગણો અને એવાંજ શરીર ઉપરનાં ખીજાં દરદોને પકવીને ઝેરવી કા ઠાડવાને માટે આ ઉત્તમ પ્રકારનો મલમ બનાવવાની રીત.

એ મલમ ઝેરવી કાઠાડવા લુગડાના કકડાને ચોપડી ને હરેક જખમમાં ઝેરવાને મુકવાના કાગમાં આવે છે. તથા નકારો મવાદ એંચો લાવવાને તથા પકવવાને ઘણો સારો છે, માટે તે બનાવવાની રીત નિચે લખ્યા પ્રમાણે છે.

પીળી ખેરજ જેને રાજન કમ્પને કહે છે તે શેર ૧) તથા પીળું કાચું મીણુ શેર ૧) તથા તલનું તેલ શેર ૧) એ ત્રણ વાનાંમાંથી પેહેલું મીણુ એક વાસણમાં નાંખી સુલે મુકવું ને તે ઝાગળે એટલે તરત ખેરજનો લુકો નાંખી હ લાવ્યા કરવું, પછી તે એકરસ થઈ જાય ત્યારે તેમાં તેલ નાંખી હલાવવું તે હલાવતાં એકરસ થાય ત્યારે તરત નિ ચે ઉતારી પાતળા લુગડાએ ગળી નાંખવું, કદાપી મલમ

(૧૦૨)

કઠણ કરવો હોય તો તેલ થોડું નાંખવું પછી પાકું અ-
થવા બદ થવા માંડે એટલામાં એ મલમની પટ્ટી મારે તો
આજરને પીંગળાવી બેસારીદે. એ મલમનું નામ અંગ્રેજીમાં
“પીજલીકનનાઈન્ટ ક્રીમે કહે છે” એ મલમ ઇંગ્રેજી છે.

ખીન્ને મલમ—શરીર ઉપર જખમ, ચાંદી તથા છા
ગળોતથા સડો અને ગડચુમડ એ સરવેને રૂઝાવીને અંધુર
લાવવાના કામમાં આવે છે માટે તે ખતાવવાની રીત.

મીણુ સફેત શેર ના તથા તેલનું તેલ શેર ૧) એ
બેને ધીમી આંચે બનું કરી હલાવી એક રસ થાય ત્યારે
ઉતારીને ઝીણું લુગડે ગાળીને એક વાસણમાં ભરી મુકવું.
એ મલમને કઠણ કરવો હોય તો તેલ થોડું નાંખવું, એ
મલમનું નામ અંગ્રેજીમાં સાદો મલમ મીણુ તેલનો કહે છે
એ મલમ પણ અંગ્રેજી છે.

ત્રીન્ને મલમ ખતાવવાની રીત—મારથુથુ તોલા ૨) સફે
ત મીણુ તોલો નાપારો તોલોના બેદારશિંગ તોલોના સ
ફેત કાચો તોલો ના સંગે જરાહત તોલો ના એ સરવેને
ખાંડી ખારીક કરીને કાંસાની થાળોમાં નાંખી તેમાં ગાય
નું ધી નાંખીને લીંબડાના શેથએ ઘૂંટીને મલમ કરવો. પ
છી તેની પટ્ટી કરીને જખમ ઉપર મુકીએ તો હરેક જ
તનો ગમે તેવો કઠણ જખમ હથે તો તેને પણ રૂઝાવી
શકે કરશે.

પરજાનો મલમ—હિરાદળણુ શેર ના મીણુ શેર ના
રસકપુર તોલા ૨) ધી શેર ના એ સરવેમાંથી પેટેલું મીણુને
વાસણમાં નાંખીને ચુલે મુકવું. પછે તે પીંગળે એટલે
ધી નાંખવું ને પછી ખીજી ત્રીન્ને વાટીને નાંખવી ને તેને
હલાવી એક રસ થાય એટલે નિચે ઉતારીને એક
વાસણમાં ભરી મુકવો. પછી તેને ઉપર લખેલા દરદ ઉપર
ચોપડ્યાથી દરદ મટી જશે.

પક્ષઘાત (લક્ષ્વો) અથવા અર્ધાંગ વાયુનો ઉપાય.

જેને લોહો પક્ષઘાત કરીને કહે છે. કેટલાએક કંપવાણું તથા લકવો કહે છે. અરધાંગ એટલે જે અરધા અંગને નુકસાન પહોંચે છે એ રોગની પરિક્ષા એ છે જે એક તરફનો હાથ અથવા હાથને પગ બંને રહિ જાય અથવા અરધુ અંગ રહી જાય અથવા લુલુ થઈ જાય તથા કોઈનું મોહોડું બંધ થઈ જાય છે તેથી બોલાયું નથી ને કોઈનું એકલું ડાચું ફરી જાય છે. એકલું ડાચું ફરવાના રોગને ભકવો કરીને કહે છે. એ લકવો તથા અરધ અંગનો રોગ બે પ્રકારથી થાય છે એક તો હવામાં ખુલુ સુવાથી અથવા બેઠાથી અને નહારે વાયુ શરીરને લાગવાથી એકાએક એ રોગ પેદા થાય છે. એ રોગવાળાની નાડી ઘણી નબળી આ બે નહિ ને ઝાડો કબજ રહે એ ખરાબ હવા લાગ્યાથી ઉત્પન્ન થએલા અરધાંગના રોગને આસડ કરવાથી સાફ થાય છે.

બીજી જાતનો અરધ અંગરોગ—અંગરોગથી, મગજમાંથી તથા રસવિકારના ઉપદ્રવથી થાય છે. તેથી પરિક્ષા એ જે તે રોગવાળાની નાડી ઘણી નબળી આ બે. તથા મગજમાં ગભરાટ થાય. તેથી જાણવું જે એ રોગ અંગ-રોગથી મગજમાં ઉત્પન્ન છે. ને એને આસડ તથા ઊપાય લાગુ પડતો નથી. હવે એ બંને જાતના રોગના ઉપાય એકજ રીતના છે.

એ રોગવાળાને નિચે કહેલી રેવંચોના શિરોની મેલ-વણીની ગોળીઓ આપવી. તેથી ઝાડો કબજ હશે તે ચાલ-શે તો તેથી કાયદો થશે.

રેવંચોનો શિરો માસા ૪), શિકાતરીચો એળિચો માસા ૪), તજનો બુકો માસા ૪), વિલાયતિ સાચુ માસા ૮) એ ચારેને ખાંડી કપડ છાંણુ કરી તેમાંથી સાઠ ગોળીઓ વાળવી પછિ તેમાંથી રેવંચી તે ૭ સુધી દરરોજ રાતરે સુતી વેળા ગળાવવી. કદાપી એટલાથી ઝાડો સાફ નહિ આવે તો વધારે ગળાવવી.

બીજી નિચે કહેલી રોગબાબની ગોળીઓ પણ એ ઉપર આપે તો યુક્ત કરે છે.

રોમનાજ માસા ૮) શિદોતરી ઝેળિયો માસા ૬) હિ-
રાખાર માસા ૮) ઇસેસ આવ પેપરમીન્ટ ટીપાં ૩૦) ઝેત્રણ
જણસને ખારિક વાટી વચ્ચંગાળ કરીને તેના બુકમાં પેપર
મીન્ટનાં ટીપાં મુકીને ફરી વાટીને તેમાં ગોળિ વળાય તે
સુગારે થોડુંક પાણી નાંખી ખલમાં વાટીને તેની વટાણા
જેવડી ગોળિયો વાળવી. પછિ તેમાંથી સવાર સાંજ બે વખતે
તે માસાને આશરે ગોળિયો ગળાવતાં તેથી ઝે રોગની
શાંતિ થયે અને ઝે રોગ વાળાને નિચે કહ્યા મુજબ ઝોસડ
શરીર ઉપર ચોપડતાં રહેવું.

છાલાં કહાડેલી રાઈ તોલા રાા ટરપેન્ટાઈનતેલ રાા બાર
અથવા નાખ તેલ હોય તો પણ સારું, તલતું તેલ ૩૧૦) બાર
ઝેત્રણેને મળવીને જે હાથપગ રહિ ગયો હોય તેની ઉપર
એક દિવસમાં બે ત્રણવાર જોરથી મસળવું. તેથી ફાયદો થયે.

ગફલત (ફાંમોસી)નો ઉપાય.

ફાંમોસી માથાના મગજમાં વાથી પેદા થાય છે તેથી
ગફલત ઘણી થાયછે. ગયા દહાડાની વાત યાદ ન રહે મોટે
યાદદારતા લાવવાનો મલાજ વૈદ્યોએ લખ્યોછે તેની વિગત:-

માથ પૈસા ૩૦ બાર, છડ પૈસા ૩૦ બાર, સુંક પૈસા
૩૦ બાર, ખેર પૈસા ૧૦) બાર, મધ શેર ૫) ચોખ્ખુ લાવીને
ઉપર કહેલા સરવે વસાણાને ખારિક કરી મધમાં નાંખીને
એક લખોટલા વાસણમાં ઘાલીને દિવસ ૪૦) સુખી જવની
કોઠીમાં રાખવું, કદાપો ઘરમાં જવની કોઠી ન હોય તો ઘો-
ડાની લાદ જે ડેકાણે પડતી હોય તેની નિચે ખાડો ગાડી
વાસણને ડાઠી ઊપર લીદ રાખવી. વાસણના માં ઊપર
માટીખું કોઠીકું રાખી માં લાંબીને રાખવું પછિ ચાળિશ
દહાડે બહાર કાઢીને ઉપર કહેલા રોગીને તેમાંથી દરરોજ
સવારે માસા ૪) ખવરાવે તો તેથી ઉપર લખેલા રોગ મોટો જે
પ્રમાણે માણસના શરીરમાં કઠિવત હોય તે પ્રમાણે ચોપડ
આપવું તેથી ગફલત મટીને યાદ દારત સારી રહેશે.

દાંત્રેલાનો ઉપાય.

દાંત્રે માણસ દેવનાથી, ઉનાપાણીથી, ધીથી, તેથી અથવા ખીજી હરેક ઉની વસ્તુ શરીર ઉપર પડયાથી દાંત્રે અથવા બળે તો તેજ વેળા તેજ માણસને હરેક જાતનો સરસે, છાશ કે દહિ હોય તે દાંત્રેલી જગ્યા ઉપર ચોપડવું. અથવા તેમાં લુગડું ભીનું કરીને તે દાંત્રેલી જગ્યા ઉપર મુક્યા કરવું. અથવા લાવ ની શાહિ કે ખડી ચોપડવી તેથી આરામ થયે. અથવા ઇંગણ વેલાયતિ સાંડીલ (અંત્રલ) તેલ પોંછાથી ફેલા ફરી ગયા પછિ અથવા કાતરી કહાડ્યા પછિ ચોપડે તો ઠંડક વળે ને રૂઝ વેહેલી આવે.

કદાપી ચામડી ચણીજ બળેલી હોય ને અંદરથી માંસ ખરાબ થઈને દરદ કરવું હોય, તો નિચે કહેલા ચુનાનો મલમ બનાવીને ચોપડવો. કળિ ચુનો ગમે તેટલો લેખને તેને ચોડીવાર પાણીમાં પલાળવો. પછી તે ઉપરનું નિતરું પાણી કહાડી નાંખી વળિ ફરિથી ખીજી પાણી રેડી પલાળવો એ રીતે સાતવાર તે ચુનાનું પાણી બદલવું. પછિ ધોઅંભો ચુનો કહાડી લેખને મુકવો. પછિ તેને લુગડે સાળવો. પછિ તે ચુનામાંથી ચોડો ચુનો લઈ મીઠા તલના તેલમાં અથવા અજીના તેલમાં કે ગાયના ધીમાં મેળવી મલમ જોવો કરિને તે મલમ દાંત્રેલી જગ્યા ઉપર ફુકડાના પિછથી ચોપડવો. અથવા જીનાં રૂનાં પોલિયાં કરિને ઉપર મલમ ચોપડી દાંત્રેલી જગ્યા ઉપર પોળીયાં મુકવાં. દાંત્રેલી જગ્યામાં પરે થાય તો દરરોજ ઉના પાણીએ ઘોઘ સાફ કરી ઝીણાં લુગડાં વ તે પાણી હોય તે ઊંચકી લેવું; પછી તે ઉપર મલમ ચોપડવો. અથવા સારી ઊંચો જાતની ચોડી ગળી ખારીક વાટીને એ ચુનાના મલમમાં મેળવીને ચોમડે તો વધારે ચુલુ છે. કે ઠલાએક વાઘા વગર ધોઅંભો ચુનો એ મલમમાં વાપરવાને ફરમાવી ગયા છે.

જો વેળા દાંત્રે તે વેળા ગળી કે ખડી પાણીમાં વાટી ને દાંત્રેલી જગ્યા ઉપર ચોપડે તો આરામ થાય છે ને ફેલા ઉઠતા નથી માટે આ ઉપર કહેલાં એસડં ચુલુદાયક છે.

ખીજી—કળીચુનો ૩.૬ ભાર લેધને તેમાં ટાહાકું પાણી સવા બાઠલીને આશરે રેડીને એ કલાક સુખી બીજવી રાખે. પછી તે ઉપરનું નીતરયું પાણી ગાળી લેધને તેમાં અ-જશીનું તેલ અથવા તે નહી મળે તો લાચારીએ ગીધું તેલ ૩.૬ ભાર લેધને પેલા ચુનાના પાણીમાં મળવી સારી પેઠે હાવીને ઉપર ચોપડતા રહેવું. વળી ત્રીજો ઉપાય. વાંસળી લાકડી બાળીને તેની રાખ કંતાનના તેલમાં મળવીને ચોપડે તો આગ નેવું બળવું હોય ત્યાં ટાઢક વળે અથવા એકલું કંતાનનું તેલ ચોપડે તો તે પણ ગુણ કરેછે.

અંધમાં પેશાબ થતો હોય તેનો ઉપાય.

ઉંઘમાં પેશાબ થતો હોય તેનો ઉપાય એછે ને ટાહાડની માસમમાં પેશાબ થઈ જતો હોય તો ઇસબંધ ધી તથા ખાંડ એ ભેગાં કરી ખાયતો આરામ થાય. ટાહાડની માસમ પુરી થાય ત્યાં સુખી એ એસડ ખાવું પણ ગરમીના દહાડામાં એ મ થવું હોય તો ધાણા પઘસા ૧ ભાર ખાંડ પઘસા ૪ ભાર ધાણાને ખાંડી ભુકો કરી ખાંડ સાથે ફાકેતો આરામ થાય.

પેશાબમાં તનખ તથા જલનનો ઉપાય.

પેશાબમાં તનખનો રોગ વાધી થયો હોય તો દુંદીની નચિ તથા ઇંદ્રીને માહોડે દરદ બલ્કું કરે તેનો ઉપાય એ ને એલચી પઘસા ૧ ભાર અરકુસો પઘસા ૧ ભાર પાપાણુ ભેદ પૈસા ૧ ભાર સફેત એરંડાની જડ પઘસા ૧ ભાર સલાછત પઘસા ૧ ભાર આમલસારો ગંધક પૈસા ૧ ભાર જવખાર પસા ૧ ભાર એ સરવે જણુસો વાઢી બારીક કરી બાળીને દરરોજ સવારે પૈસા ૧ ભાર ફાફી મારી ટાહાડ પાણીમાં ઉતારે તો પેશાબે બળતરા મળી જશે.

એ રોગ ગરમીથી થયો હોય તો તેની નીશાન એ છે ને પેશાબની વખતે આતળ બળે (આતળ એટલે ઇંદ્રી) પેશાબ ગરમ લાલ હોય તો માહોડું અંદરથી સુકાય પાણીની તરસ બહુ લાગે તેનો ઉપાય એ છે ને હરડે માઢી ગંધક તથા પાપાણુભેદ, સલાછત કાકડીનાં ખીજ એમાંથી હરેક

જાણુશ માસે ૧ બાર લેવી પછી પાણી શેર ૧માં ઉકાળી તે નું પાણી શેર ૧ રહે ત્યારે લુગડે ગાળીને તેમાં મધ પૈસા ૧ બાર મેળવીને હફતા ત્રણ શુભી પિચ્છે ને તે ઉપર તેલ, મર ચુ, હીંગ, આંબલી, ધર્જ બારેછે માટે તે પણ ન ખાવાં એ પ્રમાણે કચરી પાળીને એ સડ કર્યાથી આરામ થાય.

જો એ રોગ બલગમથી હોય તો ધીંદ્રીમાં દરદ તથા સોંજો હોય ને પેશાબ અટકતો નીકળે માટે તેનો ઉપાય એ લચી, અરડસો, પાપાણુમિદ, સફેદ એયંડાની જડ, ચોનીકબા સા ને ગોખર એ સરવે ચીજ માસા ૩ બાર લેખને તેને પાણી શેર ૪માં ઉકાળીને શેર ૧ પાણી રહે ત્યારે તેને લુગડે ગાળીને તેમાં સાકર તથા શીલાજીત નાંખીને હફતા ૪ શુભી પીચ્છે તો આરામ થાય. જો એ દરદ બલગમથી, ગરમીથી, વા થા કે સનેપાતથી થઈ હોય તો તે ટાહાડની માશમમાં જોડે થાય તેથી ધંદ્રોના માયા આગળ એવું દરદ થાય કે જાણે ધંદ્રોમાં મેખ (ખીલી) ડોકી હોય તેમ થાય ને સફરામાં પણ ફૂલે માટે એ રોગ કાયામાં મિદાષને જીનો થયા પછી જ- પો મુશકેલ છે માટે થતાંજ ઉપાય કરવા.

સાપના ફેરનો ઉપાય.

સાપ ધણી જાતના છે તેમાં કેટલાએક એવા તો જોઈ શકે કે માણસને ડસે કે સવા ઘડીમાં જોરે ફરી વળેછે માટે તેનો તથા ખીજા હરેક જોરે જનાંવર ડંસનો ઉપાયની પ્ર.

૧ જો વેળા ડંસ કરે તેજ વેળા ડંસથી એક આંગળ ઉપર દોરી અથવા પાટી અથવા પાટાએ ખુબ મ જખત તાણીને બાંધવું કે જેથી જોરે માંસમાં ન જાય ને આંગમાં ચઢી સકે નહીં અથવા બળતું લાકડું લેખને ડંસેલી જગાને સારીપેંઠે બાળી નાંખવી અથવા તે જગાનું માંસ કા પી કહાડવું તથા તે જગાને વહેતી કરવી કે તેથી જોરે નીકળી જશે અથવા તે ન બને તો તુરત ખીજા માણસ પાસે તે ડંસેલી જગાને ખુબ ચુસાવવી, ચુસતાં માંમાં પાણી ભરાય કે તુરત ધુંકી નાંખવું. એ પ્રમાણે અરધા કલાક સુધી ચુ

સીસુસીને થુંકી નાંખવું, એક સુસતાં થાકે તો ખીજ પાસે સુસાવવું પણ સુસનારાએ ઘણી ખબડદારી રાખી સુસવું કે પોતાના ગળામાં થુંક જરા પણ ઉતરે નહીં. સુસનાર તરતનો જમણો હોય તો ઘણોજ કાયદો છે અને સુસનારને સરકો અથવા ધીના કોગળા કરાવતા રહેવું. આ ઉપાય જો પુરત ખ ની શકે તો ઘણો કાયદો બરેલો છે તેમ કરેથી જોહેર ની કળો જશે. સુસનારના મોંમાં ચાંદી અથવા ગરમીના ફેલા થ યા હોય તો તેણે સુસવું નહીં ખીજ પાસે સુસાવવું. કેમકે ગર મીવાળાને જુકશાનકારક છે માટે સાફ મોંડાડ વાળાએજ સુસવું.

ખીજો ઉપાય—જો રૂમડી હાજર હોય તો તેજ વેળા ડાંખ ઉપર ખાલી રૂમડી મુકાવતી કે જોહેર બહાર જોઆમ આવે તો તેથી પણ કાયદો છે અને કરોલા શખસને તરત ઊલટીનું આસડ ને પછી હલકો જુલાખ આપવો ગળુ ખ મી સકે તો બારે જુલાખ નીચે મુજબ આપવો. સાખર શીંગાનો બુદો તોલા ૩ ને પાણીમાં યુખ ઉકાળીને પાણી પાવું અથવા તેમ ન બને તો સાખરશીંગાને પાણીમાં ધશીને તેને ગરમ કરીને પાણી પાવું અથવા ખીજોરાનાં ખી ૩ ૧ બાર લેઈને સાખરાં કરી ખજખજતા બીંજતી પછી ટહાડું પડે એટલે તેને ચોળીને એ પાણી પાવું. પાતીવેળા પાણી છ ગરે ગળોને પાવું. ખીજોરાનાં ખી તમામ જોહેર ઉપર કે જો હેરી જનાવરના ડંસથી ચોલા જોહેર ઉપર ઘણા ગુણુદાયક છે.

ત્રીજો ઉપાય—લસણને છુંદી ગાયના ધીમાં મેળવીને ડંસ ઉપર બાંધવું અથવા આમળસારો ગંધક નાહાના બાળકના મુ તરમાં મેળવી ડાંખ ઉપર ચોપડવો કે તેથી જોહેર તરી જશે.

વજ, આકડાગી જડ તથા સિંધવ એ ત્રણ જણુસો બરા બર વજને લેઈને વાશી પાણીમાં ધશીને પાય તો સાફ થાય પણ તે ઉપર ગાયનું દૂધ ઘસું પાય તો ઠીક છે અથવા મરી પૈસા ૫ બારને ખાંડી ઝીણાં કરી ગાયના ધી શેર ૧ માં નાં ખી પાવું એ એક ઉપાયથી ઘણું ઉતાવળુ જોહેર ઉતરે છે.

૫ કાળો વછનાંગ માસો ૧ ધસીને સરખ કરડે ને તરત ગળામાં રેડેતો વછનાગના ઝહેરે કરીને સાપનું ઝહેર ઉતરે છે, પણ તરત કરે તોજ ગુણુ દાયક છે.

લુપ્પરજ (લુપ્પલી) નો ઉપાય.

લુપ્પરજ (લુપ્પસ) એ બતતી થાય છે. તેમાં એક લુપ્પી એટલે શરીર ઉપર ફેલા થયા વગર ખાલી ચળ બહુ મીઠીઆવે તથા એ રોગવાળો પોતાને અંગે ખુબ વલુગીનાએ તે વખત તેને સાર લાગે પણ પછી બળતરાયજો તે લુપ્પસ.

ખીજી. જીજ્ઞાસીના શરીરે હરેક જગોએ પ્રથમ ઘાળા અને પછીથી પોળા ફેલાયા થઈ તેમાં પડે ભરાય છે. મોટે એ ખસવાળાને પ્રથમ કાચા દિવલનો જીલાય આપવો. ને તે પછી ઊનાખદાણા ૭ સાયરા રૂના ભાર તથા સાકર રૂના ભાર એ ત્રણે જાણસને ઉકાળીને તેનું પાણી દરોજ પાવું, ને તેના શરીર ઉપર ગંધક બારીક વાઢીને તેમાં મીઠું તલનું તેલ નાંખીને શરીર ઉપર ચોપડે તો લુપ્પરજ મટે. અથવા મનસત રૂ૩ ભાર ખુબ ઝીણા કાજળ જેવો કરીને ગાયના ઘી શેર ૧) માં મેળવી ઉનું કચું પછી એક વાસણમાં ટાહાડું પાણી ભરી તે ટાહાડા પાણીના વાસણમાં પેલું ઉનું કચેલું નાંખી તે વાસણમાંથી તમામ પેલું ઘી લઈ લુપ્પરજના ઘણીના શરીર ઉપર મસજો તો તમામ રોગ મટે. ખીજું. ગંધક પેસા રા ભાર બાવચો પેસા ૪) ભાર સંચળ પેસા રા ભાર એ ત્રણેને ઝીણું કરી ગાયના ઘી શેર ૧) માં મેળવી પછી દિવસ ૭ સુધી શરીર ઉપર મસજો તો એ રોગ મટી જશે. હવે સુકા લુપ્પરજ વાળાને પ્રથમ હલકો જીલાય આપવો પછી પારો રૂ ૧) ભાર ગંધક રૂ ૧) એ બેને ધંતુરાના પાંદડાના રસમાં મેળવી ખલ કરીને શરીર ઉપર મસજો તો લુપ્પરજ મટી જશે. ત્રીજુ માગરેલ તેલની અંદર લીંબુનો રસ નાંખી ચોપડે તો તેથી પણ ગુણ થશે. ચોથું-ઉંઠીચો ગંધક હકતા બે સુધી મીઠા તેલમાં મેળવીને દરોજ શરીર ઉપર મસજો તો લુપ્પરજ મટે છે. પાંચમું-સુખડનું તેલ તોલો ૧) તથા કપૂર તોલો ૧) વાઢી તેમાં નાંખીને પછી લીંબુનો રસ તોલો ૧) નાંખી સરવે ભેળું કરી ચોપડે તો તરત મટી જશે. છઠું આમળાસારો ગંધકનો ભુકો માસો ૧) મધ અથવા સાકરના શીરા-

માં મળવી આવ્યા, તે દિવસમાં બેવાર આવ્યે તે કાચ-
દા કારક છે. સાતમું—મજૂર પૈસા ૨) બાર સાકર પૈસા ૨)
બાર સુનામુખી પૈસા ૧) બાર છૂંદ પૈસા ૧) બાર એ સર
વેને બારીક આંડી તેનાં પડીકાં છ કરવાં પછી સવારના પડી
કું ૧ તથા સાંજના પડીકું ૧ ઉના પાણીમાં ફાંકે તે તથી
ઝાડો સાફ આવશે. તેથી એ રોગ તરત મટી જશે.

પથરીનો ઉપાય.

જેને પથરીને. રોગ થયો હોય તેને પથરી આડી આ
બાધી પેસાબ થતો નહીં હોય તે તેણે નિચે પ્રમાણે કરવું.

ઝાહોટી હરડે, ખેહોડાં, પાણ્ણમેદ, ગરમાળો, ધમાસો,
ધાણા, ગોખર, કાકડીનાં ખી, એ સરવે વસાણાં બરાબર
વજને લેઈ ખાખરું કરી પાણીમાં ઉમાળવું. તે ખુબ ઉકળી
રહે એટલે નિચે ઉતારી ગળીને એક બાટલીમાં ભરી મુકવું,
પછી દરરોજ સવારે પીવેતા પથરી પલળીને તેનો બૂદો થ-
ઈ જરી જશે તેથી સાફ થશે. એ રોગવાળો તાજાં મુળા ખા
ય તે વધારે યુલ્લાસક છે.

ખીજો ઉપાય—ટંકણખાર બારીક વાટી તેનો બુદો ઠા
ઠા પાણીમાં ફાંકે તે પથરીના રાખની માફક સુરેસુરા થઈ
જાય પણ એ રોગવાળાને ઘે, ગોળ, મીઠાઈ, ઘી વિગરે
ભારે ચીજ કોઈ ખાવાદેવી નહી. ઉપરના ઉપાય કરતાં તકાવત
ન પડે તે અંગ્રેજી ડાક્ટરી કલેજમાં પાસ થએલા નામાંકિત
ડાક્ટર પાસે ચીરાવી કહડાવી તેના હાથથી સાફ કરાવવું

નાહાના બાઝકની સંભાળ.

નાહાના બાળકની બધી વાતે ઘણી તપાસ રાખવી. એ
તેના માં અને બાપનું કામ છે તેમાં પણ વધારે તપાસ મા
ને રાખવાની છે. બાળકને ધાવણ સાફ અને નિરોગી આ
વે તે સાફ પોતે ખોરાક સાદો અને હલકો ખાવો ને તેને
ધવરાવવાની ઘણી તજવીજ રાખવી, જ્યારે પુરૂષનો સંગ ક
રવાનો હોય ત્યારે આગળથી ધવરાવવું તેથી કાયદો છે ને
સંગ થયા પછી ધવરાવે તે બાળકને રોગ થાય છે. માટે
તેની બે વરસની ઉંમર થાય ત્યાં સુધી બહુ તપાસ રાખવી.

ધાવણ બાળકને ચાર પાંચ દિવસે સારું ચોખ્ખું વિભાવતી દી-
વેલ મધમાં નાંખી ચઠાડવું કે તેથી ઝાડો સારું પુલાસા બં-
ધ આવે તેથી પેટ હલકું રહે.

૩ બાળકની માથે સારો અને હલકો ઓરાક આવે
અને પંદર વીસ દાહાડે માફક આવે તેવો હલકો જીલ્લાબ
લેવો અને પોતે નાહી ઘાંધ વસ્ત્ર સારું રાખવાં તથા છોકરા
ને સુવાનાં ઘોડીયાં વિગરે સદાધર્મી રાખવું તેથી બાળકના
હકમાં વધારે ફાયદો થાય.

૪ બાળકની માને કોમપણ પ્રકારની અડચણ પડ-
વાથી ધાવણ ન આવતું હોય તો તે બાળકને બકરીનું દુધ લઈ
તેમાં થોડું પાણી નાંખી તેમાં સાકર મેળવીને પાવું કે ભારે ન
પડે એકલું દુધ ભારે પડે તેથી અવગુણ થાય માટે મેળવણી
કરી પાવું અથવા ગાયનું પી ચોખ્ખું તેના ગળ માફક પાવું.

૫ બાળકને ઉને પાણીએ નવરાવવું પણ તે પાણી થો-
ડું ઉતું કરવું કે તેથી સહી થકાય. તેને હઠિયાં લુગડાં પેહેરા
વી રાખવાં ને માથે બાલ રાખવા. કે તેથી તેના મસ્તકનું ર-
ક્ષણ થાય ને વળી મગજને ફાયદો થાય અને આગળ જતાં
ધણે અકલનો વધારો થાય.

૬ બાળકને તાવ આવે તો કરીયાતુ, કાળોછડ, જેઠી
મધ એ ત્રણ ચોળને પાણીમાં ધરીને તેમાં મધ મુકી પાવું.

૭ બાળકને દાંત તથા દાહાડ ઉગે છે ત્યારે ધણું દરદ-
કરે છે, ઝાડો તથા ખાંસી થાય છે, તાવ આવે છે, માટે બા-
ળકના મોહોડામાં આંગળાં ફૂરવીને જોવું ને જે જગોએ પા-
રે ફલેસા માલમ પડે કે તેજ જગોએ માખણ ચોપડતા રે-
હેવું તેથી દાંત બાહાર જલદી નિકળે.

૮ બાળકને પેટમાં કરમ થાય ત્યારે પણ દરદ કરે છે.
કપીલો તોલો ના વાયવડંગ તોલો ના એ બંનેને પાણીમાં
થોડી તેમાં મધ મુકી પાવું એ રીતે ત્રણ દાહાડા પાવું.

૯ બાળકને રતવા થાયછે તેનો ઉપાય-બોડાજી જોશનાં
પાંદડાંને રસ કાઢીને આઠાં ઉપર લગાડે તો આઠાં મટે.

એ રીતે કહેલા કાયદા પ્રમાણે આલશ્યે તો બાળકનું
રક્ષણ સારી રીતે થશે.

લોહું અથવા ફરાશી મારવાનો ઉપાય.

કાનસે ઘસેલા લોહનો બુકો આસડ કરવું હોય તે પ્ર આજી લેખને એક ચોખી બરણીમાં નાંખીને તેમાં શેરડીનો સરકો બુકા ઉપર બે આંગળ વધારે રહે તેમ નાંખીને તેને માટે હાંકણું દેહ માં બાંધીને એક ઢાંચે ૧૪ દિવસ સુખી રાખીને પછી તેને સુકવીને ચોખા પયરના ખલમાં નાંખી ખુબ બારીક વાટવા કે જે વાટવાથી કાળો કાળજી જેવો દેખાય એટલે તે બૂકો એક ગલાસમાં ખાણી રેડી તે ઉપર બબરાવીને થોડાક ચોખાના દાણા નાંખવા તે જો ઉપર બેટુ વાતાં રહે તે તદ્દ્યાર થયું, નહીં તે કચાશ સમજવી માટે ફરીથી ખલ કરી તદ્દ્યાર કરવું ને ચોખા તથા દવા તરે ત્યારે તેને કામમાં લીધાથી નીચે મુજબ કાયદા કરશે. અંદરનો સોજો, શરદી, દમ, હાંકણું, જોને દસ્તાન ઘણું જતું હોય તે, પેશાબ થોટી આમાં ટપકતો હોય તે, ધાત બગડેલી, બરેલી વીગેરેને મટાડે છે ને મરદી વધારે છે એ આવવાનું વજન ૫ થી ૬૦ ધર્જીના રતું છે તે બધે કલાકને આંતરે પાંચ પાંચ ધર્જી ભાર લેખ અથવા આખા દહાડામાં ૬૦ ધર્જીભાર સુખી લેશે તોપણ કાળો કરશે અથવા ગોળિયા કરવી હોય તો ધર્જીના મંદામાં કરવી એ આસડને ઈંગ્રેજીમાં “ક્યારબોનેટ આફ આયર્ન” કહેવાય છે.

ત્રાંબુ તથા સોનું મારવાનો ઉપાય.

ચોખું ત્રાંબુ લેખને સોની પાસે તેનાં પાતળા કાગળ જેવાં પત્રાં કરાવવાં તે પત્રામાંથી દરેક કડકો માસા ૩ ભારે કરાવવો તે બધા તદ્દ્યાર થાય એટલે ખોતામાં મુકવા. જો ત્રાંખાના કડકા ટાંક ૧૦ ને વજન હોય તો પારો ટાંક ૨ અ ને ગંધક ટાંક ૪ એ બેઉને ખલમાં નાંખી ધુટવાં તે જ્યારે ગંધકનો રંગ સિદ્ધા જેવો થાય ને પારો ગીરદીની માફક થાય ત્યારે તેમાંથી જરાક લેખને ખોતામાં મુકવો તેના ઉપર એ

ક પતર મુક્યું ને પતરા ઊંપર દારૂ મુક્યો ને તે પતરા ઉપર બાજી પતર મુક્યું એ રીતે તમામ પતરાં મુક્યાં પછી ખોતા ઉપર એક ઠીકરું મુક્યું ત્યાર પછી અડાઇમાં ૧૦૦ જી મીન ઉપર મુકી ચાર તરફથી અગ્નિ મુકી સળગાવવું, જ્યારે તે બળી રહે ત્યારે પેલો ખોતા બહાર કાઢીને તેમાંથી પતરાં કાઢી લેવાં ને બલ કરવાં એટલે મારેલું શુધ ત્રાંચ થશે. જેવો કાયદો મારેલા પોલાદમાં (ગજવેલ) કહેલો છે તેમ મારેલું ત્રાંચ પણ બરાબર હોય ને તે ખાવાની વીંતી પ્રમાણે ખાઈ કપરી પાળે તો મરદમી જીવ વધારે છે.

સોનું પણ એજ રીતે મારેછે પણ તેથી નુકશાન પેહોલે પછે પણ જો મરદમી થી મારે તો ઘણો કાયદો આપેછે. મરદમીને રાતના વારી પાણીમાં ધસવી ને સોનાનાં પતરાં કરીને એક ખોતામાં ધસેલા મરદમી મુકાને તેમાં સોનાનાં પતરાં મુકી નીચે ઉપર અડાયાંનો દેવતા સળગાવી મુક્યો તે બળી રહ્યા પછી ખોતા બહાર કહાડ્યો ને તેમાંથી મારેલું સોનું કહાડી લેવું.

સ્ત્રીને અધુરે મહિને વચ્ચું પડતું હોય તેનો ઉપાય.

સ્ત્રીને હમેલ રહ્યા પછી પેટમાં કોઈ પ્રકારનો રોગ થવાથી હમેલ ટુટી પડેછે તેનો ઇલાજ ને વરસમાં હમેલથી પેટ ખાલી હોય તે વરસમાં આસડ કરવું. પેટેલાં સખત જીવા બ આપવો ત્યાર પછી કોલકાલ રગનું લોહી લેવરાવે ત્યાર પછી નીચિનું આસડ કરવું.

મંદી, રતાંજળી, કોસંજી, એલગી, માય, જીરું, કપર અને કસતુરી એ સરવે જીણસો એકઠી કરીને ખારીક વાડીને ચણા બરાબર ગોળી કરવી તેમાંથી દરરોજ સવારે ગોળી ૧ તથા સાંજે ગોળી ૧ એ રીતે માસ બે સુધી ખાય તો સ્ત્રીને અધુરે માસે હમેલ પડે નહીં પણ તેલ, મરચું, હિંગ આબલી ને જીજી અવગુણ કરનારી ઓળે ખાતી નહીં.

સ્ત્રીને મેહેવત ઘંણી હોય તેનો ઉપાય.

જે સ્ત્રી જીવાન હોય ને પુરુષ ધરગો હોય તેથી સ્ત્રીને

ખુજલી ઘણી થતી હોય તેનો ઇલાજ. કપૂર અને ટંકણપાર
એક એક ટાંક પાનમાં મુકીને કેટલાએક હફતા મુખી આપે તો
સેહેવત કમ થાય.

કમઢમાં સોજાનો ઉપાય.

મસખચુલ તથા કંતાનનાં ખીજ બરાબર વજને ખારી
ક ખાંડી મધમાં મેળવી અંદર ચોપડે તો સોજો ઉતરી જ
ય અથવા હળદર ગાયના ધીમાં ઘસીને ચોપડે તો પણ સોજો
ઊતરી જાય.

ગોશ્વરૂપાક.

ચણાકી નંગ ૧ ગળોસત્વ પૈસા ૧ ભાર માટા ગો-
ખર પૈસા ૩ ભાર સાકર શેર ૨ એ સરવે જાણસો લાવીને
સાકર વગર ખીજ ત્રણ જાણસોને ખારીક ખાંડી વસ્ત્રગાળ
કરી દુધ શેર પાંચમાં પચાવીને તેનો દાણો પાડવો. પછી
સાકર શેર બેની પાંચતારી ચાસણી કરીને તે દાણો તેમાં
નાંખવો પછી જાયફળ, જવંતી, એલચી, પસ્તાં, બદામ, ચા
રાણી વગેરે મસાલો નાંખીને તેને ઠારીને ચાસલાં પાડવાં પછી
દરરોજ સવારમાં તોલો ૧૫ અથવા બેને આશરે ખાયતો તેના
ચુણે કરીને વૃક્ષ માણસમાં જીવાન પુરુશના જોવું બળ આવશે.

ઝોષડનું તોલ.

કોઈ ઠેકાણે રૂપિઆભાર લખ્યું છે ને કોઈ ઠેકાણે તોલો
લખ્યું છે તે બેનો અરથ એકજ સમજવો. કુંપની શીકાનો
એક રૂપિઆ તેનું નામજ તોલો સમજવો. અને ટાંક લખ્યું
છે તે કુંપની પૈસા ભાર, તે હર ટાંકનો એક શેર થાય છે એ
ને માસાનું જાણવું જે આઠ રતીનો એક માસો અથવા ૨૫
વાલનો માસો જાણવો એ રીતે સમજવું.

બાહર ખબર.

આ ચોપડી નીચે લખેલે ઠેકાણિયા વેચાથી મળશે.

નડીઆદ—કાગદી સાદકબાઈ ચોપડી વેચનાર.

સહુણમાં—બુકસેલર લલુ જેઠાઈ.

વડોદરા—બુકસેલર દસરથ રાગોળા ડા. રાવપરામાં.

બુકસેલર રણછાડ માતીરામ.

ભરૂચ—બુકસેલર કુલચંદ બુખચંદ પાસેથી.

વલસાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરબુદાસ.

મરતમાં—મેહેતાજી કુકીરબાઈ કાશીદાસ.

બુકસેલર કીકાબાઈ પરબુદાસ.

બુકસેલર મંચેરજી જમસેદજી.

બુકસેલર કરસેનદાસ નારણદાસ.

બુકસેલર લલુબાઈ જમનાદાસ.

બુકસેલર ત્રીભાવનદાસ ગોપાળદાસ.

ગાંધી—બુકસેલર સપ્તારામ બીકસેટ.

બુકસેલર ગાળકબાઈ લક્ષ્મણ.

બુકસેલર બીગરી માણિક.

બુકસેલર દાનાદાર ધંધર.

વીરમગામ—બુકસેલર બીળા નયુરામ.

બુકસેલર સુળચંદર લલુ.

વઢવાણ—બુકસેલર પ્રાણશંકર રામજી.

બુકસેલર રામા નાનજી.

લીંબડી—બુકસેલર જગત સંગજી.

ધાંગધરા—બુકસેલર નરશી જીવા ઠક્કર.

તાંમડી. લેવી લાય તેમણે પોસ્ટપેડ કાગળ લખી બુક લાથે કરેલા. તાંમડેડ કાગળ લીધામાં આવશે નહીં. સુખા-
મનાં જાપેલાં સેસ્કરેત, હીંદુસ્તાની, ગુજરાતી, કીસ્નેરીઓ,
તાંકો, જૈનધરમનાં, તથા વૈષ્ણવધરમનાં, વારતાઓ,
તથા કાવ્યો, પેલેલેથી તે સાતમી સુધીના અરથ, તર-
જુગાઓ, અને વેદકનાં પુસ્તકો વિગરે બીજી ઘણી ખરી
બતનાં પુસ્તકો અગાથી પાસેથી ઘણી સરસ છાપને સસતી
કીમતે મળશે.

બુકસેલર જગજીવનદાસ દલપતરામ.

કા. અમદાવાદમાં ખાલેદનની હપેલીમાં.

